

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

BETEKENT IN ARTT. 1792 EN 1799 B.W. BETREFFENDE DE AANNEMING «MARCHÉ À PRIX FAIT» HETZELFDE ALS «MARCHÉ À FORFAIT?» EEN ONDERZOEK

I. Probleemstelling

1. Aanneming is een overeenkomst waarbij de ene partij, de aannemer, zich ingevolge een bestek, een aanbesteding of een bestelling, verbindt om voor de andere partij, de aanbesteder, tegen betaling van een tussen hen bedongen prijs, een werk te maken, al dan niet met bijlevering van de grondstof, en het binnen een bepaalde termijn op te leveren (artt. 1710, 1711, 1779, 3° en 1787 B.W.).

In art. 1711 B.W. heten de aannemingen: «devis, marché ou prix fait». Die indeling zou gemaakt zijn naar de wijze waarop de aannemingsovereenkomst tot stand komt.

Thans worden de aannemingen eerder naar de prijsafspraken ingedeeld: aanneming tegen vaste prijs (*l'entreprise à forfait*), aanneming volgens prijslijsten (*sur bordereaux de prix*), en aanneming in regie (*en régie*).

De prijsafpraak kan een eigen functie hebben. Zo draagt bij aanneming tegen vaste prijs de aannemer alle risico's inzake vermeerdering van de arbeidslonen of van de bouwstoffen (art. 1793 B.W.). Hij moet alle uitvoeringsmoeilijkheden voor zijn rekening nemen (Dekkers, II, nr. 1113).

Er is ook sprake van een vooraf bepaalde vaste prijs voor de tussentijdse opzegging van de aanneming door de aanbesteder (art. 1794 B.W.).

De «vaste prijs» zou ook nog een functie hebben inzake:
— de tienjarige aansprakelijkheid van de architect en de aannemer (*édifice construit à prix fait*; art. 1792 B.W.);
— aannemingen door ambachtslieden (*marchés à prix fait*; art. 1799 B.W.).

Maar het heeft in beginsel geen belang of het werk is aanbesteed «à prix fait» of «à forfait», voor:

- de risicoregeling bij het tenietgaan van de zaak (artt. 1788-1791 B.W.);
- de ontbinding van de aanneming door de dood van de aannemer (artt. 1795-1796 B.W.);
- de aansprakelijkheid van de aannemer voor zijn personeel (art. 1797 B.W.);
- de rechtstreekse vordering van de bouwvakkers (art. 1798 B.W.).

Het B.W. spreekt evenwel in het ene geval van een «marché à prix fait», in het andere geval van een «marché à

forfait» (artt. 1792 en 1799 — artt. 1793 en 1794 B.W.).

2. Rechtsleer en rechtspraak aanvaarden dat in art. 1792 en 1799 B.W. de term «à prix fait» hetzelfde betekent als «à forfait».

Volgens Aubry en Rau is de regel van de tienjarige aansprakelijkheid: «étrangère aux constructions entreprises, non point à forfait, mais moyennant un prix à déterminer d'après les bases d'un devis» (*Cours de droit civil français*, vijfde uitgave, 1907, dl. V, blz. 670). Laurent erkent dat: «L'article 1792 suppose que l'édifice a été construit à prix fait, ce qui semble exclure les constructions qui ne sont pas faites pour un prix unique convenu d'avance». Zodanige beperking, aldus Laurent, heeft evenwel geen zin.

«On a de la peine à comprendre pourquoi les mots «à prix fait» ont été insérés dans le texte du Code» (Laurent, XXVI, nr. 45).

Ook De Page leest in art. 1792 B.W. «construit à prix fait», dat het gaat om een aanneming tegen vaste prijs, à forfait (De Page en Dekkers, IV, nrs. 893 e.v.).

Laurent, De Page en zovele andere rechtsgeleerden, voor en na hen, leggen uit dat het tegen alle logica en tegen art. 2270 B.W. ingaat, de tienjarige aansprakelijkheid uit art. 1792 B.W. tot de aannemingen à forfait te beperken.

De professoren Mazeaud, in het spoor van de Franse rechtsleer en rechtspraak, leren: «Le procédé le plus simple est la fixation forfaitaire du prix global dès la conclusion du contrat; c'est le marché à forfait ou à prix fait» (*Leçons de droit civil*, III, nr. 1344, blz. 1084). Voor de toepassing van art. 1792 B.W., dat mede een vermoeden van schuld aan de zijde van de architect en de aannemer zou inhouden, zou vereist zijn: «le marché doit être un marché à forfait, il n'y a pas de présomption dans les marchés sur devis ou sur série de prix» (Req. 13 juni 1863, S., 1863, I, 409; Civ., 24 nov. 1875, S., 1877, I, 311).

Het is hier niet de plaats om de draagwijdte van art. 1792 B.W. verder uit te werken. Naar Belgisch recht is artikel 1792 B.W. toepasselijk op alle soorten van aannemingen en wordt daarin geen vermoeden van schuld aan de zijde van de architect of van de aannemer aangenomen (vgl. Cass., 6 oktober 1961, R.W., 1961-62, 785; anders, Kluyskens, IV, nr. 364, blz. 495, die hier nog de Franse jurisprudentie volgt).

3. Dat art. 1793 B.W. betreffende de rekeningen boven de vaste aannemingssom, de aannemingen *à forfait* tot voorwerp heeft, is duidelijk uit de aard van de zaak (Cass., 29 mei 1981, *R.W.*, 1981-82, 1746). Voor het onderhavig onderzoek is het enkel van belang de aandacht te vestigen op de wettekst. Deze luidt: «construction à forfait», en niet «à prix fait».

Hier is dus geen sprake van een «vergissing» in de terminologie.

4. Volgens art. 1794 B.W. kan de opdrachtgever de aanneming tegen vaste prijs (*le marché à forfait*) door zijn enkele wil verbreken. Heeft de term «à forfait» hier enig belang? Is de eenzijdige opzegging door de aanbestedder niet voor alle soorten van aannemingen toegelaten? Hier heeft de beperking haar belang, daar het moet gaan om de aanneming van een werk dat, door zijn voorwerp of door een uitdrukkelijke tijdsduur, bepaald is (Cass., 4 september 1980, *R.W.*, 1980-81, 2686).

De aanneming *à forfait* is precies het type van zodanig geval. Aanneming tegen een vooraf bepaalde prijs wil toch zeggen, dat men het werk laat uitvoeren of aanbesteedt tegen een onveranderlijke som die *voor geheel het werk* op voorhand is vastgesteld (Kluyskens, IV, nr. 350).

Hier staat de omvang van het werk vast, en daarover gaat het. Ook was het ten tijde van de totstandkoming van het B.W. een strijdvraag of de eenzijdige beëindiging wel mogelijk was voor de *entreprise à forfait*, en vooraleer het werk was aangevangen.

Dat art. 1794 evenzeer toepasselijk is op een aanneming volgens een bestek, volgens prijslijsten enz. is zeer juist, als maar het werk door zijn voorwerp of door een uitdrukkelijke tijdsduur bepaald is. Dit ligt mede in de woorden «marché à forfait» besloten. Indien de tussentijdse opzegging in zodanige gevallen mogelijk is voor de aanneming tegen vaste prijs, de meest dwingende en vaste vorm, gaat dit ook voor de andere soorten van aanneming.

Wederom dient de aandacht gevestigd op de termen van de wet: «à forfait»; er staat niet «à prix fait».

5. Ten slotte nog art. 1799 B.W. Ambachtslieden die rechtstreeks werken aannemen «à prix fait», zijn aannemers voor dat werk. «Tegen vaste prijs» (à forfait), luidt de Nederlandse tekst. Maar waarom zou een timmerman die rechtstreeks werk aanneemt op grond van een bestek, geen aannemer zijn voor het werk dat hij uitvoert? Waarom zou slechts een aanneming tegen vaste prijs een aannemer voor dat werk van hem maken? Kan de wetgever dat bedoeld hebben? Is het niet gebruikelijk dat ambachtslieden zonder meer aan de slag gaan en dat de rekening aangeboden wordt op basis van de gangbare uurlonen en de factuur van de materialen? Wie heeft ooit ontkend dat die overeenkomst een aanneming is, indien de ambachtsman zelfstandig handelt, d.w.z. niet onder het gezag en de leiding van de opdrachtgever? Dat is het wat de wetgever bedoelde (vgl. Cass. fr., 15 februari 1892, *D.P.*, 1892, I, 364; Luik, 19 februari 1902, *Pas.*, 1902, II, 487; Brussel, 14 februari 1959, *Pas.*, 1959, II, 229; anders, Cass. fr., 27 januari 1851, *D.*, 1851, I, 166: beding *à forfait* ontbrak).

6. Het tekstonderzoek toont dus aan dat «à prix fait» en «à forfait» geen gelijkbetekenende woorden zijn. Telkens wanneer men «à prix fait» als synoniem van «à forfait» beschouwt, geraakt men in de knoop.

De meeste auteurs die «à prix fait» en «à forfait» op

dezelfde lijn stellen, schrijven dat de wetgever zich in art. 1792 B.W. e.a. moet vergist hebben.

Maar hoe te verklaren dat de wetgever in de materie van «huur van werk» zich voortdurend zou vergissen? Waarom zou de wetgever zich vergissen in art. 1792 en niet in art. 2270 B.W. betreffende de verjaring van de tienjarige aansprakelijkheid?

Waarom zou de wetgever in art. 1792 B.W. dat de regel bevat, de tienjarige aansprakelijkheid slechts op de aannemingen *à forfait* toepassen, terwijl art. 2270 B.W. betreffende de exceptie van de verjaring, voor alle soorten van aannemingen geldt?

Heeft de wetgever in art. 1792 B.W. met de woorden «construit à prix fait» gezegd aanneming tegen vaste prijs?

In het ontwerp luidde art. 1792 B.W. als volgt: «Si l'édifice *donné à prix fait*, périt en tout ou en partie par le vice du sol, l'architecte en est responsable pendant le temps réglé au titre des prescriptions».

II. Betekent «prix fait» wel «à forfait»?

7. Alles wordt duidelijk wanneer men het werk van P. Lepage, ancien avocat, «*Lois des bâtiments ou le nouveau Desgodets*» (uitg. 1836) erop naleest. Daar dit boek haast niet te vinden is, lijkt het geraden de auteur zelf aan het woord te laten. «On remarquera qu'en caractérisant le louage d'ouvrage sur la fin de l'art. 1711, le code le nomme *devis*, *marché* ou *prix fait*; de là il faut conclure que ces trois expressions indiquent la même espèce de contrat; c'est-à-dire la convention par laquelle quelqu'un est chargé de faire un ouvrage moyennant un prix.

Quelquefois cette convention n'a pour signe que le *devis* de l'ouvrage; et l'entrepreneur l'ayant exécuté, on en conclut que les parties sont tacitement convenues du prix qu'il est d'usage de donner pour pareil objet.

D'autres fois c'est un *marché* qui s'écrit pour constater les conditions arrêtées entre les parties; et si quelques circonstances n'ont pas été prévues, on suit à leur égard l'usage qui s'observe dans ces sortes d'entreprises.

Enfin il est des cas où il n'intervient aucun écrit, soit comme *devis*, soit comme *marché*, entre le propriétaire et l'entrepreneur; alors, dès que celui-ci se met à l'ouvrage, et que le maître de la construction le laisse faire, le contrat est suffisamment formé: il en résulte que l'édifice a été établi moyennant un *prix fait* tacitement, et qui doit être réglé suivant l'usage.

C'est pour comprendre dans sa disposition ces différentes manières dont le louage peut être contracté, que le code le nomme ou *devis*, ou *marché*, ou *prix fait*.

Au surplus, l'engagement formé entre un entrepreneur et un propriétaire sous l'une de ces trois dénominations ressemble à celui de la vente: il est de même un contrat du droit des gens, qui par conséquent, n'est assujetti à aucune forme par le droit civil pour être valable: il se régit donc par les règles de l'équité naturelle dans tous les points qui n'ont pas été prévus dans le *marché* ou par les lois» (nr. 891, blz. 277).

8. De uiteenzetting van Lepage toont aan dat «prix fait» in artikel 1711 B.W. niet de beperkte betekenis heeft van aanneming *à forfait*, vast akkoord of vaste prijs. Met de woordentrits «*devis*, *marché* ou *prix fait*» heeft de wetgever, aldus Lepage, slechts de verschillende wijzen omschre-

ven waarop de aannemingsovereenkomst kan tot stand komen. Enkel bij de «marché» is er een uitdrukkelijke prijsafspraken, en die moet niet noodzakelijk «à forfait» zijn.

De aanneming «prix fait» heeft niets te zien met de aanneming à forfait.

Maar is die blijkbaar alleenstaande interpretatie van Lepage wel juist? Was dit werkelijk de zienswijze en de bedoeling van de wetgever?

Indien de uitlegging van Lepage inderdaad de juiste zou zijn, en de wetgever met «prix fait» helemaal niet de aanneming «à forfait» bedoelde, kan «prix fait» dan wel iets anders dan «à forfait» betekenen? Heeft niet de hele rechtspraak, de hele rechtsleer steeds «prix fait» begrepen als «à forfait»?

Laurent, de grote exegeet, schreef toch: «Ces expressions de devis, marché et prix fait sont employées comme synonymes; elles ont pourtant une signification différente. Par le mot *devis* on entend un état détaillé des ouvrages à faire et des matériaux à employer, avec indication du prix des matériaux et de la main-d'oeuvre. Le but du devis est de donner aux parties, et surtout au maître, une connaissance due des engagements qu'il va contracter. Le *marché* est le contrat de louage d'ouvrage intervenu entre le maître et l'entrepreneur. Le *prix fait* est le prix pour lequel l'ouvrage doit se faire; on l'appelle aussi *forfait* pour indiquer qu'il est invariable. Les expressions *devis* et *prix fait* ne se trouvent que dans les articles qui définissent le contrat que la loi appelle marché, et elles y sont employées comme synonymes du mot *marché* (artt. 1711 en 1779 C. civ.; Laurent, XXVI, nr. 1).

9. De interpretatie van Laurent stemt in grote lijnen overeen met die van Lepage. Beiden stellen dat «devis, marché ou prix fait» door de wetgever als gelijkbetekende termen zijn gebruikt, in die zin dat hiermede de aannemingsovereenkomst is bedoeld. En voor Laurent heet de aannemingsovereenkomst «le marché».

Doch Laurent wijkt enigszins af van de teksten. Artikel 1711 B.W. zegt uitdrukkelijk, dat er drie soorten overeenkomsten zijn om een werk tegen een *bepaalde prijs* te laten uitvoeren, die alle drie aanneming van werk zijn. Ook is het onjuist dat de wetgever in art. 1779 B.W. de aannemingsovereenkomst, zo maar «marché» heet. In artikel 1779 B.W. staat toch dat één van de hoofdsoorten van huur van werk en van diensten is: «die van aannemers van werken, die handelen ingevolge *devis ou marché*». Bovendien luidt de titel van de afdeling: «Des devis et des marchés».

Terwijl Laurent vooropstelt dat het bestek uitgaat van de aannemer, laat Lepage zulks wijselijk in het midden. Voor Laurent bevat het bestek de materiaalstaat, de hoeveelheidstaat en de begrotingsstaat, terwijl bij Lepage het bestek enkel een beschrijving van het te maken werk geeft.

Zeker is dat bij Laurent, die hierin de gangbare rechtsleer en rechtspraak volgt, «prix fait» hetzelfde betekent als «forfait».

Was dit voor de wetgever bij de redactie van art. 1711 B.W. dan ook het geval?

III. Redactie en bespreking van artikel 1711 B.W.

10. Hoe ongeloofwaardig het ook mag voorkomen, de verslagen betreffende het ontwerp van wet over de «Huur»

werden gedaan in de *Conseil d'Etat*, en de Memorie van toelichting werd voorgedragen bij het *Corps législatif*, door een persoon die slechts een gebrekkige kennis bezat van de Franse taal en weinig van het Franse recht afwist. Staatsraad Galli was een Piemonteos: «ayant quelque connaissance de notre législation française (...), mais il était peu familiarisé avec notre langue, pas davantage avec nos habitudes et nos mœurs» (Locré, VII, blz. 191). Dat in de loop van de besprekingen sommige van de commissieleden de termen «à prix fait» en «à forfait» verwisselden, hoeft dan ook geen verwondering te wekken. Daarbij waren zij niet allen juristen. Doch de tekst, het voorontwerp, was reeds opgesteld door de Commissie Tronchet.

11. In het ontwerp luidt artikel 1711 B.W. als volgt: «Ces deux genres de louage se subdivisent encore à plusieurs espèces particulières.

On appelle:

— *Bail à loyer*, le louage des maisons et celui des meubles;

— *Bail à ferme*, celui des héritages ruraux;

— *Loyer*, le louage du travail;

— *Bail à cheptel*, celui des animaux dont le profit se partage entre le propriétaire et celui à qui il les confie;

— *Devis, marché ou prix fait*, l'entreprise d'un ouvrage moyennant un prix déterminé. Ces trois dernières espèces ne sont comprises dans le louage que dans un sens très étendu; elles ont des règles particulières» (Locré, VII, blz. 154).

De indeling en de definities zijn niets bijzonder; de wetgever was er zich van bewust. Bij de eenmaking van het recht streefde men naar een zekere eenheid in de rechtsterminologie. Daarom werden de verschillende klassen van huurcontracten benoemd, zo nodig met verscheidene benamingen, indien sommige ervan in zekere gewesten niet gekend waren. Zo bv. werd in de oorspronkelijke tekst van art. 1792 B.W. het woord «entrepreneur» ingelast, omdat: «en certains lieux le mot architecte est à peine connu» (Locré, VII, blz. 189).

12. Bij de bespreking van art. 1711 B.W. werd niet ingegaan op de betekenis van de termen «devis-marché-prix fait».

Regnaud vestigde er evenwel de aandacht op: «que le devis, marché ou prix fait, est une convention qui passe les bornes du louage, lorsqu'elle comprend, indépendamment de la main-d'oeuvre, la fourniture des matériaux.

Il demande que l'article soit rédigé dans le sens de cette distinction.

Il ajoute (...) qu'il faudrait distinguer le simple louage d'ouvrages d'avec les entreprises *sur devis et à forfait*» (Locré, VII, blz. 160).

Hierbij valt op te merken, dat Regnaud niet meer spreekt van «marché» en dat hij «prix fait», verandert in «à forfait».

Bij de volgende bespreking in de *Conseil d'Etat* was de opmerking ingelast als volgt: «Les devis, marché ou prix fait, pour l'ouvrage moyennant un prix déterminé, sont aussi un louage, lorsque le maître fournit la matière».

Die toevoeging heeft de gedachtengang van art. 1711 gewijzigd door het verleggen van het accent. Daardoor kwam de gedachte op de voorgrond dat wanneer de stof niet door de meester, maar door de aannemer wordt bijgeleverd, die overeenkomst iets anders wordt dan een huur van werk.

In de oorspronkelijke tekst lag de klemtoon op de omstandigheid dat in de drie gevallen (*devis-marché-prix fait*), de overeenkomst geldt als een aanneming tegen een *bepaalde prijs*, ook al hebben partijen bij het contracteren geen prijs bedongen. In zekere gewesten kwam de eigenlijke aanneming slechts geldig tot stand, wanneer de prijs op voorhand was bepaald en door partijen vastgesteld, zoals inzake koop. Zonder prijsafspraken was er slechts een onbepaald contract (artt. 1591 en 1592 B.W.; A. d'Espeisses, *Œuvres*, Lyon, 1666, dl. I, blz. 80; vgl. H. de Groot, *Inleiding*, B. III, D. 19, § 7). Door het inlassen van de kwestie van de bijlevering van de materialen door de aannemer, ging de oorspronkelijke zin van de definitie van art. 1711 B.W. verloren.

13. Dat de wetgever bij het noemen van «*devis*» aan een geschrift zal gedacht hebben, is zeker. Men mag evenwel niet uit het oog verliezen dat een bestek veelal beperkt is tot de omschrijving van het werk. De aanvaarding van het bestek zonder prijsbepaling is voldoende voor de totstandkoming van de aannemingsovereenkomst (vgl. Cass. fr., 24 januari 1978, *Bull. Civ.*, II, nr. 49, blz. 39).

Voor een «*marché*» in bouwzaken had de wetgever wellicht ook een geschrift voor ogen. De Ferrière schrijft in zijn *Dictionnaire de droit et de pratique*, dat: «*Marchés d'ouvrage, sont des conventions par écrit entre un entrepreneur ou un ouvrier, et celui qui fait bâtir, ou qui veut faire faire quelque ouvrage, comme de charpenterie, menuiserie ou autre, conformément au devis qui en a été fait*».

Hierbij heeft evenwel het probleem van het geschrift geen belang, daar de aanneming een vormvrije overeenkomst uitmaakt. Het gaat hier over de vaste prijs. Welnu, *devis* en *marché* betekenen niet *marché à forfait*.

14. De term «*prix fait*» komt niet voor in het juridisch woordenboek van De Ferrière. Ook niet bij Pothier in zijn verhandeling over de *Louage*. Doch niet enkel Pothier, ook Domat stond model bij het ontwerpen van de tekst betreffende de «*Huur*» voor het nieuwe B.W. Bij Domat, in *Les lois civiles dans leur ordre naturel*, heet de aanneming: «*Prix fait*». Dit is voor hem de gewone benaming; zo ook voor A. d'Espeisses. Beiden waren juristen uit de landen beneden de Loire.

Bij Domat heet de titel van de aannemingsovereenkomst: «*De la nature des prix faits et autres louages de travail et de l'industrie*». Verder stipt hij aan: «*Dans les baux à prix fait et autres conventions qui regardent le travail des personnes, on peut régler ce qui sera fourni par le bailleur ou l'entrepreneur, la qualité de l'ouvrage, un temps pour le faire, et les autres semblables conditions, et tout ce qui sera réglé par la convention doit être exécuté*»; en voor wat niet geregeld is gelden de gebruiken of het oordeel van deskundigen (Domat, *Liv. I, IV, VII*, nrs. 5 en 6).

Maar de prijs? «*Celui qui baille doit aussi payer le prix, soit après l'ouvrage fait et reçu, ou à mesure du travail, ou même par avance, selon qu'il a été réglé par la convention; et à défaut de paiement au terme, il doit les intérêts du prix depuis la demande*» (*Liv. I, IV, IX*, nr. 2).

Nergens is er ook maar sprake van, dat bij «*prix fait*» de prijs «*à forfait*» moet vastgesteld zijn.

Onder de titel «*Du bail à loyer ou louage*» behandelt A. d'Espeisses, de huur van goederen en de huur van werk. Hier valt te lezen: «*Lorsqu'on baille à faire quelque chose*

à quelqu'un moyennant certains prix ou loyer, qu'on appelle souvent *prix-fait*, comme si on a baillé à faire un bâtiment à quelqu'un, en ce cas celui qui fait l'oeuvre, est appelé conducteur et reçoit le prix et loyer convenu» (a.w., blz. 78).

Dat de *prix-fait* zou betekenen *marché à forfait*, is uit niets af te leiden. Handelend over de aansprakelijkheid van de aannemer, schrijft D'Espeisses: «*Comme aussi si l'ouvrage pris à prix fait vient à se ruiner dans les quinze ans après qu'il a été parachevé, le conducteur en est responsable*» (a.w., blz. 90). Het moet gaan om een eigenlijke aanneming, niet om een werk uitgevoerd door een dagloner.

15. Uit dit onderzoek van de teksten dient men toch te besluiten, dat de «*prix fait*» in art. 1711 B.W. niet betekent «*à forfait*». Wanneer men de oorspronkelijke tekst van art. 1711 onderzoekt, moet men vaststellen dat «*prix fait*» in het eerste deel van de zin, indien bedoeld ware «*à forfait*», niet samen te rijmen zou zijn met de bepaling die volgt en dan zou luiden: «*... aanneming à forfait, heet de aanneming tegen een vastgestelde prijs*». Dit ware een woordenkramerij. Daarbij moest de wetgever aan niemand uitleggen wat een aanneming tegen vaste prijs betekent; maar wel dat de aanneming met of *zonder prijsafspraken*, hoe ook geheten, als een rechtsgeldige aanneming van werk tegen een bepaalde prijs geldt.

Door die bepaling stelt de wet dat een aanbesteding op grond van een bestek, maar zonder prijsafspraken, een aanneming is tegen een bepaalde prijs. Hierin is de leer van Pothier gevolgd. «*Il n'est pas nécessaire que les parties s'en soient expliquées (over de prijs) expressément par le contrat; il suffit qu'elles en soient tacitement convenu*». En met «*par le contrat*» is o.m. bedoeld een bestek: «*Si je suis convenu avec un entrepreneur de me bâtir une maison suivant un certain devis, nous sommes censés tacitement convenus du prix que l'ouvrage sera estimé lorsqu'il sera fait*» (*Traité du contrat de louage*, nr. 397). Er was wel een bestek, maar geen prijsafspraken. Het bestek is «*le contrat*».

IV. «*Prix fait*» en «*à forfait*» in de overige artikelen

16. In de regels betreffende bestek en aannemingen, komt de term «*à forfait*» slechts voor in de artt. 1793 en 1794 B.W., die hierin niet afgeweken zijn van de oorspronkelijke tekst. Wat artikel 1792 B.W. betreft, begon de oorspronkelijke tekst als volgt: «*Si l'édifice donné à prix fait périt*». De afdeling wetgeving van het Tribunaat stelde voor: «*dire, l'édifice construit à prix fait. L'expression est plus exacte*» (Locré, VII, blz. 189). Wellicht bedoelde het Tribunaat met die verandering dat het gebouw toch eerst moet opgericht (construit) zijn, vooraleer er sprake kan zijn van de tienjarige aansprakelijkheid. Over de *prix fait* zelf, de soort van aanneming, werden er geen opmerkingen gemaakt. In de oorspronkelijke aanhef «*donné à prix fait*» ligt meer de nadruk op de overeenkomst, het moet gaan om een aanneming en niet om een gebouw dat de eigenaar zelf heeft opgericht. Doet de bouwheer geen beroep op een architect, d.w.z. een architect-uitvoerder, en sluit hij aannemingsovereenkomsten (*marchés à prix fait*) met metselaars, timmerlieden en andere werklieden die rechtstreeks werken aannemen, dan geldt ook voor hen de tienjarige garantie-

plicht voor de grote werken welke zij hebben gemaakt (art. 1799 B.W.).

Bij de besprekingen van art. 1792 B.W. is de kwestie van het «à forfait» nooit tepas gekomen. Er is niets dat erop kan wijzen dat de wetgever «à prix fait» zou begrepen hebben in de zin van «à forfait», zoals in art. 1793 B.W.

Wanneer dan in art. 1793 B.W. zeer juist de term «à forfait» wordt gebruikt, dient men dan hieruit niet te besluiten dat voor de wetgever de specifieke betekenis van het «à forfait» duidelijk was?

17. Wel is het zo, dat in de loop van de besprekingen over die artikelen, een of ander commissielid, of was het een verschrijving, de beide rechtstermen door elkaar heeft gehaald (zie boven, nr. 12: woorden van Regnaud). Doch de verslaggever, staatsraad Galli, al kende hij slecht Frans, heeft nimmer «prix fait» met «à forfait» verward. Ook Tronchet, eminent rechtsgeleerde, heeft bij de bespreking van art. 1792 B.W., «donner à prix fait» niet veranderd in «à forfait» (Locré, VII, 173).

In het verslag aan het Tribunaat, heeft Mouricoult, bij de parafrasering van art. 1799 B.W. de term «à forfait» gebruikt, in strijd met de bewoordingen van dit artikel.

Staatsraad Galli had toch bij Domat gelezen: «On fait commerce de l'industrie et du travail ou à prix fait ou à la journée, ou par d'autres marchés». Domat blijkt aldus «prix fait» te stellen tegenover «à la journée».

De gewone regel bij aanneming is toch, dat het werk pas betaald wordt wanneer het volledig is uitgevoerd en goedgekeurd.

In het systeem van Domat betreffende de huur van werk zijn de «baux à prix fait» een afzonderlijke klasse, waarnaast nog bestaan de arbeidsovereenkomsten e.a. (Liv. I, IV, VII, 5).

V. «Prix fait» en «à forfait» in de Franse woordenboeken

18. De oude juridische woordenboeken en rechtsverzamelingen zoals De Ferrière en de collectie-Merlin, vermelden «prix fait» niet eens.

In Bescherelle's woordenboek, *Dictionnaire National*, komt *prix fait* voor en betekent: «prix connu ou prix convenu d'une chose»; alsook: «Marché à prix fait ou simplement prix fait: marché à forfait» (uitg. 1861).

Littré vermeldt in zijn *Dictionnaire de la langue française*: *prix fait*: «le prix commun ou le prix convenu d'une chose»; alsook: «Marché à prix fait»: zelfde definitie als Bescherelle.

19. In de negentiende eeuw zou de term «marché à prix fait» enkel nog de betekenis van aanneming tegen vaste prijs hebben. Aangenomen dat dit inderdaad het geval is, dan verandert zulks niets aan het feit dat *prix fait* bij Domat een veel ruimere betekenis heeft dan «marché à forfait». In de uiteenzetting van Galli voor de Wetgevende Vergadering wordt herhaaldelijk naar Domat verwezen. Galli zette o.m. uiteen, dat: «Les six premiers articles ne consistent que dans la division de plusieurs sortes de louages, dans leurs définitions, et dans d'autres matières de toute évidence» (Locré, VII, blz. 192).

Zoals Lepage het heeft aangetoond, heeft de wetgever in art. 1711 B.W. de verschillende benamingen gegeven van de aanneming, naar de wijze waarop deze tot stand komt. De prijsbepaling «à forfait» is toch bij elk van die soorten van aannemingen mogelijk.

20. In Frankrijk werd art. 1792 C. civ., eerst door de wet van 3 januari 1967, nadien door de wet van 4 januari 1978, grondig gewijzigd. Artikel 1799 C. civ. met de term «marché à prix fait», bleef ongewijzigd.

VI. Besluit

21. De inhoud en de strekking van de artt. 1792 en 1799 B.W. geven aan de term «prix fait» of «marché à prix fait», de meest ruime betekenis van aanneming.

De rechtsgeschiedenis en de voorbereiding van de wet, tonen aan dat *marché à prix fait*, *prix fait*, aanneming betekent in de ruimste zin.

Het is toch treffend dat Laurent, die steeds eerbied voor de bewoordingen van de wet voorop stelt, en voor wie «prix fait» hetzelfde betekent als «à forfait», tot het besluit is gekomen dat art. 1792 B.W. voor alle soorten aannemingen geldt spijt de bewoordingen «à prix fait».

Hier heeft het gezond verstand hem voor letterknechterij behoed. Maar ook voor de wetgever betekende «marché à prix fait» heel iets anders dan «marché à forfait», en wel: «aanneming in de ruimste zin».

Bovendien ontbreekt hier zelfs het tekstargument niet. Er staat toch in art. 1711 B.W. «marché ou prix fait». Daarom diende *prix fait* niet meer herhaald te worden in art. 1779, 3°, B.W. Een goed verstaander heeft maar een half woord nodig.

Mocht er een misverstand zijn, de auteur is, zoals staatsraad Galli: «peu familiarisé avec la langue française».

Geert BAERT

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 2 DECEMBER 1982

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: de h. Stranard

Advocaat-generaal: de h. Velu

Advocaten: mrs. Draps, De Bruyn, Dassel en Bützler

1. Burgerlijke rechtspleging — Uitbreiding of wijziging van eis — In hoger beroep — Voorwaarde — 2. Verzekering — Verzekerde, met derde voor een ongeval aansprakelijk verklaard, wordt aangesproken door de derde — Regresvordering tegen verzekeraar — Verjaring — Aanvang.

1. De uitbreiding of de wijziging van een vordering als bepaald bij art. 807 Ger. W. kan krachtens art. 1042 ook in hoger beroep worden aangenomen, maar zulks veronderstelt dat de in hoger beroep uitgebreide of gewijzigde vordering reeds bij de eerste rechter aanhangig was gemaakt.

2. Wanneer een gerechtelijke eis tot gehele of gedeeltelijke vergoeding van de schade wordt ingesteld, niet door het slachtoffer van het oorspronkelijk schadeverwekkend feit, maar door diegene die met de verzekerde medeaansprakelijk is en wiens veroordeling in solidum tot betaling van schadevergoeding door het slachtoffer in een vroegere vordering is gevraagd, begint de verjaring van de regresvordering van de verzekerde tegen de verzekeraar pas te lopen vanaf de gerechtelijke eis van die medeaansprakelijke (art. 32, tweede lid, Verzekeringswet).

B. en P.V.B.A. C. t/ Belgische Staat, gemeente Jalhay en Verzekeringsmaatschappij A.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 juni 1981 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

(...)

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 50 van het decreet van 14 december 1789 betreffende de samenstelling der gemeenten, 3, inzonderheid 1°, van titel XI van het decreet van 16-24 augustus 1790 betreffende de rechterlijke organisatie, 10 van het Wegverkeerswet, 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, in zijn eigen motieven of met overneming van de motieven van de eerste rechter, vaststelt dat het ongeval van 7 mei 1973 te wijten is aan de gevaarlijke staat van de rijbaan, dat de tweede verweerster op de hoogte was van de gebrekkige staat van de weg, dat zij gepoogd heeft die te verhelpen door het plaatsen van een verkeersbord nr. 27 dat de snelheid tot 50 km/u. beperkt, dat die maatregel niet afdoend is gebleken aangezien blijkt dat mevrouw Q., de oorspronkelijke eiseres, niet sneller reed dan was toegestaan, en beslist dat het hoger beroep van de eisers tegen de tweede verweerster, ten einde haar subsidiair te doen veroordelen tot vrijwaring naar rato van haar aansprakelijkheid, ontvankelijk maar niet gegrond is, om de redenen dat de tweede verweerster, hoewel zij ingevolge de

decreten van 1789 en 1790 voor de veiligheid van de wegen moet waken, niet aansprakelijk kan worden gesteld op grond van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek en van die decreten, nu artikel 10 van de Wegverkeerswet de politie over het wegverkeer aan de bepalingen van die decreten heeft onttrokken wanneer zij, zoals ten deze, betrekking heeft op blijvende of periodieke toestanden,

terwijl het arrest, door te beslissen dat de tweede verweerster niet burgerrechtelijk aansprakelijk is, het bestaan miskent van de algemene verplichting te zorgen voor de veiligheid van het verkeer op de openbare wegen, met inbegrip van de gedeelten van die wegen die eigendom zijn van de Staat, welke verplichting op de gemeentelijke overheid rust krachtens artikel 50 van het decreet van 14 december 1789 en artikel 3 van titel XI van het decreet van 16-24 augustus 1790; het feit dat de politie over het wegverkeer door artikel 10 van de Wegverkeerswet onttrokken is aan de toepassing van de bepalingen van de decreten van 14 december 1789, 22 december 1789 en 16-24 augustus 1790, in zoverre zij betrekking heeft op blijvende of periodieke toestanden, de gemeentelijke overheid niet ontslaat van haar verplichting te zorgen voor de veiligheid van het verkeer en persoonlijk de nodige maatregelen voor het herstel van het veilig verkeer op haar grondgebied te nemen wanneer de wettelijke beheerder van de weg nagelaten heeft zulks te doen; die plicht van de gemeentelijke overheid voorrang heeft op de bevoegdheidsverdeling inzake het beheer van de politie over het wegverkeer als vastgelegd in de artikelen 10, 13, 14 en 17 van de Wegverkeerswet; het arrest bijgevolg, nu het vaststelt dat het ongeval van de oorspronkelijke eiseres te wijten was aan de gevaarlijke toestand van de rijbaan op het grondgebied van de tweede verweerster, dat zij die toestand kende en slechts ontoereikende maatregelen om het gevaar te verhelpen had genomen, terwijl het oordeelt dat zij burgerrechtelijk niet aansprakelijk kan worden gesteld enkel op grond dat de toestand, die reeds sedert 1971 bestond, periodiek of blijvend was, de decreten en artikel 10 waarvan sprake in het middel evenals artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek dat zegt dat diegene door wiens schuld de schade is ontstaan deze moet vergoeden, op een verkeerde wijze heeft toegepast; het arrest dus niet naar recht verantwoord is:

A. In zoverre het middel gericht is tegen de verweerster gemeente Jalhay:

Over het middel van niet-ontvankelijkheid door de tweede verweerster opgeworpen en afgeleid uit het gebrek aan belang:

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat eiser, in eerste aanleg verweerder met de tweede verweerster, tegen de laatste geen enkele vordering heeft ingesteld voor de eerste rechter en dat de tweede verweerster evenmin een veroordeling van eiser heeft gevraagd; dat het beroepen vonnis de hoofdvordering van de echtgenoten Q.-K., in zoverre zij tegen de tweede verweerster is gericht, als ongegrond verworpen heeft; dat de eisers in het verzoekschrift van hoger beroep dat op 20 oktober 1978 ter griffie van het hof van beroep is neergelegd en

waarvan dezelfde dag aan de tweede verweerster kennis is gegeven, de wijziging van het beroepen vonnis hebben gevraagd in zoverre het de hoofdvordering van de genoemde echtgenoten ontvankelijk en gegrond verklaart voor zover zij meer bepaald gericht is tegen eiser, en zij subsidiair gevorderd hebben dat, zelfs indien die rechtsvordering ontvankelijk verklaard kon worden, de rechtsvordering tot vrijwaring van de Belgische Staat tegen eiser niet gegrond zou worden verklaard en laatstgenoemde ontlast zou worden van de veroordelingen te zijnen laste;

Dat de eisers pas in de conclusie die op 12 december 1980 ter griffie van het hof van beroep is neergelegd ter vervanging van de vroeger neergelegde conclusie, een vordering tot vrijwaring tegen de tweede verweerster hebben ingesteld die zeer subsidiair ertoe strekte, voor het geval de hoofdvordering van de echtgenoten Q.-K. tegen de eisers geheel of gedeeltelijk gegrond zou worden verklaard, de Belgische Staat en de tweede verweerster te doen veroordelen om bij te dragen in de vergoeding van de schade door de eisers te vrijwaren voor hun veroordeling naar rato van hun aansprakelijkheid;

Overwegende dat hoewel, naar luid van artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek hoger beroep tegen een eindvonnis of tegen een vonnis alvorens recht te doen het geschil zelf aanhangig maakt bij de rechter in hoger beroep, de partijen zelf door hun principaal of incidenteel hoger beroep de grenzen vastleggen binnen welke de appelrechter uitspraak moet doen over de bij de eerste rechter aanhangig gemaakte geschillen;

Overwegende dat de uitbreiding of de wijziging van een vordering als bepaald bij artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek weliswaar ook in hoger beroep worden aangenomen krachtens artikel 1042 van hetzelfde wetboek; dat zulks evenwel veronderstelt dat de in hoger beroep uitgebreide of gewijzigde vordering reeds bij de eerste rechter aanhangig was gemaakt;

Overwegende dat de appelrechters, nu de eisers in het verzoekschrift van hoger beroep enkel de verwerping hebben gevraagd van de vorderingen van de echtgenoten Q.-K. en de Belgische Staat tegen eiser en bij de eerste rechter geen hoofd- of incidentele vordering aanhangig hebben gemaakt strekkende tot veroordeling van de tweede verweerster, het genoemde verzoekschrift ontvankelijk maar niet gegrond hebben verklaard en geen uitspraak hebben gedaan, wat zij ook niet hoefden, op de conclusie waarbij de eisers een rechtsvordering tot vrijwaring tegen de tweede verweerster wilden instellen;

Dat de in het middel bekritiseerde motieven immers enkel antwoorden op de conclusie van de eisers waarin wordt aangevoerd dat de eerste rechter ten onrechte had beslist dat de hoofdvordering van de echtgenoten Q.-K. niet gegrond was in zoverre zij gericht was tegen de tweede verweerster met wie de eisers geen geding hadden gevoerd;

Dat aldus het middel, dat erop neerkomt een beslissing te bekritisieren die niet in het arrest is vervat, bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid gegrond is;

B. In zoverre het middel tegen de andere verweerders gericht is:

Over de middelen van niet-ontvankelijkheid door de eerste verweerder en de derde verweerster tegen het cassatiemiddel opgeworpen en hieruit afgeleid dat het door het

middel bekritiseerde beschikkende gedeelte op hen geen betrekking heeft:

Overwegende dat het beschikkende gedeelte van het arrest, in de mate waarin het door het middel wordt bekritiseerd, geen betrekking heeft op de eerste verweerder en de derde verweerster;

Dat de middelen van niet-ontvankelijkheid gegrond zijn;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 15, inzonderheid tweede lid, 812, tweede lid, en 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek, 32, tweede lid, van de wet van 11 juni 1874 houdende titel X en XI van boek 1 van het Wetboek van Koophandel «de verzekeringen in het algemeen», als gewijzigd bij de wet van 30 mei 1961, en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest «vaststelt dat de rechtsvordering tot gedwongen tussenkomst en vrijwaring van de appellant ten principale (thans de eisers) tegen de naamloze vennootschap A. (thans de derde verweerster) verjaard is», op grond: «dat de derde verweerster meent dat de tegen haar ingestelde rechtsvordering ingevolge artikel 32 van de wet van 11 juni 1874 verjaard is; dat die duidelijke bepaling geen uitlegging behoeft; dat zeker is dat de verjaringstermijn van drie jaar loopt vanaf de gerechtelijke eis van het slachtoffer; dat erop gewezen moet worden dat de oorsprong van het onderhavige geschil ligt in het ongeval van 7 mei 1973; dat het huidige gerechtelijk debat zijn ontstaan vindt in de dagvaarding van 3 en 4 juni 1975 van het slachtoffer; dat het vertrekpunt van de verjaring dus 3 of 4 juni 1975 is zoals de derde verweerster terecht opmerkt; dat moet worden vastgesteld dat de (eerste eiser) tot 22 november 1979 heeft gewacht om de (derde verweerster) te dagvaarden, terwijl het bestreden vonnis op 12 december 1977 is gewezen en, ten overvloede, dat hij moest voorzien dat, gelet op de bewoordingen zelf van de oorspronkelijke dagvaarding van 3 juni 1975 en de bepalingen van het bestek, de Staat (de eerste verweerder) een rechtsvordering tot vrijwaring tegen hem zou instellen; dat hij (de derde verweerster) dus gemakkelijk tijdig kon dagvaarden; dat wegens de verjaring van de rechtsvordering van de appellant ten principale (thans de eisers) tegen de (derde verweerster) het vereiste 'belang' voor de gedwongen tussenkomst ontbreekt (artikelen 17, 18, 811 en 812 van het Gerechtelijk Wetboek)»,

terwijl, eerste onderdeel, de eisers door hun exploit van 22 november 1979 de derde verweerster enkel hadden gedagvaard om voor het hof van beroep te verschijnen ten einde «zich te horen veroordelen tot tussenkomst in het geschil tussen de eiseres en de eerste verweerder, binnen het raam van de rechtsvordering tot vrijwaring die de eerste verweerder tegen hen heeft ingesteld bij conclusie neergelegd op de terechtzitting van 23 mei 1977 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Verviers, welk geschil thans aanhangig is onder nummer 9009/79 van de algemene rol van het Hof van Beroep te Luik en het op de genoemde rechtsvordering tot vrijwaring te wijzen arrest bindend en tegenwerpelijk te horen verklaren»; in het petitum van de conclusie van de eisers op de rechtsvordering tot bindendverklaring van het arrest wordt gezegd: «subsidiair voor het geval de rechtsvordering tot vrijwaring van de eerste verweerder wordt ingewilligd, te zeggen dat de rechtsvordering tot bindendverklaring van het arrest van de tweede eiseres en de

eerste eiser tegen de derde verweerster ontvankelijk en gegrond is en ze in te willigen»; het arrest bijgevolg, door uitspraak te doen over een zogezegde rechtsvordering tot vrijwaring en die verjaard te verklaren, uitspraak doet over niet gevorderde zaken (schending van artikel 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek); de appelrechter, nu bij hem enkel een rechtsvordering tot bindendverklaring van het arrest aanhangig was gemaakt, die alleen maar de vrijwaring van de rechten van de eisers beoogde, geen uitspraak mocht doen over geschillen waarover de partijen eventueel tijdens een ander, daaropvolgend geding zouden kunnen debatteren (schending van artikel 15 van het Gerechtelijk Wetboek); het arrest hoe dan ook, door te zeggen dat de rechtsvordering die pas op 22 november 1979 zou zijn ingesteld terwijl de eerste rechter op 12 december 1977 uitspraak had gedaan, verjaard was en dus uitspraak te doen ten gronde, artikel 812, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek schendt; daaruit volgt dat een voor het eerst in hoger beroep ingestelde rechtsvordering tot tussenkomst om een veroordeling te verkrijgen, niet ontvankelijk is (schending van artikel 812, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek);

tweede onderdeel, de regresvordering tegen de derde verweerster, in de onderstelling dat zij regelmatig was ingesteld, niet verjaard was in zoverre zij strekte tot gedwongen tussenkomst van laatstgenoemde, niet in de door de oorspronkelijke eisers op 3 en 4 juni 1975 ingestelde rechtsvordering, maar in de rechtsvordering tot vrijwaring die de eerste verweerder heeft ingesteld in zijn conclusie die voor gezien is getekend op de terechtzitting van 23 mei 1977 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Verviers, welke rechtsvordering minder dan drie jaar voor de oproeping tot tussenkomst van 22 september 1979 is ingesteld; de «getroffene» in de zin van artikel 32, tweede lid, van de in het middel aangewezen wet van 11 juni 1874 iedere persoon is die onder de foutieve handelwijze van de verzekerde lijdt; in de rechtsvordering tot vrijwaring van de eerste verweerder tegen de eisers, eerstgenoemde als de «getroffene» moet worden aangemerkt en niet de oorspronkelijke eisers die niets te maken hebben met die rechtsvordering tot vrijwaring; het arrest bijgevolg, door te oordelen dat de enige getroffen was de partij die op 3 en 4 juni 1975 de dagvaarding had betekend, dus de oorspronkelijke eisers, en door bijgevolg te oordelen dat de rechtsvordering tot tussenkomst tegen de derde verweerster in het geschil dat aanhangig is gemaakt door de oproeping tot vrijwaring van de eerste verweerder, verjaard was omdat zij meer dan drie jaar na die dagvaarding was ingesteld, artikel 32, tweede lid, van de wet van 11 juni 1874 verkeerd toepast; het arrest niet naar recht verantwoord is;

derde onderdeel, de eisers, in hun regelmatig voor de appelrechter neergelegde conclusie op de vordering tot bindendverklaring van het arrest, met betrekking tot de verjaring hebben aangevoerd dat «zij geenszins toepasselijk is op de afzonderlijke regresvordering die de verzekerde mag instellen tegen de derde verweerster ten gevolge van de door de Staat (thans eerste verweerder) tegen de verzekerde ingestelde rechtsvordering, welke rechtsvordering, hoewel zij ook tot vergoeding van de schade van de getroffen strekt, op andere juridische gronden steunt dan die van het slachtoffer; anders beslissen erop zou neerkomen dat de verzekerde geen verhaal heeft tegen de verzekeraar wanneer, nu

de rechtsvordering van de getroffen zelf tegen de verzekerde wordt afgewezen, de Staat, die tot vergoeding van het slachtoffer wordt veroordeeld, zijn verhaal tegen de verzekerde pas meer dan drie jaar na zijn dagvaarding door het slachtoffer heeft ingesteld; aldus de toestand (van de derde verweerster) in die absurde toestand uitloopt dat, in bepaalde omstandigheden, de regresvordering van de verzekerde verjaard zou zijn nog voor tegen hem de procedure op gang is gebracht die zijn regres verantwoordt»; geen enkele overweging van het arrest dat verweermiddel beantwoordt; het arrest dus niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet):

A. In zoverre het middel tegen de verweerster naamloze vennootschap A. is gericht:

Wat het eerste onderdeel betreft:

In zoverre dit onderdeel de schending van artikel 812, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek aanvoert:

Over het middel van niet-ontvankelijkheid door verweerster tegen dit onderdeel opgeworpen in zoverre daarin de schending wordt aangevoerd van artikel 812, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek, en hieruit afgeleid dat het middel nieuw is:

Overwegende dat uit de stukken van de rechtspleging niet blijkt dat de eisers voor de feitenrechtters de regel hebben aangevoerd die vervat is in artikel 812, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek en die het arrest volgens hen zou hebben miskend;

Dat het middel nieuw is in zoverre het is afgeleid uit de schending van die bepaling van het Gerechtelijk Wetboek die noch van openbare orde noch dwingend is;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid gegrond is;

In zoverre het onderdeel de schending aanvoert van de wetbepalingen die het aanwijst, andere dan artikel 812, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek:

Overwegende dat de eisers bij exploit van 22 november 1979, «aanmaning-dagvaarding tot tussenkomst en vrijwaring» genaamd, verweerster hebben aangemaand om als verzekeraar ten voordele van de eisers de schadelijke gevolgen van het ongeval van 7 mei 1973 te dekken binnen de perken van de verzekeringspolis en verweerster voor het hof van beroep hebben gedagvaard om haar te «doen veroordelen tot tussenkomst in het geschil tussen de eisers en de Belgische Staat, Ministerie van Openbare Werken, in het kader van de rechtsvordering tot vrijwaring van de Belgische Staat tegen de eisers» en «het op de genoemde rechtsvordering tot vrijwaring te wijzen arrest bindend en tegenwerpelijk te horen verklaren»;

Dat uit de bewoordingen van die dagvaarding blijkt dat de eisers tot gedwongen tussenkomst, in strijd met hetgeen in het onderdeel wordt betoogd, het hof van beroep niet enkel vroegen de te wijzen beslissing ten aanzien van verweerster bindend en tegenwerpelijk te verklaren maar ook een veroordeling ten laste van verweerster uit te spreken;

Dat het middel, waarin aan het arrest wordt verweten dat het uitspraak heeft gedaan over niet gevorderde zaken door te beslissen over een rechtsvordering tot vrijwaring terwijl bij het hof van beroep enkel een rechtsvordering tot bindendverklaring van het arrest aanhangig was, uitgaat van een onjuiste uitlegging van het gedinginleidend exploit en feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat naar luid van artikel 32, tweede lid, van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 de verjaringstermijn van drie jaar waarvan sprake in het eerste lid, in geval van regresvordering van de verzekerde tegen de verzekeraar, eerst loopt vanaf het instellen van de rechtsvordering door de getroffene, onverschillig of het gaat om een oorspronkelijke eis tot schadeloosstelling dan wel om een latere eis naar aanleiding van een verzwaring van de schade of van het ontstaan van nieuwe schade ;

Overwegende dat die wetbepaling aldus moet worden uitgelegd dat, wanneer, zoals ten deze, een gerechtelijke eis tot gehele of gedeeltelijke vergoeding van de schade wordt ingesteld, niet door het slachtoffer van het oorspronkelijk schadeverwekkend feit, maar door diegene die met de verzekerde medeaansprakelijk is en wiens veroordeling in solidum tot betaling van schadevergoeding door het voornoemd slachtoffer of zijn rechthebbenden in een vroegere vordering is gevraagd, de verjaring van de regresvordering van de verzekerde tegen de verzekeraar pas begint te lopen vanaf de gerechtelijke eis van die medeaansprakelijke ;

Overwegende dat uit de stukken van de rechtspleging blijkt, enerzijds, dat de slachtoffers van het oorspronkelijke feit op 3 en 4 juni 1975 tegen de eiser B. en tegen de verweerder Belgische Staat een rechtsvordering hadden ingesteld om vergoeding van hun schade te verkrijgen en, anderzijds, dat de rechtsvordering tot vrijwaring door de verweerder Belgische Staat tegen de eiser B. is ingesteld bij conclusie neergelegd op de terechtzitting van 23 mei 1977 van de rechtbank van eerste aanleg ;

Overwegende dat, zoals blijkt uit het antwoord op het eerste onderdeel van het middel, de regresvordering van de eisers tegen de verweerder naamloze vennootschap A. voor het hof van beroep enkel de veroordeling van laatstgenoemde beoogt «om tussen te komen in het geschil tussen de eisers en de Belgische Staat in het kader van de rechtsvordering tot vrijwaring van de Belgische Staat tegen de eisers» en «het op de genoemde rechtsvordering tot vrijwaring te wijzen arrest bindend en tegenwerpelijk te horen verklaren» ;

Dat de rechtsvordering tot vrijwaring van de verweerder Belgische Staat de gerechtelijke eis is vanaf welke de verjaringstermijn van de regresvordering is beginnen te lopen ;

Overwegende dat de eisers hun regresvordering tegen de verweerder naamloze vennootschap A. reeds op 22 november 1979 hebben ingesteld, dat wil zeggen op een ogenblik dat de termijn van drie jaar van voornoemd artikel 32, tweede lid, nog niet was verlopen ;

Dat dit onderdeel van het middel gegrond is ;

B. In zoverre het middel gericht is tegen de eerste twee verweerders ;

Over de middelen van niet-ontvankelijkheid door de twee eerste verweerders opgeworpen en hieruit afgeleid dat zij niets te maken hebben met het beschikkende gedeelte dat in het middel wordt bekritiseerd ;

Overwegende dat het beschikkende gedeelte van het arrest, in zoverre het door het middel wordt bekritiseerd, geen betrekking heeft op de verweerders Belgische Staat en gemeente Jalhay ;

Dat de middelen van niet-ontvankelijkheid gegrond zijn ;
(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

6e KAMER — 25 FEBRUARI 1983

Voorzitter-rapporteur : de h. Ceulemans

Raadsheren : de hh. Bijl en Colla

Advocaat-generaal : de h. Velleman

Advocaat : mr. Speyer

Strafvordering — Verzet — Betekening van verstekvonnis.

Luidens art. 187, tweede lid, Sv. begint de termijn om in verzet te komen te lopen zodra de beklaagde «kennis» heeft gekregen van de betekening.

Hij hoeft daarom geen kennis te krijgen van de bewoordingen van het exploit waarbij de betekening wordt vastgesteld.

R.

Overwegende dat het arrest van deze kamer, op 21 mei 1980 bij verstek tegen de beklaagde gewezen, op 18 juni 1980 betekend werd aan de procureur des Konings te Antwerpen bij gemis van bekende woon- of verblijfplaats van de beklaagde ;

Overwegende dat tegen dit arrest deze laatste, bij zijn aankomst in de gevangenis te Ieper, verzet aantekende op 11 januari 1983 ;

Overwegende dat het openbaar ministerie dit verzet laatsttijdig acht omdat beklaagde, toen hij in Frankrijk aangehouden was met het oog op zijn uitlevering, op 2 augustus 1982 door de procureur van de Republiek te Rijsel in kennis gesteld werd van voormelde betekening, zodat het verzet slechts tijdig ware geweest indien het, overeenkomstig artikel 187, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering, laatst gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 15 juni 1981, gedaan ware geweest binnen de termijn van vijftien dagen, te verlengen met vijftien dagen wegens de afstand, te rekenen van daags na 2 augustus 1982 ;

Overwegende dat de bepalingen van artikel 187 van het Belgisch Wetboek van Strafvordering tegenover een beklaagde toepasselijk zijn ook wanneer deze zich niet in België bevindt ;

dat voor een beklaagde op wie artikel 55 van het Gerechtelijk Wetboek toepasselijk is, de verzetstermijn alleen te verlengen is ;

Overwegende dat beklaagde primair opwerpt dat de op 18 juni 1980 gedane betekening niet rechtsgeldig is daar zij geschiedde «onder voorwendsel» dat hij ambtelijk afgeschreven was van zijn adres te Antwerpen, hoewel hij niet uitdrukkelijk de wil had gemanifesteerd zijn voornaamste vestiging elders te fixeren en zulks evenmin uit de omstandigheden van de zaak blijkt ;

Overwegende dat de vraag waar zich de woonplaats van een persoon bevindt essentieel een feitenkwestie is waarover alleen de feitenrechter te oordelen heeft (Cass., 4 juli 1881, *Pas.*, I, 399) ;

Overwegende dat uit de dossiergegevens en uit de verklaring door de beklaagde op 14 februari 1983 voor dit hof afgelegd te besluiten is dat, rond het tijdstip waarop het arrest bij verstek gewezen werd, beklaagde uit schrik voor

de gevangenis ergens ondergedoken is, en vervolgens de wijk genomen heeft naar Spanje, terwijl zijn echtgenote de vestiging aan het adres te Antwerpen gelijkwideerd heeft, inbegrepen de verkoop van de meubelen, zodat de ambtelijke afschrijving van beklaagde op 2 mei 1980 aan de werkelijke toestand beantwoordde en hij op het ogenblik van de betekening aan de procureur geen belangen meer had aan voormeld adres te Antwerpen, hetwelk dus voorzeker niet langer als zijn hoofdverblijf voor de uitoefening van zijn burgerlijke belangen te beschouwen was (art. 102 Burgerlijk Wetboek);

dat hij toen ook geen bekende verblijfplaats had;

Overwegende dat de betekening dus op rechtsgeldige wijze geschied is overeenkomstig artikel 40, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek;

Overwegende dat beklaagde subsidiair stelt dat de incidentele mededeling van de betekening van het arrest bij verstek, door de procureur van de Republiek te Rijsel, niet strookt met het vereiste van artikel 187 van het Wetboek van Strafvordering aangezien beklaagde aldus geen kennis kreeg van het instrumentum van de betekening en hem niet uitdrukkelijk gevraagd werd of hij kennis had van de betekening, zoals uit zijn antwoord aan de procureur blijkt;

Overwegende dat, op 2 augustus 1982, de procureur van de Republiek te Rijsel, bij monde van een tolk Engelse taal — welke taal de beklaagde steeds verklaard heeft te kennen en te bezigen — aan hem vroeg of hij op hem toepasselijk achtte het verstekarrest van 21 mei 1980 van het Hof van Beroep te Antwerpen, betekend op 18 juni 1980, en hem ook kennis gaf van de uitgesproken straffen, waarop beklaagde antwoordde te weten dat hij deze veroordeling had opgelopen, aangehouden was geweest, een jaar in Spanje had verbleven en onschuldig te zijn aan de feiten;

Overwegende dat, zo de procureur van de Republiek uitdrukkelijk de betekening en haar datum in zijn vraag vermeldde, zulks van zijnentwege geen «incidentele» vermelding was, onopvallend in de volzin ingebouwd, maar wel een voor de procedure onmisbare vermelding daar de betekening van het verstekarrest, dat de onmiddellijke aanhouding van de beklaagde gelastte, essentieel was voor de regelmatigheid van de rechtspleging van aanhouding en uitlevering (Olivier et Ernst, *Code de l'extradition*, nr. 115);

Overwegende dat artikel 187, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering als enige voorwaarde om de termijn van verzet te doen lopen stelt dat beklaagde «kennis» heeft van de betekening;

dat hij geen kennis hoeft te krijgen van de bewoordingen van het exploit waarbij de betekening vastgesteld wordt (Cass., 28 maart 1955, *Pas.*, I, 834);

Overwegende dat bovendien, met toepassing van artikel 7 van het Frans-Belgisch uitleveringsverdrag van 15 augustus 1874 (Belgisch Staatsblad 2 april 1875), de beklaagde, binnen drie weken van zijn aanhouding in Frankrijk, aldaar betekening moet ontvangen hebben van een expeditie van het arrest bij verstek en van de betekening ervan, zodat hij niet onwetend kon zijn van de betekening;

Overwegende dat uit zijn antwoord aan de procureur van de Republiek en uit zijn verdere gedragslijn blijkt dat hij de noodzakelijkheid niet beseftte verzet te doen;

dat hij blijkbaar meende dat, in Frankrijk, het voor hem volstond zich te verweren tegen zijn uitlevering;

Overwegende dat, nog meer subsidiair, beklaagde over-

macht, zegge onoverwinnelijke dwaling, inroept;

Overwegende dat overmacht hier in de klassieke betekenis van volstrekte onmogelijkheid dient te worden verstaan, aangezien de naleving van termijnen zoals ten deze de rechtszekerheid aanbelangt;

dat de door beklaagde ontwikkelde beschouwingen te beoordelen zijn in strikt recht;

Overwegende dat beklaagde niet ontkent de tegen hem door het hof uitgesproken veroordeling praktisch onmiddellijk gekend te hebben;

dat bijgevolg niets hem belette — eventueel door tussenpersoon en zelfs vanuit Spanje — aan zijn raadsman te vragen over welk rechtsmiddel hij voortaan beschikte en wanneer en hoe hij dit moest aanwenden;

dat hij die informatie zelfs nog had kunnen inwinnen na zijn aanhouding in Frankrijk aangezien hij na het vernemen van de betekening over dertig dagen tijd beschikte om verzet te doen;

Overwegende dat uit de omstandigheid dat hij in de gevangenis te Douai (Frankrijk) op 31 augustus 1982 hoger beroep deed akteren voor de kamer van inbeschuldigingstelling te Rijsel, blijkt dat de taalmoeilijkheid die hij inroept hem niet in de volstrekte onmogelijkheid stelde enige akte van rechtspleging te verrichten;

dat het hem dus eveneens mogelijk ware geweest aldaar verzet te doen of te doen akteren tegen het verstekarrest van de kamer van het hof.

dat hij niet beweert zulks in Frankrijk vruchteloos gepoogd te hebben;

Overwegende dat zulk verzet weliswaar van rechtswege dagvaardiging had geïncludeerd tegen de eerstkomende terechtzitting na het verstrijken van de wettelijke termijn en niet uitgesloten ware geweest dat beklaagde, ingevolge zijn vrijheidsberoving, niet op die terechtzitting had kunnen verschijnen;

dat precies die laatste situatie een duidelijk geval van overmacht ware geweest die tot uitstel van de behandeling diende te leiden totdat beklaagde kon verschijnen (*Pand. B.*, tw. «Opposition en matière répressive», 145, Hayoit de Termicourt, «Etude sur l'opposition», *R.P.D.*, 1932, 714);

dat, met andere woorden, ten deze de overmacht zich niet voordeed op het ogenblik van het aantekenen van het verzet maar zich wel had kunnen voordoen op het ogenblik van de terechtzitting;

Overwegende dat beklaagde niet bewijst of geloofwaardig maakt dat hij te bekwaamere tijd in de volstrekte onmogelijkheid was tijdig verzet aan te tekenen;

Overwegende dat zijn huidige verzet laattijdig is;

(...)

NOOT—Betreffende de termijn van verzet in strafzaken

1. Luidens art. 187 Sv. kan de beklaagde, indien de betekening van het verstekvonnis niet aan hem in persoon is gedaan, in verzet komen tegen de veroordeling tot straf binnen een termijn van vijftien dagen — behoudens verlenging van termijn wegens afstand — na de dag waarop hij van de betekening kennis heeft gekregen.

2. De betrokkene moet kennis van de betekening hebben gekregen, maar het is niet vereist dat hij een afschrift van de akte van betekening of van de beslissing ontvangen heeft (Cass., 19 februari 1964, *Pas.*, 1964, I, 654).

De beklagde weet dat er een gerechtelijke beslissing is geveld, en de betekening zal zo nodig een aansporing zijn om kennis te nemen van deze uitspraak, om juridische raad in te winnen of om verzet te doen.

3. Ten deze besliste het hof van beroep dat de beklagde niet noodzakelijk kennis van de bewoordingen van het gerechtsdeurwaardersexploot, waarbij de betekening wordt vastgesteld, hoefde te krijgen (Cass., 2 maart 1936, *Pas.*, 1936, I, 174; R. Hayoit de Termicourt, «Etude sur l'opposition», *R.D.P.*, 1932, nr. 25; A. Vandeplass, «Over verzet in strafzaken», *R.W.*, 1972-73, 1796).

De Franse parketmagistraat, belast met de ondervraging van de beklagde inzake uitlevering, had hem meegedeeld dat het verstekarrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 21 mei 1980 aan hem betekend werd op 18 juni 1980. De beklagde diende daaruit de nodige gevolgtrekkingen te maken.

Mais l'enseignement de l'araignée n'est pas pour la mouche...

A. Vandeplass

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e KAMER — 18 JANUARI 1983

Voorzitter: de h. Jans

Raadsheren: de hh. Verdoodt en Thiry

Advocaten: mrs. De Greef loco Muuls en De Man loco Huyghe

Arbeidsovereenkomst — Bedienden — Exploitanten van een pompstation.

Niettegenstaande de inschrijving in het handelsregister, de B.T.W.-inschrijving, de aansluiting bij een sociale verzekeringskas voor zelfstandigen en de mogelijkheid om zelf personeel in dienst te nemen, leiden de rechters ten deze uit gegevens van de zaak af dat de exploitanten van een pompstation met de oliemaatschappij door een arbeidsovereenkomst waren verbonden.

N.V. C. t/ N. en V.D.C.

Overwegende dat de vordering van appellante strekt tot betaling van de som van 271.988 frank als saldo van de aankoopwaarde van door de geïntimeerden verkochte benzine die deze laatsten in een dienststation van appellante in bewaring gekregen hadden en waarvoor deze facturen opstelde op 10 september en 8 november 1976; dat appellante tevens betaling vordert van de som van 40.798 frank als forfaitaire vermeerdering en van een bedrag van 10.715 frank voor belasting;

Overwegende dat volgens de geïntimeerden, de vordering een geschil inzake een arbeidsovereenkomst tussen partijen betreft waarvan de Arbeidsrechtbank te Antwerpen kennis dient te nemen; dat ze ten gronde en subsidiair vragen de hoofdvordering slechts ontvankelijk te verklaren voor het bedrag van 171.988 frank; dat, op tegeneis, eerste geïntimeerde betaling vordert van een opzeggingsvergoeding ge-

lijk aan ten minste tien maanden loon, te vermeerderen met de nog verschuldigde vakantiegelden voor de jaren 1972 tot en met 1976; dat, op tegeneis, tweede geïntimeerde betaling vordert van een opzeggingsvergoeding gelijk aan ten minste drie maanden loon, te vermeerderen met de nog verschuldigde vakantiegelden voor 1972 tot en met 1976; dat, zeer subsidiair, op tegeneis, de geïntimeerden betaling vorderen van de som van 57.983 frank als vergoeding wegens contractbreuk;

Overwegende dat de eerste rechters terecht de zaak wegens onbevoegdheid naar de Arbeidsrechtbank te Antwerpen hebben verwezen;

Dat de partijen immers gebonden waren door een overeenkomst van 30 juli 1971, die in wezen een arbeidsovereenkomst is;

Overwegende immers dat, als de overeenkomst de taken van de houder van een benzinestation nauwkeurig, zowel naar de aard ervan als naar de wijze van uitvoering en naar tijd, bepaalt, en als deze taken bovendien onder strenge controle worden uitgevoerd, zodat de stationhouder over geen enkele vrijheid beschikt in de uitvoering van zijn verplichtingen, al deze bestanddelen wijzen op een gezagsverhouding met een nauwgezette leiding en toezicht, zodat zulk een overeenkomst een arbeidsovereenkomst voor bedienden uitmaakt (cf. Arbeidshof Brussel, afdeling Antwerpen, 8 april 1974, *R.W.*, 1975-76, 237 in welke zaak de gezagsverhouding zelfs minder streng bleek te zijn dan in het onderhavig geval);

Overwegende dat in casu bij de litigieuze overeenkomst de geïntimeerden zich ertoe verbonden een benzinestation van het merk C. open te houden;

Dat zij — wat de eerste rechters al gedeeltelijk onderstreepten — ten opzichte van appellante de verbintenissen aangingen: de vereiste diensten te verschaffen om de verkoop der produkten van appellante in het dienststation te verzekeren (art. 2); zich te schikken naar de gebruiken van appellante wat de bediening van cliënteel betreft, alsook naar de raadgevingen die door de afgevaardigden van appellante werden verstrekt (art. 3); het materieel en meubilair van het station in volmaakte staat van onderhoud te houden terwijl herstellingen of vervangingen slechts door appellante of onder haar leiding mochten geschieden (art. 5); een dagelijkse en volledige boekhouding te houden (art. 8); uitsluitend bij appellante benzine, autodiesel, oliën, vetten en stookolie aan te kopen voor verbruik en/of verkoop (art. 9); deze waren te verkopen tegen de verplichte prijzen die door appellante werden vastgesteld (art. 9); uitsluitend aan te kopen bij door appellante aangewezen leveranciers: buitenbanden, binnenbanden, batterijen, ontstekingskaarsen, bumpers en alle toebehoren of onderhoudsprodukten van auto's (art. 9); alle artikelen en produkten te verkopen die «in de toekomst normaal in dienststations te koop aangeboden zouden worden» en deze produkten eveneens aan te kopen bij leveranciers, erkend en aangewezen door appellante (art. 9); elke avond van de 10e, 20e en laatste dag der maand, een kaart B 377 op te maken (= index pompen), alsmede op elke vooravond van een prijsverandering, en deze kaart dezelfde dag nog op te zenden aan appellante (art. 10, B); ten minste tweemaal per week de aankoopwaarde plus de B.T.W. van de verkoop op een bijzondere rekening te storten (art. 10, B); een bijzondere rekening open te houden bij de bank en deze doorlopende opdracht

te geven de facturen, toegezonden door appellante, aan deze bank te betalen (art. 10, C);

Overwegende dat de geïntimeerden zich eveneens hebben verbonden, in het aanhangsel van het contract, tot het naleven van een reeks «algemene verplichtingen» waaronder inzonderheid: rekening te houden met de aanduidingen in handboeken, handleidingen en brochures; tijdens de ganse duur der overeenkomst deel te nemen aan conferenties, manifestaties voor verkoopontwikkeling en inlichtingsvergaderingen, belegd door appellante, zonder enige vergoeding; de dienst «zeven stappen naar succes» (verkoopbevordering) onberispelijk en voortdurend te verzekeren;

Overwegende dat, anderzijds, door appellante aan de geïntimeerden de volgende uitdrukkelijke verbodsbepalingen werden opgelegd:

— herstellingen of slepen van auto's uit te voeren op de openbare weg door middel van rollend materieel;

— alle werken van mechanische aard uit te voeren, evenals het schilderen van voertuigen of van koetswerk;

— zich bezig te houden met aankoop en verkoop van nieuwe en tweedehandsvoertuigen of voertuigen voor rekening van derden ten toon te stellen (art. 2);

— zonder voorafgaand schriftelijk akkoord van appellante welke wijziging ook aan de door te hunner beschikking gestelde goederen, zowel roerende als onroerende, aan te brengen (art. 4);

— «om het even welke reclame te plaatsen of strooi-briefjes, prijscouranten en dergelijke uit te delen, alsook de verkoop of verdeling van alle welkdanige voorwerpen of goederen die niet van C. uitgaan tenzij zij daartoe van C. een voorafgaande schriftelijke toelating verkrijgen» (art. 5);

— aankoop, verkoop, of verbruik van andere dan C.-produkten of produkten van leveranciers, aangeduid en erkend door C. (art. 9))

— bij het verstrijken van de overeenkomst, welke ook de oorzaak ervan zij, «... rechtstreeks of onrechtstreeks, voor eigen rekening, of voor rekening van derden, of in de hoedanigheid van vennoot, zaakwaarnemer, aangestelde of deelnemer, een andere handelszaak te verwerven of te exploiteren die zelfs op toekomstige wijze, tot voorwerp heeft het uitdelen of de verkoop van brandstoffen of van oliën, en dit binnen een zone van tien kilometer in de omtrek gedurende het tijdsverloop van twee achtereenvolgende jaren» (art. 12);

— het station volledig of zelfs tijdelijk te sluiten, op straffe van een schadevergoeding van 1.500 BF per dag (art. 13);

Overwegende dat appellante zich bovendien het recht voorbehield: te allen tijde de gehele boekhouding, de kas en de voorraden van het station, zonder uitzondering of voorbehoud, zelf, of eventueel met behulp van een boekhouder te komen controleren en nazien (art. 8); de verkoopprijzen aan particulieren eenzijdig vast te stellen (art. 9); het station te bevoorraden op elk uur van de dag en van de nacht (art. 10);

Overwegende dat dit alles voldoende aantoont dat alle bestanddelen voor de gezagsverhouding met nauwgezette leiding en toezicht vanwege appellante aanwezig zijn, zodat de geïntimeerden wel degelijk door een band van ondergeschiktheid met appellante verbonden waren;

Dat geïntimeerden immers over geen enkele vrijheid meer

beschikten, doch integendeel aan een strenge en bestendige controle vanwege appellante onderworpen waren, hetgeen eveneens blijkt uit het volgende:

— de omzendbrief Brussel 1975, waarin o.m. aan de geïntimeerden zeer nauwkeurig de toekomstige uitoefening der controle wordt uiteengezet: «ten einde U te helpen deze controle gemakkelijker uit te oefenen, hebben wij besloten vanaf heden een nieuw systeem in werking te brengen; dit systeem kan als volgt worden samengevat: onze vertegenwoordiger zal ter plaatse komen en samen met U de voorraden opmeten ...»; bovendien vermeldt dit schrijven nog specifieke onderrichtingen en verplichtingen, o.m. het invullen van formulierkaarten B 377C (blauwe kleur) en B 377 (gele kleur), welke regelmatig en stipt moesten worden opgezonden aan appellante;

— daarenboven moesten de geïntimeerden een jaarboek bijhouden, zg. «progress rapport» waarin per dag, maand en jaar de verkoop van de produkten moest worden bijgehouden en waarin op de achterzijde een controleschema moest worden ingevuld door de vertegenwoordiger van appellante, waarin met blauwe kleur de vooruitgang, met rode kleur de achteruitgang werd aangetekend;

Overwegende dat — zoals het Hof van Cassatie reeds besliste en het vonnis a quo oordeelde (20 nov. 1978, *R. W.*, 1978-79, 2316) — «de rechter wettig het bestaan van een arbeidsovereenkomst tussen partijen in een contract betreffende de exploitatie van een tankstation kan afleiden wanneer hij, meer bepaald met betrekking tot de leiding vaststelt dat de gewoonten en modaliteiten in zwing bij de maatschappij aan de exploitant werden opgelegd en dat de prijs, de voorraad, de verkooppolitiek en de openingsuren door haar werden bepaald, en wanneer hij met betrekking tot het toezicht, dagelijks verslag, het overmaken van ontvangsten, het nazien van kas en voorraad releveert, terwijl hij voorts nog wijst op het verbod om andere produkten te verkopen of andere dan contractueel bepaalde prestaties te leveren»;

Overwegende dat de eerste rechters dan ook volkomen terecht het bestaan van een arbeidsovereenkomst aanne-

men; Overwegende dat voorts het feit dat de geïntimeerden verplicht werden een inschrijving in het handelsregister te nemen, evenals een B.T.W.-inschrijving, en zij aansloten bij een verzekeringsfonds voor zelfstandigen, terwijl ze de mogelijkheid hadden zelf personeel in dienst te nemen, niet belette dat de gezagsverhouding haar wettelijke gevolgen heeft (Arbeidshof Brussel, afdeling Antwerpen, 8 april 1974, *op. cit.*)

Overwegende dat de eerste rechters, op basis van het bestaan van die arbeidsovereenkomst zich met reden onbevoegd verklaarden daar de wetten op de arbeidsovereenkomst dwingend recht zijn, en de zaak verwezen naar de Arbeidsrechtbank te Antwerpen omdat het kwestieuze dienststation te Wilrijk gelegen was;

Overwegende dat appellante weliswaar opmerkt dat het vonnis a quo gewaagt van een vonnis van 24 mei 1976 van de Rechtbank van Koophandel te Brussel (in zake C. t/ P.) en van een arrest van 31 maart 1977 van het Arbeidshof te Luik, terwijl die beslissingen precies oordeelden dat er in die gevallen geen sprake van een arbeidsovereenkomst was;

Dat echter in dit opzicht dient te worden onderstreept dat in die twee laatste gevallen de band van ondergeschiktheid

heel wat minder streng was dan in de onderhavige zaak, zoals duidelijk blijkt uit alle hiervoren aangehaalde elementen betreffende de gezagsverhouding;

(...)

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN AFDELING HASSELT

4e KAMER — 28 JANUARI 1982

Voorzitter: de h. Lannie

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Cramm en Jacobs

Substituut-generaal: de h. Van Nuffel

Advocaten: mrs. Van der Velpen en Vanswygenhoven
loco Warnants

Werkloosheid — Werkloos door eigen schuld of toedoen — Weigering passende arbeid — Sanctie — Geen vrijwillige werkloosheid — Geen samenloop van art. 126 met sanctie van art. 134 Werkloosheidsbesluit.

Art. 7 van het wetsbesluit van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders heeft het begrip «onvrijwillige werkloze», zoals dit in de vroegere werkloosheidsreglementering gold, niet gewijzigd. In de vroegere werkloosheidsreglementering waren alleen de sancties in de tijd beperkt.

In geval van werkweigering, werkverlating of ontslag om billijke redenen is een onbeperkte uitsluiting van het recht op de werkloosheidsuitkeringen opleggen met toepassing van art. 126 Werkloosheidsbesluit, strijdig met de wettelijke draagwijdte van art. 7 van het wetsbesluit van 1944.

R.V.A. t/ C.

Overwegende dat reeds werd vastgesteld dat geïntimeerde op een werkaanbod niet was ingegaan, en hem dus wegens werkweigering een sanctie van vier weken uitsluiting werd opgelegd, met toepassing van artikel 134 van het Werkloosheidsbesluit, en hij bovendien werd uitgesloten van het genot van de werkloosheidsuitkeringen op grond van artikel 126, 1°;

Overwegende dat het bestreden vonnis de sanctie van vier weken bevestigde, maar artikel 126 niet toepasselijk achtte;

Overwegende dat het hoger beroep strekt tot herstel van de beslissing van de directeur in alle beschikkingen, dus inbegrepen de onbeperkte uitsluiting krachtens artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit;

Overwegende dat geïntimeerde berust in de krachtens artikel 134 toegepaste sanctie van vier weken uitsluiting en om bevestiging verzocht van het bestreden vonnis;

Overwegende dat de betwisting in hoger beroep dus beperkt is tot het probleem of de toepassing van artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit ter zake van werkweigering of het niet aanvaarden van een passende dienstbetrekking, tot onbeperkte uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen kan leiden;

Overwegende dat kan worden vastgesteld dat door de besluitwet van 28 december 1944 een sociale-zekerheidssysteem tot stand kwam, waarbij de reeds bestaande reglemen-

teringen tot een samenhangend geheel werden uitgebouwd, met de bedoeling een vervangingsinkomen te bezorgen aan de werknemer die onafhankelijk van zijn wil niet kan werken;

Overwegende dat door de besluitwet inhoudelijk geen aanzienlijke wijziging werd aangebracht in het sinds het einde van de 19e eeuw gegroeide en ontwikkelde systeem, gaande van de initiatieven van plaatselijke besturen tot de door de nationale overheid georganiseerde werkloosheidsreglementering;

Overwegende dat hierin steeds centraal stonden het feit van het werkloos zijn en het onvrijwillig karakter ervan, de vergoedbaarheid, het toetsen van de werkloosheidstoestand aan «excessen», welke tot een sanctie van beperkte duur konden leiden;

Overwegende dat aan het begrip onvrijwillig werkloze, zoals het gegroeid was, door artikel 7 van de besluitwet geen andere inhoud werd gegeven en geen enkele latere wettelijke bepaling hieraan enige wijziging heeft aangebracht;

Overwegende dat aldus met onvrijwillig werkloze wordt bedoeld, degene die onvrijwillig werkloos wordt en tijdens zijn werkloosheid, onafhankelijk van zijn wil, werkloos blijft;

Overwegende dat artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit de grondprincipes van de toekenningsvoorwaarden bevat, en in de administratieve praktijk van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening steeds is toegepast op de ongeoorloofde cumulatie van werkloosheidsuitkeringen met loon of als loon aangemerkte vergoedingen;

Overwegende dat het door eigen fout of toedoen werkloos worden of werkloos blijven beteugeld wordt door de beperkingen of uitsluitingen van beperkte duur bepaald door de artikelen 134 en 135 van het Werkloosheidsbesluit zoals ten deze is geschied;

Overwegende dat, indien, bij werkweigering, werkverlating of ontslag, de toepassing van artikel 126 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 een onvoorwaardelijke en onbeperkte uitsluiting van het recht op de werkloosheidsuitkeringen tot gevolg zou hebben, waaraan de werkloze slechts een einde kon maken door de wachttijd bepaald in de artikelen 118 en volgende te vervullen, er duidelijk voorbijgegaan zou worden aan de wettelijke draagwijdte van artikel 7 van de besluitwet;

Overwegende dat, daar geïntimeerde met toepassing van artikel 126, wegens werkweigering voor onbepaalde duur uitgesloten werd van het genot van de werkloosheidsuitkeringen, een dergelijke toepassing van dat artikel strijdig is met de besluitwet;

Overwegende dat ten slotte kan worden gesteld dat artikel 126 niet strijdig is met de besluitwet, wanneer het juist wordt geïnterpreteerd en toegepast; dat dit artikel toepassen in de zin van een onbeperkte uitsluiting evenwel strijdig is met de besluitwet;

(...)

NOOT—1. Vorenstaand arrest is regelrecht in strijd met de opvatting van het Hof van Cassatie in het in een analoog geval gewezen arrest betreffende werkloze S. L., die haar werk vrijwillig had verlaten (Cass., 26 juni 1977, *J.T.T.*, 1978, 192). Het hoogste hof oordeelde dat wie zelf een einde maakt aan de arbeidsovereenkomst, niet werkloos is

wegens omstandigheden onafhankelijk van zijn wil in de zin van artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit.

In zijn conclusie verdedigde de advocaat-generaal Lenaerts de stelling dat de tijdelijke uitsluiting wegens werkloosheid door eigen schuld of toedoen op grond van artikel 134, noodzakelijk moet samengaan met het ontzeggen van het recht wegens vrijwillige werkloosheid ingevolge artikel 126. Deze stelling houdt in dat, naast de werkverlating en de werkweigerings, ook het ontslag om billijke redenen moet worden beteugeld met een uitsluiting krachtens artikel 126, omdat het ontslag om billijke redenen de derde vorm uitmaakt van het werkloos zijn door eigen schuld of toedoen. Sterk vereenvoudigd gezegd komt dat hierop neer: de werkloze die ook maar enige schuld heeft aan zijn werkloos worden, heeft helemaal geen recht op werkloosheidsuitkeringen.

2. Die revolutionaire interpretatie van artikel 126 druiste in tegen een lange administratieve traditie. Zelfs na het geciteerde arrest paste de rijksdienst die strakke interpretatie slechts toe in flagrante gevallen van vrijwillige werkloosheid. Maar wie bepaalt wat flagrant is en wat niet? Dit arbitraire criterium leidde tot rechtsonzekerheid.

De rijksdienst past nu artikel 126 opnieuw op de traditionele wijze toe, d.w.z. als anticumulatieregels. Hij stelde trouwens geen cassatieberoep in tegen het hiervoren gepubliceerde arrest.

3. De rechtsleer keurde de krasse interpretatie van artikel 126 om zo te zeggen unaniem af.

De kritiek van J. Van Langendonck betrof vooral het ongenueanceerde van de stelling omtrent de vrijwillige werkloosheid, omdat geen onderscheid wordt gemaakt tussen de oorsprong van de werkloosheid en de toestand nadien («Vrijwillige en onvrijwillige werkloosheid», *J.T.T.*, 1978, 189). Ook Leroy pleit voor de klassieke opvatting van artikel 126 («De voorwaarden tot toelaatbaarheid in de regeling betreffende de verplichte verzekering tegen onvrijwillige werkloosheid», *B.T.S.Z.*, 1979, 780-797) terwijl de procureur-generaal J. Leclercq terecht de aandacht vestigde op het te maken onderscheid tussen de voorwaarden van toelaatbaarheid en die van de vergoedbaarheid in de werkloosheidsreglementering («Het onverschuldigde in het sociale zekerheidsrecht», *B.T.S.Z.*, 1979, 12). Bij de interpretatie van artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit blijkt het Hof van Cassatie beide soorten voorwaarden te verwarren en zodoende de techniek van de werkloosheidsreglementering te miskennen.

Volgens H. Oosterbosch heeft de wetgever aan de vrijwillig werkloze niet radicaal elke aanspraak op uitkering willen ontzeggen, zoals hij dat recht wel ontzegt aan de werkloze die nog recht op loon of die nog werk heeft. Immers, de wil is geen materieel element dat gemakkelijk vaststelbaar is, in tegenstelling tot loon en arbeidsprestaties. Vandaar een beperkte sanctie in de zin van artikel 134 van het Werkloosheidsbesluit voor de «vrijwillige», d.w.z. door eigen schuld en toedoen, werkloze («Le chômage dû au fait du travailleur», *J.T.T.*, 1982, 381).

R. Elst bestempelt het standpunt van het Hof van Cassatie t.a.v. artikel 126 als tragisch («Enkele negatieve nevenaspecten van de huidige sociale zekerheid», *T.S.R.*, 1979, 207).

4. In tegenstelling tot de rechtsleer is de rechtspraak verdeeld.

Het Arbeidshof te Bergen volgt resoluut de gekritiseerde interpretatie van artikel 126, zowel inzake werkverlating (Arbh. Bergen, 18 februari 1981, *J.T.T.*, 1982, 9), als werkweigerings (Arbh. Bergen, 17 december 1980, *J.T.T.*, 1981, 415), als ontslag om dringende redenen (Arbh. Bergen, 1 april 1982, *J.T.T.*, 1982, 8).

In het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, sprak een kamer zich uit in de zin van de betwiste toepassing van artikel 126 (Arbh. Antwerpen, 13 februari 1979, *R.W.*, 1978-79, 2177 e.v.). Een andere kamer van hetzelfde arbeidshof sprak zich zowel in het hier gepubliceerde arrest uit voor de klassieke interpretatie van artikel 126, als in een onuitgegeven arrest Schoefs/R.V.A. van 28 januari 1982, A.R. nr. 249/76 i.v.m. een werkverlating.

5. In de in 1963 verdedigde doctoraats thesis: *Werkloos of onvrijwillig werkloos*, onderzocht prof. De Leede onder meer het begrip «onvrijwillige werkloosheid» in de internationale wetgeving en buitenlandse rechtsstelsels. Hij kwam tot de vaststelling dat een werkloosheidssysteem niet noodzakelijk moet uitgaan van het begrip «onvrijwillige werkloosheid» als basisvoorwaarde. Integendeel, in de meeste landen van Europa gaat men gewoon uit van de idee dat diegene die geen werk heeft, en dus werkloos is, principieel in aanmerking komt voor werkloosheidsuitkeringen. De verwijtbaarheid, van de schuld aan, of de vrijwilligheid van werkloosheid worden op een adequate wijze beteugeld door een in de tijd beperkte uitsluiting. Dit is trouwens een dwingend voorschrift van het I.A.O. — Verdrag nr. 102, artikel 69, letter i. Dit verdrag werd door België bekrachtigd bij de wet van 11 september 1959 (*B.S.*, 8 december 1959).

6. Er zijn voldoende argumenten voor de klassieke interpretatie van artikel 126. Allereerst is er een *tekstargument*. Artikel 134 bepaalt: «Indien de werknemer werkloos is of wordt door eigen schuld of toedoen, wordt zijn recht op uitkeringen beperkt overeenkomstig de artikelen 135 tot 140.»

De wetgever bepaalt ondubbelzinnig wat dient te gebeuren bij het werkloos worden of zijn dat afhankelijk is van de wil van de werkloze. Hij bestraft het vrijwillig werkloos blijven op andere wijzen, nl. die bepaald in de artikelen 133 en 143.

Hiervoren wezen wij reeds op het argument van de wetgevingstechniek.

7. Ook de wordingsgeschiedenis van de artikelen 126 en 134 pleit voor de klassieke opvatting van beide artikelen.

A. Pierseaux publiceerde een overzicht van het ontstaan van de wetgeving betreffende de werkloosheidsverzekering vanaf het K.B. van 7 maart 1921 (*Arbbl.*, 1968, 367-397, 623-693, 842-913). Die studie gaat dus verder terug dan het wetsbesluit van 28 december 1944.

Voor het begrip onvrijwillige werkloosheid verwijzen wij in het kort naar de volgende belangrijke bepalingen: artikel 5, tweede lid, van het K.B. van 18 februari 1924 (*B.S.*, 23 februari 1924); de artikelen 26, 7°, en 27 van het K.B. van 31 mei 1933 (*B.S.*, 1 juni 1933), gewijzigd door het K.B. van 29 december 1934 (*B.S.*, 30 december 1934).

8. Eigenlijk steunt heel de vergaande cassatie-interpretatie van artikel 126 op de terminologie van artikel 7 van het wetsbesluit van 28 december 1944, namelijk dat de R.V.A. tot taak heeft uitkeringen te betalen aan de onvrijwillig werklozen. Uit een tekstontleding blijkt echter dat de wetgever niet zo'n groot belang hecht aan de term «onvrijwil-

lig», aangezien deze term nu eens wel dan weer niet gebruikt wordt, zowel in artikel 7 als in de «Voordracht aan de Regent».

Uit deze verwarde aanwending van termen door de wetgever — om nog maar te zwijgen van de vergelijking van de Nederlandse met de Franse termen — kan geen enkele waardevolle juridische conclusie getrokken worden. De bestreden interpretatie van artikel 126 berust bijgevolg op drijfzand, vooral nu uit niets kan worden opgemaakt of de «onvrijwillige» werkloosheid het werkloos worden, zijn of blijven op het oog heeft. En te meer daar nergens in artikel 7 noch in de voordracht aan de Regent enig uitdrukkelijk besluit wordt getrokken m.b.t. de ontzegging van recht in geval van vrijwillige werkloosheid.

9. Voor de verdere evolutie verwijzen wij naar de artikelen 75, 100 en 101 van het organiek besluit van de Regent van 26 mei 1945 (*B.S.*, 25 en 26 juni 1945), gewijzigd door het besluit van de Regent van 14 januari 1948 (*B.S.*, 22 juni 1951).

Via wijzigingen aan artikel 77 door het K.B. van 22 juni 1951 (*B.S.*, 22 juni 1951) en door het K.B. van 22 september 1953 (*B.S.*, 1 oktober 1953) belanden we ten slotte bij de actuele tekst van artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit.

10. De zwakte van de cassatie-interpretatie van artikel 126 zit onder meer in het formalistisch en kunstmatig onderscheid tussen het begrip «vrijwillige werkloosheid» en «werkloosheid door eigen schuld en toedoen». Tevens moet — om de redenering te doen kloppen — een arbitrair criterium («redelijkerwijze») worden ingevoerd om uit te maken welke van de twee soorten vrijwillig werklozen wel of niet zullen worden uitgesloten.

Men komt bijgevolg, na een geforceerde redenering, tot een enkel arbitrair criterium om de onvrijwilligheid van de werkloosheid te toetsen, terwijl de wetgever dit juist wilde vermijden door een hele reeks criteria ter beoordeling van de passende dienstbetrekking in te voeren. Deze criteria zijn — volgens de bekende rechtspraak van het Hof van Cassatie — daarenboven niet limitatief (*Cass.*, 28 maart 1973, *R.W.*, 1973-74, 1069).

Evenmin wordt er, ten onrechte, geen onderscheid gemaakt tussen het werkloos worden, zijn en blijven.

11. Onze wetgeving betreffende de werkloosheid bevat verschillende begrippen, die vaag zijn en door de wetgever niet worden gedefinieerd. Denken wij maar aan de geldige inschrijving als werkzoekende — wie is werkzoekende en wie niet? — beschikbaarheid voor de algemene arbeidsmarkt — hoe algemeen is die arbeidsmarkt en hoe bijzonder de beschikbaarheid? — passende dienstbetrekking — objectief of subjectief passend? e.d.

Deze ruime begrippen mogen niet absoluut geïnterpreteerd worden. Zij dienen te worden begrepen in hun context en historische evolutie en vooral in de gehele wetgevingstechniek betreffende de werkloosheid.

De interpretatie van het Hof van Cassatie van artikel 126 geeft een te absolute draagwijdte aan het algemeen begrip «om redenen onafhankelijk van zijn wil, werkloze zonder loon worden». Het geannoteerde arrest bevestigt op goed gemotiveerde wijze de traditionele interpretatie van bedoeld artikel. Een duidelijke formulering van dit basisartikel door de wetgever is wenselijk.

Ludo Keyers

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 22 maart 1982

Arbeidsovereenkomst — Onregelmatige beëindiging door werkgever — Wijziging van een essentieel bestanddeel van de overeenkomst.

Uit de feitelijke vaststellingen die het doet heeft het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, op 20 maart 1981 wettig kunnen afleiden dat de werkgever de arbeidsovereenkomst had beëindigd :

«Overwegende dat, uit de vaststellingen dat verweerder met de algemene dagelijkse bedrijfsleiding van eiseres belast was, maar dat eiseres heeft beslist alle lopende zaken door een andere persoon te laten regelen en verweerder heeft verboden brieven te openen en bevelen te geven, zij het tijdelijk, doch zonder dat dit een noodzakelijk gevolg was van de tijdelijke stopzetting van de activiteit van eiseres, het arbeidshof wettig heeft kunnen afleiden dat eiseres de arbeidsovereenkomst van verweerder heeft beëindigd door een essentieel bestanddeel ervan te wijzigen.»

(Voorzitter-rapporteur : de h. Meeùs — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaten : mrs. De Gryse en van Hecke — In de zaak : N.V. I t/ B.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 24 maart 1982

Wegverkeer — Spoorwegen — K.B. van 2 augustus 1977, art. 25 — Moreel bestanddeel van het misdrijf.

Het Hof vernietigt het bestreden vonnis (*Corr. Luik*, 26 november 1981) dat eiser wegens overtreding van art. 25, derde lid, van het K.B. van 2 augustus 1982 veroordeelt :

«Overwegende dat in de bewoordingen van artikel 25 van het koninklijk besluit van 2 augustus 1977 betreffende de veiligheidsinrichtingen en de signalisatie van overwegen en betreffende het verkeer op spoorwegen en aanhorigheden nergens gewag wordt gemaakt van het eenvoudig gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, hetgeen erop wijst dat de in dit artikel bedoelde feiten enkel strafbaar zijn wanneer ze met opzet zijn gepleegd ;

«Overwegende dat het vonnis, nu het eiser veroordeelt, op grond dat 'De N. met een ongewoon traag voertuig van de bouwplaats reed ... dat een werkmans bij hem zat, dat hij bijzondere voorzorgsmaatregelen had moeten nemen (en) dat hij met name de werkmans had moeten gelasten aan de seinwachter te vragen of de overgang veilig was', een schending inhoudt van artikel 25 van het koninklijk besluit van 2 augustus 1977.»

(Voorzitter : de h. Legros — Raadsheer-rapporteur : de h. Sace — Advocaat-generaal : de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat : mr. Kirkpatrick — In de zaak : De N. t/ N.M.B.S.)

NOOT—Zie *Cass.*, 16 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 62.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 25 maart 1982

Inkomstenbelastingen — Kadastraal inkomen — Vonnis van vrederechter dat vordering tot benoeming van een of drie scheidsrechters afwijst en deskundigenonderzoek beveelt — Vatbaar voor hoger beroep.

Het cassatieberoep tegen een vonnis, op 30 juni 1981 door de Vrederechter van het kanton Fléron gewezen, wordt om de volgende redenen niet ontvankelijk verklaard:

«Overwegende dat het vonnis uitspraak doet over het verzoek van de administratie waarbij, overeenkomstig artikel 10 van het koninklijk besluit van 10 oktober 1979, tot uitvoering van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen op het stuk van onroerende fiscaliteit, de benoeming van een of drie scheidsrechters wordt gevraagd; dat het die vordering afwijst en een deskundigenonderzoek met verschillende oogmerken beveelt;

«Overwegende dat, naar luid van artikel 616 van het Gerechtelijk Wetboek, tegen ieder vonnis hoger beroep kan worden ingesteld, tenzij de wet anders bepaalt;

«Overwegende dat noch uit artikel 391 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, gewijzigd bij de wet van 19 juli 1979, noch uit enige andere wettelijke bepaling blijkt dat tegen voornoemd vonnis geen hoger beroep kan worden ingesteld;

«Dat artikel 391 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen enkel zegt dat, indien geen akkoord wordt bereikt, de onderzoekende ambtenaar en de bezwaarindiener de mogelijkheid hebben een scheidsrechterlijke beslissing te vorderen ten einde het kadastraal inkomen, dat aan het onroerend goed dient te worden toegekend, vast te stellen, en, voor het overige, aan de Koning de bevoegdheid wordt gedelegeerd om de regelen in verband met de arbitrageprocedure te bepalen en de termijn waarbinnen die procedure moet worden ingesteld, de opdracht van de scheidsrechters, het bedrag van de kosten en de persoon die deze moet dragen;

«Dat het koninklijk besluit van 10 oktober 1979, tot uitvoering van genoemd artikel 391 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, evenmin de toepassing van de algemene regel van artikel 616 van het Gerechtelijk Wetboek uitsluit.»

(Voorzitter-rapporteur: ridder de Schaetzen — Advocaat-generaal: de h. Krings — Advocaat: mr. De Bruyn — In de zaak: Belgische Staat t/ B.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 25 maart 1982

Inkomstenbelastingen — Procedure voor het hof van beroep — Oproeping ingevolge art. 286 W.I.B.

Eisers voeren aan dat aan de appellat (hun op 29 januari 1979 overleden rechtsvoorganger) geen aangetekende brief werd gezonden voor de zitting van 10 december 1980, waarop de zaak behandeld werd, zodat het hof van beroep geen arrest bij verstek kon uitspreken, en a fortiori evenmin een arrest dat geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen.

«Overwegende dat uit het proces-verbaal van de terechtzitting van 10 december 1980 van het hof van beroep blijkt dat het, enerzijds, beslist dat 'de zaak ab initio wordt hernomen' en, anderzijds, vaststelt dat 'eiser niet verschijnt en dat niemand in zijn plaats verschijnt'; dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan niet blijkt dat de griffie van het hof van beroep de bij artikel 286 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen voorgeschreven oproeping naar de in het verzoekschrift vermelde woonplaats heeft gezonden;

«Dat het hof van beroep, nadat het de zaak ab initio had hernomen en bij de oproeping van de zaak had vastgesteld dat een van de partijen niet verscheen, de rechtspleging niet wettig heeft voortgezet en uitspraak heeft gedaan op de conclusie van de andere partij, nu het vormvereiste van genoemd artikel van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen niet was vervuld.»

(Voorzitter: ridder de Schaetzen — Raadsheer-rapporteur: de h. Stranard — Advocaat-generaal: de h. Krings — Advocaat: mr. Ansiaux — In de zaak: A. en A. t/ Belgische Staat)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 29 maart 1982

Verbintenis — Algemene rechtverkrigende met eigen recht.

Ten aanzien van de vergoedingen die aan de vrouw en kinderen van een ten gevolge van een beroepsziekte overleden werknemer toekomen, beslist het bestreden arrest (Arbh. Luik, 19 augustus 1980) dat het bij de bepaling van het maximum basisloon dat daarvoor in aanmerking komt, niet ter zake dienend is dat de vergoeding van de overledene zelf reeds definitief is vastgesteld. Het Fonds voor de Beroepsziekten voert daartegen aan dat het basisloon van de overledene reeds tijdens zijn leven definitief was vastgesteld bij beslissingen waartegen noch door de overledene zelf noch door zijn rechtverkrigenden beroep werd ingesteld, en dat het definitief karakter van de beslissingen ook voor zijn rechtverkrigenden geldt.

«Over het door verweersters aan het cassatiemiddel tegengeworpen middel van niet-ontvankelijkheid, in zoverre het cassatiemiddel steunt op de schending van de artikelen 31, 33, 49 van de wetten betreffende de schadeloosstelling van beroepsziekten, 10, 12 en 13 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, en hieruit afgeleid dat het niet zegt waarin die bepalingen zijn geschonden;

«Overwegende dat het middel niet zegt waarin de voornoemde bepalingen geschonden zijn;

«Dat het middel van niet-ontvankelijkheid gegrond is;

«Over het middel, in zoverre het steunt op de schending van de artikelen 53 van de wetten betreffende de schadeloosstelling voor beroepsziekten en 50, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek;

«Overwegende dat het arrest, zonder dienaangaande bekritiseerd te worden, beslist dat de verweersters ten deze eigen rechten uitoefenen en niet de rechten van hun rechtsvoorganger;

«Dat het arrest, door te beslissen dat de verweersters, bij de uitoefening van hun eigen rechten, niet gebonden zijn

door beslissingen die ten aanzien van hun rechtsvoorganger zijn geweest, zodat het verstrijken van de termijn van beroep tegen die beslissingen hen niet kan worden tegengeworpen, noch artikel 53 van de wetten betreffende de schadeloosstelling voor beroepsziekten noch artikel 50, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek schendt;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Meeüs — Advocaat-generaal: de h. Duchatelet — Advocaten: mrs. Houtekier en Draps — In de zaak: Fonds voor de Beroepsziekten t/ O., B. en B.)

NOOT—Zie Cass., 18 juni 1981, *R.W.*, 1982-83, 357.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 31 maart 1982

Strafvordering — Betekening — Geadresseerde met woonplaats in het Groothertogdom Luxemburg — Beneluxverdrag aangaande de uitlevering en de rechtshulp van 27 juni 1962.

«Overwegende dat uit de gedingstukken blijkt dat gerechtsdeurwaarder F. met standplaats te Luik en optredende ten verzoeken van eiser, aan gerechtsdeurwaarder Pierre K. te Luxemburg twee afschriften heeft toegezonden van het exploit waarbij aan verweerder, wonende te Boulaide in het Groothertogdom Luxemburg, het uittreksel uit de akte houdende de verklaring van cassatieberoep werd betekend, ten einde het afschrift van dat exploit door laatstgenoemde deurwaarder te laten betekenen overeenkomstig de vormvereisten van de Luxemburgse wet;

«Overwegende dat krachtens artikel 30 van het Verdrag aangaande de uitlevering en de rechtshulp tussen het Koninkrijk België, het Groothertogdom Luxemburg en het Koninkrijk der Nederlanden, ondertekend te Brussel op 27 juni 1962 en goedgekeurd bij de wet van 1 juni 1964, de processtukken die in strafzaken ten verzoeken van een van de Verdragsluitende Partijen moeten worden meegedeeld aan personen die zich op het grondgebied van een andere Verdragsluitende Partij bevinden, hun worden toegezonden, hetzij rechtstreeks bij aangetekend schrijven door de bevoegde autoriteiten of deurwaarders, hetzij door bemiddeling van het bevoegde parket van de aangezochte partij;

«Overwegende dat het cassatieberoep niet ontvankelijk is, nu het niet is medegedeeld op de door die bepaling voorgeschreven wijze.»

(Voorzitter: de h. Legros — Raadsheer-rapporteur: de h. Sace — Advocaat-generaal: de h. Ballet — Advocaat: de h. De Bruyn — In de zaak: Belgische Staat t/ M.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 5 april 1982

Sluiting van ondernemingen — Wet van 30 juni 1967 — Betaling van achterstallige lonen en voordelen door sluitingsfonds — Voorwaarden — Vereiste van tewerkstelling van werknemers tijdens het voorafgaande kalenderjaar.

Bekrachtigd wordt de beslissing, op 13 oktober 1980 door het Arbeidshof te Gent gewezen:

«Overwegende dat het ten deze toepasselijke artikel 2 van de wet van 30 juni 1967 tot verruiming van de opdracht van het Fonds tot vergoeding van de in geval van sluiting van ondernemingen ontslagen werknemers, gewijzigd door de wet van 28 juli 1971, de verplichtingen van het Fonds bepaalt bij sluiting van een onderneming, in de zin van artikel 2 van de wet van 28 juni 1966, ongeacht het aantal werknemers door die onderneming tijdens het verlopen kalenderjaar tewerkgesteld;

«Dat deze bepaling, hoewel zij de tewerkstelling van een bepaald aantal werknemers tijdens het verlopen kalenderjaar niet vereist, toch inhoudt dat tijdens dit jaar de onderneming werknemers heeft tewerkgesteld;

«Dat voornoemde wet derhalve geen toepassing kan vinden op een onderneming die geen werknemer in de loop van bedoeld kalenderjaar heeft tewerkgesteld.»

(Voorzitter: de h. Meeüs — Raadsheer-rapporteur: de h. Sury — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. Bützler en Simont — In de zaak: De R. t/ Fonds tot vergoeding van in geval van sluiting van ondernemingen ontslagen werknemers)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 5 april 1982

Ziekte- en invaliditeitsverzekering werknemers — Uitkeringsverzekering — Arbeidsongeschiktheid — Duur — Betwisting — Beslissing van de arbeidsrechtbank — Nieuwe beslissing van arbeidsongeschiktheid door de adviserend geneesheer — Arbeidsongeschiktheid vallend in de periode waarvoor de arbeidsrechtbank de arbeidsongeschiktheid heeft aangenomen — Nieuwe beslissing zonder uitwerking.

Een gerechtigde gaat in beroep tegen een beslissing van de adviserend geneesheer die haar arbeidsgeschiktheid verklaarde. In de loop van het geding neemt de adviserend geneesheer een nieuwe beslissing van arbeidsongeschiktheid vanaf een wat latere datum dan bij zijn eerste beslissing. De verzekeringsinstelling voorziet zich in cassatie tegen het arrest van het Arbeidshof te Antwerpen van 6 mei 1981, dat de arbeidsongeschiktheid voor een bepaalde periode erkent en de nieuwe beslissing van de adviserend geneesheer over de arbeidsongeschiktheid van de verzekerde in die periode elke waarde ontzegt. Eiser in cassatie voert aan dat de nieuwe beslissing van de adviserend geneesheer van het ziekenfonds rechtsgeldig is en dat de gerechtigde op straffe van verval binnen een maand in hoger beroep moest gaan, wat niet geschied was.

Het Hof van Cassatie verwierpt de voorziening op grond van de volgende overwegingen:

«Overwegende dat de arbeidsrechtbank op grond van de ingestelde vordering bevoegd is om te beslissen tot welke datum verweerster sedert 8 augustus 1977 arbeidsongeschikt is gebleven;

«Overwegende dat, wanneer de arbeidsgerechten oordelen dat een verzekerde vanaf de ingangsdatum bepaald in de beslissing van geschiktheitsverklaring, gedurende een bepaalde periode voldoet aan de voorwaarde van arbeidsongeschiktheid om op uitkering recht te hebben, een nieuwe beslissing van de adviserend geneesheer van de verzekeringsinstelling waarbij hij vaststelt dat de arbeidsongeschiktheid voortdurend is, niet kan worden aangenomen.»

schiktheid in de loop van die periode een einde heeft genomen geen uitwerking heeft ;

«Dat noch artikel 100 van de wet van 9 augustus 1963 noch enige andere vermelde wettelijke bepaling daaraan afbreuk doet.»

(Voorzitter : de h. Meeùs — Raadsheer-rapporteur : de h. Delva — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaat : mr. Houtekier — In de zaak : N.V.S.M. t/ P.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 15 april 1982

Arbeidsovereenkomst — Overeenkomst voor bepaalde tijd — Begrip.

Vernietigd wordt het arrest, op 11 februari 1980 en, bij uitbreiding, dat op 9 juni 1980 door het Arbeidshof te Bergen gewezen, nu het eerste arrest besliste dat een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd is, de overeenkomst waarin bedongen is dat ze ophoudt op het ogenblik dat de persoon terugkeert die voor onbepaalde tijd met ziekteverlof is en die hij vervangt :

«Overwegende dat een arbeidsovereenkomst voor bedienden voor bepaalde tijd noodzakelijk de aanduiding in de overeenkomst veronderstelt van een bepaalde dag of van een gebeurtenis welke zich op een gekende datum moet voordoen, waarna de partijen van hun wederzijdse verplichtingen ontslagen zijn, behoudens stilzwijgende verlening ;

«Dat de overeenkomst, waarin wordt bepaald dat de prestaties van de bediende eindigen op het ogenblik dat de persoon die voor onbepaalde tijd met ziekteverlof is en die hij vervangt, zijn functies zal hervatten, niet met dat begrip overeenstemt ;

«Overwegende dat het arrest, dat erop had gewezen dat, naar luid van het proces-verbaal van de zitting van 22 augustus 1973 van de commissie van openbare onderstand, de duur van eisers functies was vastgesteld van 12 augustus 1973 tot de dag waarop Q. zijn werk zou hervatten, niet zonder miskennis van het wettelijk begrip arbeidsovereenkomst voor bedienden voor een bepaalde tijd, heeft kunnen beslissen dat eiser voor de periode vóór 1 januari 1976 door een dergelijke overeenkomst was verbonden.»

(Voorzitter : ridder de Schaetzen — Raadsheer-rapporteur : de h. Closen — Advocaat-generaal : de h. Ballet — Advocaten : mrs. Kirkpatrick en Simont — In de zaak : P. t/ O.C.M.W. Bergen)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 15 april 1982

Arbeidsongeval — Begrip — Plotselinge gebeurtenis — Arbeider die plots ineenzakt ten gevolge van slagaderbreuk.

Op grond van de omstandigheden van de zaak, heeft het arrest, op 6 oktober 1980 door het Arbeidshof te Brussel gewezen, kunnen beslissen dat ten deze de plotselinge gebeurtenis niet is aangewezen :

«Overwegende dat ingevolge artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, wanneer de getroffene of zijn rechthebbenden benevens het bestaan van een letsel, een plotselinge gebeurtenis aanwijzen, het letsel, behoudens tegenbewijs, vermoed wordt door een ongeval te zijn veroorzaakt ;

«Overwegende dat de val van een lichaam de plotselinge gebeurtenis kan zijn, maar dat de getroffene of zijn rechthebbenden die gebeurtenis moet bewijzen ;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat de echtgenoot van eiseres, die zijn werk als arbeider uitvoerde, plots ineenzakte ten gevolge van de breuk van een aneurysma binnen de schedel ;

«Dat het arrest duidelijk zegt dat alleen de omstandigheid dat de getroffene sedert ongeveer vijf uur op een hoogte werkte, in een onstabiele positie en bij koud weer, niet volstaat om het bestaan van een plotselinge gebeurtenis aanneembaar te maken ;

«Dat het arrest, na te hebben gezegd dat, wanneer het bestaan van het letsel is aangenomen, de plotselinge gebeurtenis, die het letsel heeft teweeggebracht, door eiseres aangetoond moet worden, vaststelt dat laatstgenoemde ten deze dat bewijs niet levert ;

«Dat het arrest aldus, zonder de vordering te onderwerpen aan niet bij de wet voorziene voorwaarden en zonder artikel 9 van de wet van 10 april 1971 te schenden, heeft kunnen beslissen dat de plotselinge gebeurtenis niet is aangewezen.»

(Voorzitter : ridder de Schaetzen — Raadsheer-rapporteur : de h. Closen — Advocaat-generaal : de h. Ballet — Advocaten : mrs. Van Ryn en Simont — In de zaak : P.t/ Vereniging B.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 19 april 1982

Arbeidsovereenkomst — Ondergeschiktheid — Begrip — Overeenkomst tussen de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid en haar agenten — Ten deze geen ondergeschiktheid.

Volgens de R.S.Z. schendt het arrest van 23 april 1981 van het Arbeidshof te Brussel zowel de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944, als de gecoördineerde wetten betreffende de arbeidsovereenkomst voor bedienden en de wet betreffende de arbeidsovereenkomst van 10 maart 1900 door eensdeels te zeggen dat de agenten, ten gevolge van hun overeenkomst met de N.M.K.N., de richtlijnen in acht moesten nemen inzake de boeking van de verrichtingen, het ter beschikking gestelde publiciteitsmateriaal moesten gebruiken, onverwijld de gelden en stukken moesten verzenden, een toezicht op alle vervulde taken moesten dulden dat op elk ogenblik kan worden uitgeoefend, en anderdeels beslissen dat die verplichtingen niet volstaan om te besluiten tot het bestaan van een gezagsverhouding, nu het verplichtingen zijn die, voor de goede gang van zaken binnen de onderneming, zowel voor de autonome agenten gelden als voor de bedienden.

Het Hof verwierpt dat standpunt :

«Overwegende dat het arrest, hoewel het vaststelt dat verweersters agenten volgens de overeenkomst op elk ogenblik een toezicht op de uitvoering van de vervulde taken moeten dulden, verder erop wijst dat er geen spoor is van enige controle op de werkuren (aanwezigheden, dagelijkse verslagen), dat de agent zelf zijn uurregeling bepaalt volgens zijn beschikbaarheid en de plaatselijke omstandigheden, dat de agent vrij zijn vakantie neemt mits hij verweerder daarover inlicht, dat de ondervraagde agenten geen gewag hebben gemaakt van gezaghebbend optreden dat de uitoefening van een dagelijkse leiding door een werkgever vordert, dat er geen minimumloon gewaarborgd is, en dat de agent dus het risico draagt van de resultaten van zijn werk;

«Dat het arrest, op grond van het geheel van de gegevens die het aanwijst, zonder schending van de aangevoerde wettelijke bepalingen, heeft kunnen beslissen dat eiser het bestaan van de voor een arbeidsovereenkomst voor bedienden kenmerkende gezagsverhouding tussen verweerder en haar agenten niet heeft aangetoond;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter: de h. Meeùs — Raadsheer-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: de h. Duchatelet — Advocaten: mrs. De Bruyn en Bayart — In de zaak: R.S.Z. t/ Nat. Mij voor Krediet aan de Nijverheid)

RECHTEN VAN DE MENS

De «redelijke termijn» in strafzaken: arresten Foti e.a. en Corigliano

Op 10 december 1982 heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens twee arresten gewezen, waarbij vastgesteld wordt dat de Italiaanse overheden artikel 6, lid 1, van het Europees Verdrag over de Rechten van de Mens geschonden hebben, in zoverre deze bepaling de behandeling van strafzaken «binnen een redelijke termijn» waarborgt (Arrest Foti e.a., *Publ. Cour*, reeks A, vol. 56; arrest Corigliano, *Publ. Cour*, reeks A, vol. 57).

De zaak Foti e.a. betrof klachten van vier personen, tegen wie in totaal zes strafvervolgingen waren ingesteld naar aanleiding van de rellen die tussen 1970 en 1973 plaatsvonden in Reggio de Calabre. (Men herinnert zich dat de beslissing om de hoofdstad van deze provincie over te brengen van Calabre naar Catanzaro gewelddadige reacties uitlokte.) In vijf gevallen eindigden die vervolgingen met een vrijspraak of met de vaststelling dat de ten laste gelegde misdrijven verjaard waren. Enkel in één geval werd een voorwaardelijke gevangenisstraf van vier maanden uitgesproken.

De klager in de tweede zaak was een advocaat, mr. Corigliano, eveneens woonachtig in Reggio de Calabre. Toevallig (?) was het deze advocaat die ook de klagers in de eerste zaak bijstond. Nadat hij een klacht had ingediend tegen twee magistraten, werd tegen hemzelf een strafvervolging ingesteld op grond van lasterlijke aangifte. Deze vervolging leidde uiteindelijk, in hoger beroep, tot een vrijspraak.

Nadat het Hof in beide zaken een aantal preliminaire excepties van de Italiaanse regering verworpen heeft, onderzoekt het of de termijn waarbinnen de verschillende zaken behandeld zijn (gaande van 3,5 jaar tot meer dan zes jaar), «redelijk» is, in de zin van artikel 6, lid 1. Zijn vaste rechtspraak volgend, houdt het Hof daarbij rekening met de complexiteit van de zaak, de houding van de klagers zelf en de houding van de betrokken gerechtelijke overheden.

Eveneens in de lijn van de vroegere rechtspraak is de door het Hof gevolgde methode, waarbij de verschillende fasen van de procedure nauwkeurig geanalyseerd worden, en de oorzaken van de opgelopen vertragingen telkens opgespoord worden. Op grond van dit gedetailleerd onderzoek beslist het Hof eenparig dat zich in alle voorgelegde zaken niet te verantwoorden, overdreven vertragingen hebben voorgedaan, die tot gevolg hebben dat de «redelijke termijn» telkens is overschreden.

Oordelend over de «billijke genoegdoening» voor de klagers, beslist het Hof dat deze kwestie in de zaak Foti e.a. niet in staat is, zodat zij voorlopig nog aangehouden wordt. In de zaak Corigliano daarentegen doet het Hof meteen uitspraak over de gevorderde vergoeding. Het Hof beslist dat geen materiële of morele schade bewezen is, en veroordeelt de Italiaanse staat enkel tot terugbetaling van de reizen verblijfskosten die Corigliano gedragen heeft n.a.v. twee terechtzittingen in Straatsburg. Die kosten worden geraamd op 2,2 miljoen lires, d.i. ongeveer 75.000 Belgische frank.

Paul Lemmens

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 39/80 — Donner/Staat der Nederlanden (PTT) (prejudicieel) — *Heffing voor aanbieding bij de douane* — 12 januari 1983

De Kantonrechter te 's-Gravenhage heeft het Hof een prejudiciële vraag gesteld over de uitlegging van artikel 13 EEG-Verdrag, teneinde te kunnen beoordelen of de bedragen voor inklaringsrecht en commissieloon, die door het Nederlandse Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie (PTT) bij invoer van boeken uit een andere Lid-Staat worden berekend, verenigbaar zijn met dat Verdrag.

Donner had bij leveranciers in andere Lid-Staten enkele partijen boeken besteld en was over die goederen omzetbelasting (BTW) verschuldigd. De PTT verzorgde de aangifte van de goederen en de betaling van de wegens BTW verschuldigde bedragen, ofwel op eigen initiatief, ofwel na de geadresseerde een bericht van aankomst te hebben gezonden; in dat bericht werd de geadresseerde gevraagd, of hij de formaliteiten zelf wilde vervullen dan wel wenste dat de PTT daartoe zou overgaan. Toen de pakketten bij hem thuis werden bezorgd, moest Donner de postbeambte niet alleen de aan de fiscus betaalde BTW voldoen, maar ook bepaalde, door het PTT voor eigen rekening geïnde bedragen voor inklaringsrecht en commissieloon.

Volgens Donner is de inning van laatstbedoelde bedragen door de PTT onwettig, op grond dat zij een bij artikel 13 EEG-Verdrag verboden heffing van gelijke werking als een douanerecht vormen.

De PTT is een overheidsbedrijf zonder eigen rechtspersoonlijkheid, waarvan de betrekkingen met het publiek bij de wet en bij algemene maatregelen van bestuur zijn geregeld. De PTT treedt veeleer op als helper van de douane dan in het belang van de geadresseerde en de omstreden heffingen vormen een vergoeding voor door de staat ter inning van de omzetbelasting verrichte bestuurshandelingen.

Onder deze omstandigheden heeft de Kantonrechter het Hof de volgende prejudiciële vraag voorgelegd:

«Vallen onder het verbod van heffingen van gelijke strekking als douanerechten, zoals dat is geformuleerd in artikel 13 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschappen, de door het Nederlandse Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie berekende bedragen:

a) voor 'inklaringsrecht', dat in rekening wordt gebracht aan de geadresseerde van een zending goederen (boeken) die vanuit een andere Lid-Staat per post worden verzonden naar de in Nederland woonachtige geadresseerde, voor het beschikbaar houden van de goederen voor douanecontrole, welke controle noodzakelijk is voor heffing van omzetbelasting;

b) voor 'commissieloon', dat in rekening wordt gebracht aan de geadresseerde voor het op zijn verzoek, althans te zijnen behoeve, verzorgen van de aangifte ten invoer van de goederen bij de fiscale autoriteiten?»

Het Hof herhaalt zijn eerdere rechtspraak dat iedere eenzijdig opgelegde geldelijke last, ongeacht benaming en structuur, die wegens grensoverschrijding op goederen wordt gelegd en geen douanerecht is in eigenlijke zin, een heffing van gelijke werking in de zin van de artikelen 12 e.v. EEG-Verdrag is, tenzij zij deel uitmaakt van een algemeen stelsel van binnenlandse belastingen waarmee nationale en geïmporteerde producten stelselmatig volgens dezelfde criteria en in hetzelfde verhandelingsstadium worden belast, in welk geval zij onder het toepassingsgebied van artikel 95 EEG-Verdrag valt. Een dergelijke last vormt evenwel geen heffing van gelijke werking, indien zij de tegenprestatie vormt voor een aan de importeur of exporteur werkelijk verleende dienst en evenredig is aan de kosten hiervan.

Het staat vast dat de heffing van omzetbelasting deel uitmaakt van het gemeenschappelijk BTW-stelsel, zodat die belasting als onderdeel van een algemeen stelsel van binnenlandse belastingen als bedoeld in artikel 95 EEG-Verdrag moet worden beschouwd.

In die omstandigheden moet de vraag van de verwijzende rechter aldus worden verstaan, dat deze wenst te vernemen of de geldelijke last die de PTT oplegt wegens de vervulling van formaliteiten voor rekening van de geadresseerde, een heffing vormt van gelijke werking als invoerrechten in de zin van artikel 13 EEG-Verdrag. Daartoe moet eerst worden onderzocht of bedoelde last eenzijdig wordt opgelegd.

De PTT heeft onder meer betoogd dat de afzender en de geadresseerde een andere wijze van goederenvervoer in het intracommunautaire verkeer hadden kunnen kiezen. Dit argument kan niet worden aanvaard. Gelet op de overheer-

sende positie van de posterijen in alle Lid-Staten, hun nauwe onderlinge samenwerking in het kader van internationale verdragen en de daaruit voortvloeiende dienstverlening, vormen andere wijzen van vervoer geen werkelijk economisch alternatief wanneer het gaat om een incidentele verzending van goederen van geringe waarde aan een particulier.

Het Hof heeft derhalve voor recht verklaard:

«Het verbod van artikel 13 EEG-Verdrag moet aldus worden uitgelegd, dat daaronder valt een door de posterijen geheven recht voor aanbidding bij de douane van een postpakket afkomstig uit een andere Lid-Staat, dat de geadresseerde in rekening wordt gebracht in het kader van de vervulling van de formaliteiten voor de inning van omzetbelasting, indien dat recht een eenzijdig opgelegde geldelijke last vormt en niet de tegenprestatie voor een daadwerkelijk verleende dienst, die evenredig is aan de kosten hiervan.»

Zaak 150/82 — L. Coppola/Insurance Office (prejudicieel) — *Sociale zekerheid* — *Invalideits- en ziekteuitkeringen* — 12 januari 1983.

Het geschil betreft de weigering van de Insurance Officer Coppola, een in Italië woonachtige werknemer van Italiaanse nationaliteit, een Brits invalideitspensioen toe te kennen, op grond dat Coppola niet voldeed aan de medische voorwaarden omtrent de mate van invaliditeit die de Britse regeling aan toekenning van een dergelijk pensioen verbindt.

Coppola had van 1960 tot 1973 in de chemische industrie in het Verenigd Koninkrijk gewerkt en aldaar sociale verzekeringsbijdragen betaald. Bij zijn terugkomst in Italië was hij een tijdlang werkzaam als bouwvakarbeider, waarna hij ziek werd en in Italië om een invalideitsuitkering vroeg, die hem werd toegekend.

De Social Security Commissioner, bij wie Coppola in beroep was gekomen, meende dat het verzoek tevens als een aanvraag voor ziekteuitkering moest worden aangemerkt.

De ziekteuitkering

De vragen van de Social Security Commissioner te dien aanzien gesteld, betreffen in feite de toepassing van artikel 18, lid 1, van verordening nr. 1408/71, dat voorziet in samenstelling van verzekeringstijdvakken, en meer in het bijzonder de vraag welk orgaan bevoegd is de verzekerings-tijdvakken samen te tellen, alsook de kwestie aan welke wetgeving een werknemer die in twee of meer Lid-Staten werkzaam is geweest, voor de ziekteuitkeringen is onderworpen.

Het Hof verklaart voor recht:

«Ingevolge artikel 13, lid 2, sub a, van verordening nr. 1408/71 is voor de ziekteuitkering slechts van toepassing de wetgeving van de Lid-Staat waar de werknemer het laatst werkzaam is of is geweest. De bevoegde organen van die Lid-Staat zijn gerechtigd de verzekeringstijdvakken samen te tellen overeenkomstig artikel 18 van deze verordening.»

De invalideitsuitkering

Te dien aanzien wordt gevraagd of een Lid-Staat krachtens artikel 46, lid 3, van verordening nr. 1408/71 gerechtigd is invalideitsuitkeringen te verminderen die uit hoofde van diens wetgeving zijn verschuldigd na een tijdvak van

arbeidsongeschiktheid waarin de werknemer deswege uitkering ontving, daaronder begrepen een overeenkomstig artikel 40, lid 3, van deze verordening in aanmerking te nemen uitkering van een andere Lid-Staat.

Hierop verklaart het Hof voor recht:

«Een invaliditeitsuitkering die uit hoofde van de wetgeving van een Lid-Staat is verschuldigd na een tijdvak van een arbeidsongeschiktheid waarin de werknemer deswege uitkering ontving, daaronder begrepen een overeenkomstig artikel 40, lid 3, van verordening nr. 1408/71 in aanmerking te nemen uitkering van een andere Lid-Staat, mag in voorkomend geval worden verminderd krachtens artikel 46, lid 3, van deze verordening.»

Zaak 126/82 — D.J. Smit Transport B.V./Commissie Grensoverschrijdend Beroepsgoederenvervoer (prejudicieel) — *Gemeenschappelijk vervoerbeleid — Beperking van het in te zetten laadvermogen in het grensoverschrijdend vervoer over de weg* — 25 januari 1983

Smit, een in internationale verhuizingen gespecialiseerde vervoersonderneming, had bovengenoemde instantie verzocht het laadvermogen dat zij in het grensoverschrijdend vervoer mocht inzetten (18 ton) te verhogen tot 36,29 ton.

De aanvraag werd door de Commissie Grensoverschrijdend Beroepsgoederenvervoer afgewezen op grond dat het algemeen vervoerbelang zich tegen deze uitbreiding van het toegestane laadvermogen verzette, daar de behoefte in het grensoverschrijdend vervoer deze niet rechtvaardigde nu bij onderzoek was gebleken dat Smit van het haar reeds toegestane laadvermogen slechts onvolledig gebruik maakte.

Smit stelde van deze beschikking beroep in bij de Raad van State, afdeling geschillen van bestuur. Voor de Raad beriep zij zich op de richtlijn van 23 juli 1962, volgens welke bepaalde soorten van vervoer, waaronder verhuizingen door ondernemingen die daartoe speciaal zijn uitgerust, niet meer aan een contingentieringsstelsel mogen worden onderworpen. Zij betoogde dat de Nederlandse wettelijke regeling, door beperkingen van het in het intracommunautaire vervoer in te zetten laadvermogen toe te staan, niet strookte met die richtlijn, en dat toepassing ervan tot gevolg had dat in Nederland gevestigde vervoersondernemingen in een minder gunstige concurrentiepositie verkeerden dan verhuisbedrijven uit andere Lid-Staten.

De Commissie Grensoverschrijdend Beroepsgoederenvervoer beriep zich op artikel 3 van de richtlijn, dat bepaalt dat deze geen wijziging brengt in de voorwaarden waaronder elke Lid-Staat zijn eigen onderdanen tot de in de richtlijn bedoelde werkzaamheden toelaat.

De eerste vraag van de Raad van State luidt als volgt:

«Behoort het tot de taak van een nationale rechterlijke instantie de nationale wetgeving te toetsen aan de bepalingen van artikel 1, derde lid, en artikel 3 van de eerste richtlijn van de Raad van de Europese Economische Gemeenschap van 23 juli 1962 (PB 1962, blz. 2005) indien een appellant zich voor haar op deze bepalingen beroept?»

Voor de beantwoording van deze vraag kan worden volstaan met te verwijzen naar de vaste rechtspraak van het Hof ter zake van de toepassing van richtlijnen door de rechter, zoals laatstelijk in herinnering gebracht in het arrest van 19 januari 1982 (zaak 8/81, Becker, Jurispr. 1982, blz. 53). Het Hof verklaart voor recht:

«Het staat aan de nationale rechter, te onderzoeken of de nationale wettelijke regeling ter zake verenigbaar is met de bepalingen van artikel 1, lid 3, en artikel 3 van de eerste richtlijn van de Raad van 23 juli 1962 inzake de vaststelling van bepaalde gemeenschappelijke regels voor het internationale vervoer, wanneer een partij zich voor die rechter op genoemde bepalingen beroept.»

De tweede vraag luidt als volgt:

«Zo ja, laten genoemde bepalingen een uitleg toe, waarbij aan de bevoegde autoriteiten van een Lid-Staat de vrijheid toekomt een stelsel van vergunningen voor het soort grensoverschrijdend goederenvervoer over de weg tegen vergoeding, dat wordt genoemd in bijlage II van de richtlijn, te handhaven voor de in deze Lid-Staat zelf gevestigde ondernemingen, wanneer een dergelijk stelsel gericht is op de beperking van het door deze ondernemingen in het grensoverschrijdend vervoer in te zetten laadvermogen, ook al voldoen deze ondernemingen aan de ter zake door de nationale wetgeving voor toelating tot het binnenlands en grensoverschrijdend vervoer gestelde eisen van kredietwaardigheid en vakbekwaamheid, en zijn zij ingevolge het voor het binnenlands vervoer geldende nationale vergunningstelsel in het bezit van voldoende vergund laadvermogen?»

Het antwoord op deze vraag moet worden gevonden aan de hand van het doel en het stelsel van de richtlijn van 23 juli 1962.

Ingevolge artikel 1 van de richtlijn waren de Lid-Staten gehouden, uiterlijk voor het einde van 1962 in bijlagen I en II genoemde grensoverschrijdend goederenvervoer over de weg tegen vergoeding met andere Lid-Staten vrij te maken. Luidens artikel 1, lid 3, mag «het vervoer genoemd in bijlage II niet langer aan een contingentieringsstelsel zijn onderworpen. Het kan echter onderworpen blijven aan een vergunningstelsel voor zover daaruit generlei kwantitatieve beperking voortvloeit.»

Artikel 3 bepaalt, dat «deze richtlijn geen wijziging brengt in de voorwaarden waaronder elke Lid-Staat zijn eigen onderdanen tot de in deze richtlijn bedoelde werkzaamheden toelaat.»

Het Hof wijst erop dat de richtlijn een eerste maatregel is ter vaststelling van bepaalde gemeenschappelijke regels voor het grensoverschrijdend vervoer, en dat zij volgens haar tweede overweging gezien moet worden in het perspectief van een «geleidelijke uitbreiding» van het grensoverschrijdend goederenvervoer over de weg, met inachtneming van de eisen van de ontwikkeling van de handel en het verkeer binnen de Gemeenschap. De richtlijn blijkt dus de vrijmaking te beogen van bepaalde categorieën wegvervoer binnen de Gemeenschap, echter zonder al eenvormige toelatingsvoorwaarden voor de betrokken werkzaamheden vast te stellen.

Waar derhalve artikel 1, lid 3, van de richtlijn bepaalt dat het in bijlage II genoemde vervoer niet langer aan een contingentieringsstelsel mag zijn onderworpen, maar dat het wel onderworpen kan blijven aan een vergunningstelsel voor zover daaruit generlei kwantitatieve beperking voortvloeit, kunnen de termen «contingentering» en «kwantitatieve beperking» slechts betrekking hebben op de maatregelen die een Lid-Staat toepast op vervoer verricht door in een andere Lid-Staat gevestigde ondernemingen.

Bij de huidige stand van het gemeenschapsrecht kan

mitsdien niet in strijd met de richtlijn worden geacht de wettelijke regeling van een Lid-Staat, die voor bedoeld grensoverschrijdend vervoer het in te zetten laadvermogen beoogt te beperken teneinde de vervoerbehoefden en het beschikbare laadvermogen met elkaar in evenwicht te houden. Het Hof verklaart voor recht:

«Genoemde bepalingen moeten aldus worden uitgelegd, dat de bevoegde autoriteiten van een Lid-Staat de vrijheid toekomt, een stelsel van vergunningen voor het soort grensoverschrijdend goederenvervoer over de weg tegen vergoeding, dat wordt genoemd in bijlage II van de richtlijn, te handhaven voor de in deze Lid-Staat zelf gevestigde ondernemingen, wanneer een dergelijk stelsel gericht is op de beperking van het door deze ondernemingen in het grensoverschrijdend vervoer in te zetten laadvermogen, ook al voldoen die ondernemingen aan alle overige in de nationale wettelijke regeling vastgestelde voorwaarden voor toelating tot het binnenlands en grensoverschrijdend vervoer.»

De derde vraag luidt als volgt:

«Indien het antwoord op de onder 2 gestelde vraag bevestigend luidt, brengt een juiste uitleg van het discriminatieverbod op grond van nationaliteit, neergelegd in artikel 7 EEG-Verdrag mee, dat de handhaving van een wettelijk vergunningenstelsel, waarbij vervoersondernemingen gevestigd in een Lid-Staat aan kwantitatieve beperkingen worden onderworpen ten aanzien van het in te zetten laadvermogen in het grensoverschrijdend vervoer tussen de Lid-Staten, wordt uitgesloten, indien vervoersondernemingen gevestigd in andere Lid-Staten op grond van het communautaire recht door deze Lid-Staat niet aan dergelijke beperkingen (mogen) worden onderworpen?»

Hierop antwoordt het Hof als volgt:

«Er is geen sprake van een met artikel 7 EEG-Verdrag strijdige discriminatie, indien een Lid-Staat de op zijn grondgebied gevestigde vervoersondernemingen krachtens de richtlijn van 23 juli 1962 onderwerpt aan kwantitatieve beperkingen ten aanzien van het in te zetten laadvermogen in het grensoverschrijdend vervoer tussen de Lid-Staten, hoewel die Lid-Staat ingevolge artikel 1, lid 3, van die richtlijn gehouden is uit andere Lid-Staten afkomstige vervoersondernemingen zonder enige beperking op zijn grondgebied toe te laten, en dat zulks niet anders wordt wanneer die andere Lid-Staten de op hun grondgebied gevestigde vervoersondernemingen aan gunstiger toelatingsvoorwaarden ter zake van het laadvermogen onderwerpen.»

Zaak 109/82 — Interagra S.A. /Fonds d'Orientation et de Régularisation des marchés agricoles (FORMA) (prejudicieel) — *Uitvoercertificaten — Voorwaarden voor afgifte* — 27 januari 1983.

Bij verordening nr. 2943/80 van 13 november 1980 had de Commissie de restituties voor uitvoer van boter naar de Sovjet-Unie geprefixeerd. Op diezelfde dag nodigde het Sovjetorgaan Prodintorg Interagra uit deel te nemen aan een internationale openbare inschrijving voor de levering van 100 000 ton boter en 15 000 ton «butter-oil» tussen januari 1981 en februari 1982.

Op 17 november 1980 bracht Interagra een offerte uit (die tot 20 december 1980 gold) voor 25 000 ton boter, waarbij zij uitging van het bij verordening nr. 2943/80 geprefixeerde restitutiebedrag. Op diezelfde dag diende zij bij

FORMA een aanvraag in voor een prefixatiecertificaat.

Op 20 november 1980 trad verordening nr. 2993/80 van de Commissie in werking, waarbij de prefixatie van de restitutie bij uitvoer van boter en «butter-oil» tijdelijk werd geschorst. Bij brief van 28 november 1980 deelde FORMA Interagra mede dat al haar aanvragen die zij sinds 17 november 1980 had ingediend, zonder voorwerp waren geraakt.

Interagra heeft daarop bij het Tribunal administratief te Parijs beroep ingesteld tot nietigverklaring van de afwijzen- de beschikking wegens willekeur.

Het Tribunal administratief heeft het Hof de volgende vraag voorgelegd:

«Wat was op 17 november 1980 de strekking van de artikelen 3, lid 3, respectievelijk 6 van verordening nr. 2044/75 van de Commissie van 25 juli 1975, en met name:

1. bevat artikel 6 voor alle uitvoer naar derde landen op grond van een openbare inschrijving een algemene regel waarvan evenwel wordt afgeweken bij produkten, bedoeld in artikel 3, lid 3, en die niet in de weg staat aan de toepassing van de in laatstgenoemde bepaling bedoelde 'bijzondere maatregelen',

2. dan wel, wordt in artikel 6 voor diezelfde transacties een bijzondere regeling getroffen die neerkomt op een afwijking van de algemene regels vervat in artikel 3, lid 3, en dus in de weg staat aan de toepassing van de in laatstgenoemde bepaling bedoelde 'bijzondere maatregelen'?»

Uit de context waarin het begrip «dag van afgifte» in respectievelijk de artikelen 3, lid 3, en 6 van verordening nr. 2044/75 wordt gebezigd, leidt het Hof af dat in artikel 3, lid 3, wordt bedoeld op de dag waarop het exportcertificaat wordt afgegeven, en in artikel 6 op de dag met ingang waarvan de geldigheidsduur van het afgegeven certificaat moet worden berekend. Beide bepalingen zijn derhalve niet met elkaar in tegenspraak, en artikel 6 kan niet als een uitzondering op artikel 3, lid 3, worden beschouwd.

Het Hof verklaart voor recht:

«Op 17 november 1980 was artikel 3, lid 3, van verordening nr. 2044/75 van toepassing op alle aanvragen voor uitvoercertificaten met vaststelling vooraf van de restitutie voor produkten van de postonderverdelingen 04.02 A II b) 1, 04.02 B I b) 2 aa en 04.03 (magere-melkpoeder, boter en butter-oil), daaronder begrepen de aanvragen die zijn ingediend op grond van een openbare inschrijving in een invoerend derde land.»

WETGEVING IN KORT BESTEK

Verzorgd door het Departement Rechten U.I.A.

Optreden in België van advocaten gevestigd in een andere Lid-Staat van de Europese Gemeenschappen

In het Gerechtelijk Wetboek, boek III «Balie» werd een titel *Ibis* ingevoegd met als opschrift «Optreden in België van advocaten gevestigd in een andere Lid-Staat van de Europese Gemeenschappen» en bestaande uit de artikelen 477bis tot 477sexies (enig artikel wet 2 december 1982,

B.S., 8 januari 1982). De Belgische wetgeving werd aldus aangepast aan de Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen, van 22 maart 1977, tot vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening door advocaten van het vrije verrichten van diensten (zie bijlage *Parl. St. Kamer*, B.Z. 1979, nr. 281/3).

Wie in een van de Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen als advocaat gevestigd is, mag in België de titel van advocaat voeren en alle handelingen van vertegenwoordiging en verdediging in rechte verrichten zoals de leden van de Belgische balies (art. 477bis en *quater*). Deze bevoegdheid wordt echter niet verleend aan wie zich in een band van ondergeschiktheid bevindt ten opzichte van een openbare of particuliere persoon (art. 477ter). Aan de buitenlandse advocaten kan de verplichting opgelegd worden te worden in samenwerking met een advocaat die bij het betrokken gerecht praktijk uitoefent of daartoe bevoegd is. Tevens dient hij vóór de terechtzitting te worden voorgesteld aan de stafhouder van de balie bij het betrokken gebied of aan de voorzitter van dat gerecht (art. 477quater, tweede lid). Hoewel de Raad van State van oordeel was dat enkel de wetgever zich over het verplicht karakter van voormelde regels kan uitspreken, werd aan de Koning de bevoegdheid verleend om zodanige regels toepasselijk te verklaren (zie *Parl. St. Kamer*, B.Z. 1979, nr. 281/1, 6).

De beroepswerkzaamheden van de buitenlandse advocaten worden in beginsel uitgeoefend met inachtneming van de beroepsregels van welke oorsprong ook, die in België van toepassing zijn (art. 477quinquies). Tuchtmaatregelen kunnen getroffen worden door de Raad van de Orde van de balie binnen welker gebied de feiten waarop een tuchtstraf staat, zijn gepleegd. Het verbod om in België de beroepswerkzaamheden van advocaat uit te oefenen kan opgelegd worden (art. 477sexies).

Op te merken valt dat de wet alleen handelt over het verrichten van diensten. Ze heeft niets te maken met het vestigingsrecht (*Parl. St. Kamer*, B.Z. 1979, nr. 281/1, 2, en *Parl. St. Senaat*, 1982-83, nr. 350/2). De wet houdt evenmin een erkenning van de gelijkwaardigheid van de diploma's uitgereikt in de andere E.E.G.-landen in (*Parl. St. Senaat*, 1982-83, nr. 350/2, 3). De wet geldt niet voor de advocaten bij het Hof van Cassatie en de vakbondsafgevaardigden voor de arbeidsgerechten (*Parl. St. Senaat*, 1982-83, nr. 350/2, 2).

J.L.

Uitreden en aanbouwen van zeeschepen

De wet van 23 augustus 1948, die de wet op het scheepskrediet wordt geheten, strekt tot het in stand houden en het uitbreiden van de koopvaardij- en de vissersvloot en legde de grondslag voor de oprichting van één «Fonds voor het uitreden en aanbouwen van zeeschepen».

Dit Fonds wordt gestijfd door jaarlijkse dodaties die op de buitengewone begroting worden uitgetrokken. Het gezamenlijk bedrag, dat in de wet van 23 augustus 1948 2 miljard frank bedroeg, werd achtereenvolgens door meerdere wetwijzigingen opgetrokken en thans door de wet van 16 december 1982 (B.S., 14 januari 1983) vastgesteld op 40 miljard frank.

Het Fonds bewijst aan de Belgische koopvaardijvloot grote diensten door het toekennen van leningen tegen lage

rentetarieven aan de rederijen voor het bouwen van onder Belgische vlag varende schepen. De verlaagde rentevoet wordt vastgesteld met name op grond van de bouwprijs van een zelfde vaartuig in Zuid-Korea of in Japan. De scheepsbouw verschaft werk aan heel wat kleinere ondernemingen, vooral dan in Wallonië, meer bepaald waar hoofdmotoren en staalplaten worden vervaardigd. In dat Gewest wordt ongeveer 42 % van het scheepstoebehoren vervaardigd.

W.L.

Aanvaarding van een nalatenschap onder voorrecht van boedelbeschrijving

Art. 793, tweede lid, B.W. voorziet in een publikatie van de aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving in de *bijlagen* tot het Belgisch Staatsblad. De wet 3 januari 1983 (B.S., 21 januari 1983) heeft deze vergissing recht gezet. De bekendmaking dient te gebeuren in het Belgisch Staatsblad zelf.

J.L.

Griffie- en parketpersoneel

Ingevolge de wet 2 december 1982 tot wijziging van de artt. 271 en 283 Ger. W. (B.S., 25 januari 1983) kunnen kandidaten die de leeftijd van achttien jaar niet bereikt hebben, met het oog op een benoeming tot beambte bij een griffie of bij een parket, aan het maturiteitsexamen deelnemen.

J.L.

Akte van eerbied

De akte van eerbied werd bij wet 15 januari 1983 (B.S., 25 januari 1983) opgeheven. De artt. 151 tot 154 B.W. die de regeling van de akte van eerbied bevatten, werden opgeheven. De tekst van de artt. 76, 155, 155bis, 158 en 173 B.W. werd aangepast. Ook werden wijzigingen aangebracht in art. 264 Sw. Zie voor een uitvoerige bespreking: P. Senaev, «De akte van eerbied opgeheven: de wet van 15 januari 1983», *R.W.*, 1982-83, 1881-1885.

J.L.

Fusie van Antwerpse gemeenten — Personeelsproblematiek

Bij de wet van 29 juni 1976 tot wijziging van sommige bepalingen van de Gemeentewet, het Veldwetboek, de wetgeving op de pensioenregeling van het gemeentepersoneel en het daarmee gelijkgestelde personeel tot regeling van sommige gevolgen van de samenvoegingen, aanhechtingen en wijzigingen van grenzen van gemeenten verwezenlijkt door de wet van 30 december 1975, werden onder meer, met betrekking tot het personeel van overheidsbesturen betrokken bij samenvoegingen, aanhechtingen en wijzigingen van grenzen van de gemeenten, bijzondere bepalingen ingevoerd in verband met beperking van werving, aanwijzing van sommige leden van het gemeentepersoneel, beschikbaarheid en wachtstandregeling en pensioenregeling.

De wet van 23 december 1982 (B.S., 27 januari 1983) heeft tot doel om de op het vlak van de personeelsproblematiek genomen wettelijke bepalingen, zoals vastgelegd bij de wet van 29 juni 1976, inhoudelijk eveneens van toepas-

sing te maken op de nieuwe fusiegemeente Antwerpen.

Van de gelegenheid werd ook gebruik gemaakt om de term commissies van openbare onderstand te vervangen door openbare centra voor maatschappelijk welzijn.

In verband met dezelfde fusie is in een vorige rubriek reeds gehandeld over het K.B. van 26 maart 1982, bekrachtigd door de wet van 1 juli 1982.

Het K.B. van 26 maart 1982 werd nadien aangevuld door het K.B. van 29 oktober 1982 (*B.S.*, 11 november 1982). Daardoor kunnen de gemeenteontvangers en de bijzondere ontvangers van de samengevoegde gemeenten voorlopig in functie blijven voor de liquidatie van het dienstjaar 1982 tot bij de afsluiting ervan. Belangrijke en talrijke financiële en boekhoudkundige verrichtingen zullen immers nog na 31 december 1982 moeten worden uitgevoerd. Een dergelijk K.B. moest echter ter bekrachtiging aan de wetgever worden voorgelegd. Die bekrachtiging werd gegeven bij de wet van 23 december 1982 (*B.S.*, 28 januari 1983).

W.L.

Kosten voor monumentenzorg

Krachtens het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten zou, voor de toepassing van de subsidieregeling, een besluit uitgewerkt worden dat ter bekrachtiging aan de Cultuurraad zou worden voorgelegd.

Tot deze techniek werd besloten om zekerheid te hebben dat zeer spoedig een algemene subsidieregeling zou worden getroffen in de vorm van een organiek besluit. Regeringswijzigingen, structuurveranderingen en de tijd besteed aan het inwinnen van adviezen van de Inspectie van Financiën, het Rekenhof en de Raad van State, hebben voor vertraging gezorgd.

Uiteindelijk werd bij besluit van 1 juli 1982 van de Vlaamse Executieve voor het Nederlandse taalgebied overgegaan tot bepaling van de verdeling der kosten voor werken aan beschermde monumenten, andere dan gebouwen bestemd voor een erkende eredienst, seminaries, pastorieën, welk besluit pas verscheen in het Belgisch Staatsblad van 25 februari 1983. Zoals voorgeschreven werd dit besluit bekrachtigd bij decreet van de Vlaamse Raad van 17 november 1982 (*B.S.*, 29 januari 1983).

Een opmerking: de verwijzing naar de voorbereidende stukken van de Vlaamse Raad is verkeerd; het stuk draagt niet het nummer 23, maar wel het nummer 134.

W.L.

Bestaansminimum en gewaarborgd inkomen voor bejaarden

De wet van 7 augustus 1974 heeft het recht op een bestaansminimum ingesteld. De bedragen kunnen bij koninklijk besluit verhoogd worden. Zulks geschiedde laatst bij het K.B. van 31 januari 1983 (*B.S.*, 2 februari 1983) met ingang van 1 februari 1983. Deze bedragen zijn thans 100.836 frank voor samenwonende echtgenoten, 72.600 frank voor alleenstaande personen of personen die enkel samenwonen met ongehuwde minderjarigen die te hunne laste zijn en 50.422 voor de anderen. Een erratum verscheen in het Belgisch Staatsblad van 2 februari 1983.

Anderzijds heeft de wet van 1 april 1969 een gewaar-

borgd inkomen voor bejaarden ingesteld, waarvan de bedragen eveneens bij K.B. geregeld worden aangepast. De laatste aanpassing geschiedde bij K.B. van 21 januari 1983 (*B.S.*, 27 januari 1983)

W.L.

Hof van Assisen

Ingevolge de wet 5 juli 1976 tot wijziging van de kieswetgeving en de wetten 26 juli 1971 houdende organisatie van de agglomeraties en de federaties van gemeenten en 10 juli 1973 betreffende de Raad van de Duitse Cultuurgemeenschap waren wijzigingen van de artt. 217, 218 en 224 Ger. W. noodzakelijk (wet 5 januari 1983, *B.S.*, 5 februari 1983). De samenstelling van de lijsten van gezworenen geschiedt immers aan de hand van de kiezerslijsten.

J.L.

Bescherming van het roerend cultureel patrimonium

Na een lange procedure werd het decreet van de Vlaamse Raad van 17 november 1982 afgekondigd houdende bescherming van het roerend cultureel patrimonium (*B.S.*, 4 maart 1983).

Het roerend cultureel patrimonium omvat de roerende voorwerpen of verzamelingen, niet onroerend door bestemming, waarvan de bescherming van algemeen belang is wegens hun artistieke, historische, oudheidkundige-historische, industrieel-archeologische, volkskundige, wetenschappelijk of algemeen sociaal-culturele waarde.

Om te bepalen of een roerend voorwerp inhoudelijk waardevol is werd gesuggereerd de twee richtlijnen te volgen omschreven in de UNO-Conventie van 14 november 1970 en in de Waverley-criteria, die in Groot-Brittannië worden gehanteerd om de uitvoer van een bepaald werk te verhinderen.

Die criteria zijn:

- het goed is zodanig verbonden met de geschiedenis en het nationale leven dat zijn vertrek een verlies zou betekenen;
- het goed is van buitengewoon esthetische waarde;
- het goed is van uitzonderlijke betekenis voor de studie van een tak van de kunst, het onderwijs of de geschiedenis.

De procedure bestaat erin voorwerpen op een voorlopige lijst en vervolgens op een definitieve lijst te plaatsen na een reeks inspraken- en consultatiestappen. Zij houdt blijkbaar voldoende rekening met de belangen van de betrokkenen.

Een genummerd register van de beschermde voorwerpen en verzamelingen wordt door de Executieve aangelegd. De gegevens van dit register zijn vertrouwelijk en mogen niet aan derden, administraties inbegrepen, worden meege-deeld, behoudens akkoord van de eigenaar.

In navolging van de regelen die men in het buitenland kent, zullen beschermde voorwerpen en verzamelingen mogen worden overgedragen in overheidsbezit ter vereffening van de belastingen en heffingen.

Het decreet bevat verder bepalingen over de aard van bescherming, de subsidiëring enz.

W.L.

Gemeenteraad — Leningen

In een vorige rubriek werd onder hetzelfde trefwoord melding gemaakt van de wet van 18 juni 1982 (*B.S.*, 21 juli 1982) tot wijziging van artikel 76 van de Gemeentewet.

Thans heeft het decreet van 25 januari 1983 (*B.S.*, 8 maart 1983) van de Vlaamse Raad de procedure zoals bepaald bij art. 76, 1°, van de Gemeentewet, vereenvoudigd.

Op grond van art. 7 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen behoort «de organisatie van de procedure» van het administratief toezicht tot de bevoegdheid van het Gewest en op dat gebied kan de Gemeentewet bij decreet worden gewijzigd.

Voor bepaalde leningen die de gemeenteraad wil aangaan, is de goedkeuring van de toezichthoudende overheid vereist. Tot nu toe was ter zake geen termijn bepaald binnen welke die goedkeuring moet worden verleend.

De Vlaamse Raad heeft overwogen dat, hoewel geenszins betwist wordt dat men voorzorgen betreffende het toekennen van leningen dient te nemen, toch moet vermeden worden dat de gemeenten voor onbepaalde duur in het ongewisse worden gelaten. Het decreet heeft aan de toezichthoudende overheden een dwingende termijn van veertig dagen opgelegd om de goedkeuring uitdrukkelijk te verlenen of te weigeren. De goedkeuring wordt als verworven beschouwd bij ontstentenis van betekening van een andersluidende beslissing binnen veertig dagen nadat het besluit bij het provinciebestuur is ontvangen.

Een suggestie: in het decreet wordt de termijn «voogdij» gehanteerd. De beoefenaars van het publiek recht hebben sinds meerdere jaren deze term vervangen door «toezichthoudende overheden», die beter aan de juridische werkelijkheid beantwoordt.

W.L.

Gerechtskosten

Gelet op het feit dat de indexering van de tarieven voor de akten van de gerechtsdeurwaarders in burgerlijke en handelszaken ieder jaar geschiedt op 1 januari, bleek het aangewezen maatregelen uit te vaardigen ten einde dit indexeringssysteem in overeenstemming te brengen met het algemeen beleid van de Regering ter zake. De tariefwijziging is opgenomen in het K.B. 9 maart 1983, *B.S.*, 12 maart 1983, dat uitwerking heeft met ingang van 1 januari 1983.

Het algemeen reglement op de gerechtskosten in strafzaken, vastgesteld bij het K.B. 28 december 1950, werd om dezelfde reden gewijzigd (K.B. 9 maart 1983, *B.S.*, 15 maart 1983). Ook werd het normaal bedrag van de honoraria van de personen opgeroepen in strafzaken wegens hun kunde of hun beroep aangepast (M.B. 9 maart 1983, *B.S.*, 15 maart 1983). Deze besluiten hebben eveneens uitwerking met ingang van 1 januari 1983.

J.L.

Krijgsraden

Ingevolge de wet 9 maart 1983 tot wijziging van art. 45 van de wet 15 juni 1899 houdende titel I en titel II van het Wetboek van Strafrechtspleging voor het Leger (*B.S.*, 16

maart 1983) ressorteren militairen in Limburg niet meer onder de vaste krijgsraad te Luik. Het rechtsgebied van de vaste krijgsraad te Brussel werd uitgebreid tot de provincie Limburg.

J.L.

Afschaffing van een erfdiensbaarheid

De wet van 22 februari 1983 (*B.S.*, 17 maart 1983) voegt een art. 710bis in het Burgerlijk Wetboek in.

De wet heeft tot doel erfdiensbaarheden die ieder nut voor het heersend erf hebben verloren, te doen afschaffen. De eigenaar van het lijdend erf kan de rechter verzoeken de afschaffing van dergelijke erfdiensbaarheid te bevelen.

In de commissievergaderingen is de vraag gerezen naar het bewijs van het verder nut. Sommigen waren van mening dat het moeilijk is een negatief bewijs te leveren, nl. de ontstentenis van ieder nut; daartegenover werd echter de regel geplaatst dat wie beweert enig nut uit de erfdiensbaarheid te halen, dit moet bewijzen.

W.L.

Herdiscontering- en Waarborginstituut

Om gelijke tred te houden met de stijging van de door de banken, privé-spaarkassen en openbare kredietinstellingen toegekende kredieten maakt de wet van 14 maart 1983 houdende wijziging van artikel 2 van het koninklijk besluit nr. 175 van 13 juni 1935 houdende instelling van een herdiscontering- en waarborginstituut (*B.S.*, 24 maart 1983) het mogelijk, door wijziging van de statuten, het plafond van de door het Herdiscontering- en Waarborginstituut aangegane verbintenissen te verhogen van 100 tot 150 miljard frank. Tevens wordt de duur van het Instituut, die in 1985 zou verstrijken, verlengd tot 21 juni 2035. Zoals men weet, vervult het Herdiscontering- en Waarborginstituut een belangrijke rol in het financieelwezen door de aankoop van handelswissels en de opening van herdisconteringskredieten.

R.V.D.B.

Echtscheiding en centraal handelsregister

De wet 10 maart 1983 wijzigt artikel 28, eerste lid, van de bij koninklijk besluit van 20 juli 1964 gecoördineerde wetten betreffende het handelsregister (*B.S.*, 26 maart 1983).

Volgens de oude, thans gewijzigde, tekst van de Handelsregisterwet moet de ambtenaar van de burgerlijke stand, die de echtscheiding of de scheiding van tafel en bed heeft overgeschreven van echtgenoten van wie één handelaar is, het centraal handelsregister hiervan in kennis stellen. Deze regeling bleek niet doeltreffend te zijn: de vermeldingen die, wat betreft het door de partijen uitgeoefende beroep, in het over te schrijven vonnis of arrest voorkomen, zijn vaak onjuist of onvolledig of stemmen niet meer overeen met de werkelijke toestand; dikwijls wonen de betrokken echtgenoten niet (meer) in de gemeente waar het huwelijk voltrokken is; het is ook mogelijk dat handelaars die verhuizen, de administratieve formaliteiten niet vervullen; het probleem is ten slotte het scherpst als het gaat om in het buitenland uitgesproken vonnissen of arresten. Om deze moeilijkheden te verhelpen bepaalt de nieuwe tekst van art.

28, eerste lid, Handelsregisterwet dat de verplichting tot kennisgeving aan het centraal handelsregister rust op de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente waar de echtscheiding of de scheiding van tafel en bed in het bevolkingsregister wordt ingeschreven.

R. V.D.B.

Beheer van afvalstoffen

Na de afkondiging van de Nederlandse chemische-afvalstoffenwet kwamen de kleiputten in het noorderlijke grensgebied van Vlaanderen in trek als stortplaats voor steeds grotere hoeveelheden afval. De stijgende hoeveelheid van het ingevoerde afval dreigde de planmatige aanpak van afvalverwerking van Vlaanderen in het gedrang te brengen.

Bij besluit van de Executieve konden geen afdoende juridische maatregelen worden getroffen. Anderzijds bevatte het decreet van de Vlaamse Raad van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen (zie wetgeving in kort bestek, *R.W.*, 1981-82, 776) geen bepalingen die de storting van afvalstoffen, afkomstig van buiten het Belgisch grondgebied, konden tegengaan. Hierin werd een wijziging gebracht door het decreet van 23 maart 1983 tot wijziging van het decreet van 2 juli 1981 (*B.S.*, 26 maart 1983).

Volgens het nieuw artikel 6bis is het verboden afvalstoffen afkomstig van buiten het Belgisch grondgebied te storten, maar afwijkingen kunnen door de Vlaamse Executieve worden toegestaan onder de voorwaarden die zij bepaalt en met inachtneming van het plan waarover sprake in art. 14 van het decreet van 2 juli 1981, zijnde het plan inzake de verwijdering van afvalstoffen.

Het bevoegdheidsprobleem is handig uit de weg gegaan. Het invoeren van afval ressorteert onder de nationale bevoegdheid. De controle van de stortingen valt onder de bevoegdheid van de Gewesten. Het decreet heeft er zich toe beperkt te stellen dat het verboden is afvalstoffen afkomstig van buiten het Belgisch grondgebied, te storten.

W.L.

Oprichting van een Vlaams comité van advies van de centra voor geestelijke gezondheidszorg

De gewijzigde wetenschappelijke benadering van de psychiatrische patiënt en de veranderingen in de intramurale psychiatrische sector hadden tot gevolg dat op 20 maart 1975 het K.B. betreffende de erkenning en subsidiëring van de diensten voor geestelijke gezondheidszorg uitgevaardigd werd. Deze diensten voor geestelijke gezondheidszorg met inbegrip van de nakuur, behoren krachtens artikel 5, § 1, I, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot de persoonsgebonden aangelegenheden zoals bedoeld in artikel 59bis, § 2 bis van de Grondwet.

De talrijke problemen die bij de uitbouw van deze diensten rezen, met het eventueel gevaar dat in deze vrij jonge sector een wildgroei dreigde te ontstaan, brachten de gemeenschapsminister van gezondheidsbeleid ertoe reeds op 7 november 1978 officieus een «voorlopig adviescomité» op te richten. De bedoeling was via dit raadgevend orgaan een beleidslijn uit te stippelen waarbij de prioriteiten in verband met de beschikbare financiële middelen in overleg met de directe betrokkenen zouden worden bepaald.

Bij de samenstelling van dit comité werd rekening gehouden met het feit dat de centra voor geestelijke gezondheidszorg opgericht zijn om te functioneren als een schakel in een geheel van voorzieningen die samen een «geïntegreerde geestelijke gezondheidszorg» dienen te realiseren. Vandaar dat naast vertegenwoordigers van de inrichtende machten en de equipes van de centra voor geestelijke gezondheidszorg zelf, ook vertegenwoordigers werden voorzien van die personen of instellingen waarmee de belangrijkste functionele bindingen bestaan, meer in het bijzonder de huisartsen, de ziekenfondsen, de psychiatrische ziekenhuisdiensten en de preventieve gezondheidszorg.

Na meer dan drie jaar werking laat de noodzaak zich gevoelen om dit comité officieel te installeren. Dit geschiedde dan ook bij het decreet van de Vlaamse Raad van 25 januari 1983 houdende oprichting van een Vlaams Comité van advies van de centra voor geestelijke gezondheidszorg (*B.S.*, 30 maart 1983). De samenstelling en de taakomschrijving zijn nagenoeg identiek als die van het voorlopig adviescomité. Wel werden met het oog op de vertegenwoordiging van de Nederlandstalige Brusselse diensten de vertegenwoordigers van de inrichtende machten en de equipes elk met één lid uitgebreid.

Gehoopt mag worden dat dit Vlaams adviescomité zijn primordiale taak niet zal voorbijgaan, zijnde een grondige herdenking van het K.B. van 20 maart 1975 via een eigen Vlaams decreet, wat tevens de eerste en belangrijkste stap zou betekenen in de richting van een eigen Vlaams verantwoord, efficiënt en behoeftegericht, alomvattend preventief gezondheidsbeleid.

A.v.R.

Communautaire uitvoer

Een K.B. van 18 maart 1983 (uitgevoerd door een ministerieel besluit van dezelfde dag, beide gepubliceerd in *B.S.*, 31 maart 1983) wijzigt de algemene wet douane- en accijnzen voor de uitvoer van communautaire goederen (goederen van oorsprong uit de E.E.G. of die zich in het vrij verkeer bevinden na betaling van de invoerrechten).

De aangifteregeling van de uitvoer van communautaire goederen wordt vastgesteld. Vermeldenswaardig is dat enerzijds de annulatie van de uitvoeraangifte mogelijk is indien de goederen het communautaire douanegebied niet hebben verlaten en dat anderzijds de aangever, voor de goederen het douanekantoor of de daartoe aangewezen plaats hebben verlaten, bepaalde vermeldingen op de aangifte mag verbeteren (nieuw art. 78-8 en 9 AWDA).

S.G.

Proceskosten voor de Raad van State

Sinds 1952 waren de kosten voor het inleiden van de verzoekschriften tot nietigverklaring, de verzoekschriften die een aanvraag inleiden tot vergoeding voor een buitengewone schade en enkele minder voorkomende verzoekschriften, onderhevig aan de betaling van een recht van 750 frank te voldoen door fiscale plakzegels; de verzoekschriften tot tussenkomst gaven aanleiding tot de betaling van een recht van 400 frank. Deze beide bedragen werden in één klap opgetrokken tot respectievelijk 4000 en 3000 frank bij K.B. van 24 maart 1983 tot wijziging van art. 70 van het B.R.

van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State (*B.S.*, 1 april 1983).

Het programma voor de toekomst werd reeds opgesteld: om de drie jaar, te rekenen van 1 april 1983, worden de bedoelde bedragen herzien en zo het nodig is, aangepast.

Hier passen twee suggesties:

1. Verzoekschriften tot ongeldigverklaring van gemeenteraadsverkiezingen zijn kosteloos. Men kan zich niet van de indruk ontdoen dat sommige verliezende partijen of teurgestelde kandidaten hun mandaat nog enkele maanden verlengd willen zien en op weinig ernstige gronden een beroep doen op de Bestendige Deputatie en op de Raad van State. Is het niet wenselijk dat ook hier drempelgeld wordt gevorderd in de vorm van een waarborg die terugbetaald wordt wanneer het verzoek gegrond is?

2. In het Belgisch Staatsblad van 23 april 1983 verscheen het M.B. van 15 april 1983 betreffende de uitgifte van nieuwe fiscale plakzegels. Er werden geen fiscale zegels van 4000 of van 3000 frank uitgegeven, zodat de verzoekende partijen minstens met twee of met drie plakzegels moeten werken. Kan het Ministerie van Financiën hiermee bij een volgende uitgifte rekening houden?

W.L.

Verkoop van onroerende goederen uit een failliete boedel

Uit de notariële praktijk bleek dat de regeling vervat in art. 1193ter Ger. W., ingevoegd bij art. 4 wet 18 februari 1981, geen algehele voldoening gaf. Er deden zich meer in het bijzonder moeilijkheden voor i.v.m. de zuivering van de onroerende goederen van een failliete boedel die uit de hand waren verkocht. Om deze euvels te verhelpen werden de artt. 1193ter en 1326 Ger. W. gewijzigd (wet 10 maart 1983, *B.S.*, 1 april 1983)

J.L.

Verkoop van sommige achtergelaten voorwerpen

Om in hoofdzaak tegemoet te komen aan garagehouders werd de verkoop van achtergelaten lichamelijke roerende zaken bij wet geregeld (wet 21 februari 1983, *B.S.*, 2 april 1983). Het betreft voorwerpen die toevertrouwd zijn aan een ondernemer, een ambachtsman of een handelaar om te worden bewaard, bewerkt, hersteld of gereinigd, alsook die welke notarissen of gerechtsdeurwaarders onder zich hebben. Zijn de zaken toevertrouwd aan de bewaarnemer niet teruggenomen binnen een termijn van één jaar te rekenen van de dag waarop de bewaarnemer de eigenaar daarom met een aangetekende brief, gericht tot de laatste bekende woonplaats, heeft verzocht, dan kan de bewaarnemer tot de gedwongen verkoop van die zaken doen overgaan. Deze moet echter bevolen worden door de vrederechter van het kanton waar de bewaarnemer zijn woonplaats of zijn hoofdvestiging heeft. De vordering wordt ingeleid met een door een advocaat ondertekend verzoekschrift. Bij gerechtsbrief wordt de eigenaar opgeroepen. Indien daartoe aanleiding bestaat, wijst de vrederechter de bevoegde gerechtsdeurwaarder aan en raamt, indien nodig, de begroting van de schuldvordering van de eiser. Indien redelijkerwijs kan worden aangenomen dat de opbrengst van de verkoop lager zal liggen dan het bedrag van de schuldvorde-

ring van de eiser, kan de vrederechter beslissen dat het voorwerp in eigendom aan de eiser overgaat en dat diens schuldvordering daardoor, ten belope van een vastgesteld bedrag, vervalt. Bij een openbare verkoop gaat de opbrengst naar de eiser tot beloop van zijn schuldvordering. Het saldo wordt uitgekeerd aan de eigenaar of, indien zijn woon- of verblijfplaats onbekend is, aan de Deposito- en Consignatiekas. Het bedrag vervalt aan de Staat vijf jaar na de bewaargeving, tenzij het, binnen die termijn, door de eigenaar, zijn vertegenwoordigers of zijn schuldeisers is opgevorderd. Heeft de verkoop niet genoeg opgebracht om de kosten te dekken, dan betaalt de schuldeiser het verschil, dat hij kan verhalen op de eigenaar.

J.L.

Fiscale wetgeving

In het *B.S.* van 16 april 1983 verscheen de wet van 11 april 1983

1. Wijzigingen aan de gezinsfiscaliteit

1.1. Invoering van een beperkte splitting tussen 750.000 en 1.500.000 fr. Vanaf het aanslagjaar 1983 valt voor belastingplichtige gezinnen met een belastbaar inkomen tussen 750.000 en 1.500.000 fr. de belasting lager uit door de toepassing van een «gesplitste belastingheffing» over de eerste schijf van 750.000 fr. (art. 80 W.I.B. gewijzigd door art. 11 van de wet). Volgens de memorie van toelichting (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 486/1-3) komt om het belastingtarief vast te stellen, voor de belasting over die eerste schijf, slechts 87/100e van de eerste 750.000 fr. in aanmerking: dat leidt in feite tot een vaste vermindering van 13.666 fr. Verder zijn er nog aanpassingen van de overstapregeling, de aftrekken voor de echtgenoot enz.

1.2. Verhoogde belastingverminderingen voor kinderen en andere personen ten laste. Art. 12 van de wet verhoogt de belastingverminderingen voor kinderen met zo'n 40 % (wijziging van art. 81, § 1, W.I.B.). De minimumverminderingen werden merkkelijk meer verhoogd en zullen volgens de memorie van toelichting (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 486/1-5) voortaan 3/4 bedragen van de maximumverminderingen ten einde een fiscale correctie naar ieders draagkracht aan te brengen aan het lineair karakter van de inhouding van 500 fr. op de kinderbijslag. Voor weduwen(aars) en gehandicapten worden de aftrekken licht opgetrokken.

1.3. Verhoogde aftrek eigen woning. Door art. 2 van de wet wordt de aftrek op het kadastraal inkomen van de woning die betrokken wordt door de belastingplichtige opgetrokken, in alle gevallen, tot 120.000 fr. vermeerderd met 10.000 fr. voor de echtgenoot en iedere persoon ten laste (wijziging van art. 10 W.I.B.)

1.4. Afschaffing van aftrek van 10.000 fr. De vaste aftrek van 10.000 fr. op de bedrijfsinkomsten wordt afgeschaft.

2. Verkeersbelasting voor LPG-wagens

Ingevolge gunstiger tarieven in de buurlanden, tankten vele Belgen over de grens. LPG voor industriële doeleinden

wordt vrij van accijns verhandeld, maar het verschilt van benzine omdat er geen herkenningmiddel aan kan worden toegevoegd al naar gelang van het gebruik. Daarom kon accijnsvrije LPG gebruikt worden voor motoraandrijving op de openbare weg terwijl de administratie vrijwel niet op het spoor kon komen van deze fraude bij gebrek aan een additief die een visuele of andere controle van de soort van LPG mogelijk zou maken. Daarom schaft de wet van 11 april 1983 de accijns op LPG af en vervangt ze die door een verhoogde verkeersbelasting op de auto's met een LPG-installatie (art. 27 van de wet).

3. *Wijziging van de gemeentelijke fiscaliteit*

Belangrijk is de opheffing van de grens van 6% inzake de aanvullende opcentiemen die de gemeenten op de personenbelasting mogen innen (art. 31 van de wet dat art. 355 W.I.B. wijzigt). Hierdoor zullen de gemeenten met een begrotingstekort hun financiële toestand gezond kunnen maken. De aanvullende opcentiem voor de Brusselse agglomeratie blijft onveranderd vastgesteld op 1%.

4. *Concurrentievermogen*

Maatregelen tot handhaving van het concurrentievermogen werden eveneens in de wet opgenomen. Zo bepaalt artikel 29 van de wet van 11 april 1983 (*B.S.*, 16 april 1983) een vrijstelling van het inbrengrecht voor bedrijven in T-zones en coördinatiecentra en een vrijstelling van de onroerende voorheffing voor de onroerende goederen die door de vermelde bedrijven worden gebruikt.

Verder bestaat een vrijstelling van roerende voorheffing op dividenden, interesten en royalties betaald door bedrijven in T-zones en coördinatiecentra.

Uiteraard zal een totale afwezigheid van bronheffingen de investeringen in T-zones en coördinatiecentra nog aantrekkelijker maken.

S.G.

Rijkspersoneel: examens en opleiding

Meerdere besluiten hebben wijzigingen aangebracht in de statutaire bepalingen betreffende de kandidaat-rijksambtenaren. Die wijzigingen hebben vanzelfsprekend een weerslag op een hele reeks parastatale instellingen en andere organismen die de statuten van het Rijkspersoneel hebben overgenomen.

a. Een K.B. van 18 november 1982 (*B.S.*, 6 januari 1983) wijzigt verscheidene artikelen van het K.B. van 2 oktober 1937 houdende het statuut van het Rijkspersoneel.

Het ambt van algemeen stagemester wordt afgeschaft en vervangen door het ambt van directeur-generaal van de vorming; de stagemesters worden vervangen door vormingsdirecteurs, die aangewezen worden onder de ambtenaren van rang 13 ten minste.

Er wordt duidelijker bepaald onder welke omstandigheden een stagiair wegens beroepsongeschiktheid kan worden afgedankt.

De algemene beginselen inzake stage worden vastgesteld door de minister tot wiens bevoegdheid het openbaar ambt behoort.

Voor de stage van de gegadigden voor niveau I wordt de stagecommissie vervangen door de interdepartementale stagecommissie waarvan de samenstelling in het K.B. wordt gepreciseerd.

Nieuwe bepalingen worden ingelast in het statuut i.v.m. het onthaal en vorming: onder onthaal dient elke maatregel te worden verstaan tot bevordering van de integratie der nieuwe personeelsleden in de administratie, terwijl onder vorming elke activiteit dient te worden verstaan die tot doel heeft hetzij de beroepsvervolmaking hetzij de voorbereiding op de bevordering. De deelneming aan dergelijke activiteiten kan verplicht worden gesteld door de minister onder wie de ambtenaar ressorteert.

b. Bij een tweede K.B. van 18 november 1982 werd het onthaal en de vorming van het Rijkspersoneel nader geregeld (*B.S.*, 6 januari 1983). Het bleek noodzakelijk te bepalen onder welke voorwaarden vrijstellingen van dienst en vormingsverloven kunnen worden toegestaan. Misbruiken aan de ene zijde (door weigering vanwege het bestuur of de ambtenaar aan die activiteiten te laten deelnemen) en van de andere zijde (door voortdurende verzoeken tot deelneming aan dergelijke activiteiten) moesten door gepaste regelen vermeden worden.

c. In een periode van wervingsstop is het risico groot dat de reserves van de vergelijkende wervingsexamens niet worden uitgeput na twee jaar. Daarom werd bij K.B. van 13 december 1982 (*B.S.*, 26 januari 1983) beslist dat de minister van het Openbaar Ambt, op gemotiveerd voorstel van de vaste wervingssecretaris, de periode gedurende welke de geslaagden het voordeel van een goede uitslag behouden, kan verlengen met een jaar. Deze tekst is juridisch beter geformuleerd dan het K.B. van 19 juli 1982 (*B.S.*, 6 augustus 1982) dat in dezelfde zin reglementeerde.

d. Blijkbaar stijgt, ten gevolge van de crisisperiode, het aantal gegadigden voor de deelneming aan de door het Vast Wervingssecretariaat georganiseerde examens op soms onvoorstelbare wijze. Het is reeds gebeurd dat het Vast Wervingssecretariaat de grote gebouwen op de Heizel moest huren om duizenden kandidaten onder te brengen.

Om hieraan het hoofd te bieden heeft het K.B. van 21 maart 1983 (*B.S.*, 23 april 1983) tot wijziging van het K.B. van 17 september 1969 betreffende de vergelijkende examens en examens georganiseerd voor de werving en de loopbaan van het Rijkspersoneel, beslist dat voor sommige proeven voorexamen kunnen worden georganiseerd, waarbij gebruik gemaakt wordt van gestandaardiseerde vragenlijsten, de zogeheten multiple-choice vragenlijsten die met computer kunnen worden gecorrigeerd.

De examencommissie stelt dan op basis van de uitslagen van het voorexamen het aantal tot het vergelijkend examen toe te laten gegadigden vast. Voor de rangschikking van de geslaagden voor het vergelijkend examen wordt geen rekening gehouden met de punten die zij op het voorexamen hebben behaald.

e. Voortschrijdend op de weg van de gestandaardiseerde vragenlijsten en van een zekere soepelheid bij het inrichten van de vergelijkende wervingsexamens, werd bij M.B. van 8 maart 1983 (*B.S.*, 1 april 1983) tot wijziging van het M.B. van 2 september 1975 houdende vaststelling van het programma van de vergelijkende wervingsexamens, de vergelijkende examens voor overgang naar het hogere niveau en de examens voor verhoging van graad, beslist dat het alge-

meen gedeelte schriftelijk wordt afgenomen en bestaat in het samenvatten en het kritisch commentariëren van een tekst die gedurende een half uur ter beschikking van iedere gegadigde wordt gesteld. De Vaste Wervingssecretaris mag echter besluiten de tekst door een voordracht te vervangen, door zijn bedoeling daartoe in de openbare oproep mee te delen. Voorheen was de voordracht de algemene regel.

Het bijzonder gedeelte wordt hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling en schriftelijk afgenomen. Bij het schriftelijk examen mag gebruik gemaakt worden van gestandaardiseerde vragenlijsten. Het bijzonder gedeelte kan ook aangevuld worden door een of meer praktische oefeningen.

Daar gebruik gemaakt wordt van gestandaardiseerde vragenlijsten is het niet meer mogelijk een aanwijzing te verkrijgen over het soort vragen dat bij een zelfde vorig examen is gesteld. Wel blijft het voor ieder gegadigde die voor een vergelijkend wervingsexamen inschrijft, mogelijk op zijn aanvraag het gedetailleerde examenprogramma te krijgen.

f. Tenslotte heeft het K.B. van 30 maart 1983 (B.S., 22 april 1983) het statuut van 2 oktober 1937 aangepast aan de huidige mogelijkheden van halftijdse arbeid.

W.L.

Verkeersdrempels

Na heel wat voorbereidend technisch studiewerk verscheen het K.B. van 8 april 1983 (B.S., 20 april 1983) tot wijziging van het K.B. 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer, en zulks tot regeling van het verkeer op rijbanen voorzien van verkeersdrempels. Een verkeersdrempel is een verhoging van de rijbaan, over korte afstand, bestemd om de bestuurders fysiek te dwingen hun snelheid te matigen. De verkeersdrempel veroorzaakt een ongemak voor de inzittenden van het voertuig; dit ongemak moet de bestuurders ertoe aanzetten met een snelheid van niet meer dan 30 km/uur te rijden. Die maximumsnelheid wordt in het verkeersreglement bij het overrijden van een verkeersdrempel opgelegd.

De aanleg van verkeersdrempels moet aan een hele reeks technische voorschriften beantwoorden omdat een combinatie moet worden verwezenlijkt van doeltreffendheid en veiligheid. Deze technische voorschriften worden vastgelegd in een tweede K.B. van 8 april 1983 (B.S., 20 april 1983) en worden verder beschreven in het ministerieel rondschrijven van 11 april 1983 (B.S., 20 april 1983).

Daar de verkeersdrempels signaleerd moeten worden door de voorgeschreven verkeersborden en de plaatsing hiervan voor de bestuurders bepaalde verplichtingen of verboden inhoudt, moet een aanvullend reglement van de gemeenteraad aan de goedkeuring van het Ministerie van Verkeerswezen worden voorgelegd.

Ongetwijfeld zullen de verkeersdrempels tot een nieuw rijgedrag aanleiding geven. Gehoopt mag worden dat het aantal verkeersongevallen zal verminderen.

W.L.

Storting van het loon op een postchequerekening

De programmawet van 2 juli 1981 had aan de werkgevers van de openbare sector de verplichting opgelegd het loon van hun personeelsleden op een postchequerekening te storten. Van de inschrijvers op een overheidsopdracht voor aanneming van werken, leveringen en diensten werd geëist dat zij het nummer van hun postrekening vermelden waarop de betalingen dienden te geschieden. De bedoeling was door een substantiële omloopverhoging het bestuur der postcheques in ruimere mate te laten bijdragen in de vermindering van de vlottende schuld van de Staat.

De wet van 12 april 1983 (B.S., 27 april 1983) heeft deze verplichting opgeheven. In de parlementaire voorbereiding van de wet wordt gesteld dat deze verplichting de doelstellingen niet heeft kunnen realiseren en dat de opheffing van deze verplichting gerechtvaardigd was omdat ze het werk van het bestuur bezwaarde met een aantal nutteloze bewerkingen en omdat de opbrengst ver beneden de verwachtingen lag.

W.L.

VLAAMS JURISTENVERENIGING

BEROEPSPERSPECTIEVEN VOOR JURISTEN

Tijdens haar jaarvergadering te Brussel op 16 april 1983 heeft de Vlaamse Juristenvereniging kennis gekregen van het ontslag van haar voorzitter, mr. ridder René Victor, die sinds haar heroprichting in 1965 met mateloze toewijding, inzicht en luister de Vereniging heeft geleid.

In opvolging van mr. Victor, aan wie het erevoorzitterschap werd aangeboden, verkoos de Algemene Vergadering professor Marcel Storme, decaan van de Gentse Rechtsfaculteit.

De Vlaamse Juristenvereniging is de groepering van alle Vlaamse juristen, die de in 1885 opgerichte Bond van Vlaamse rechtsgeleerden heeft voortgezet.

De traditie getrouw, wil de Vlaamse Juristenvereniging ook in de toekomst juridisch gestalte geven aan de voortschrijdende ontplooiing van Vlaanderen, en de belangen van de Vlaamse juristen beveiligen. Buitendien wil zij de Vlaamse rechtswetenschap verder blijven stimuleren door de organisatie van wetenschappelijke congressen. Ten slotte

wil de Vlaamse Juristenvereniging er kritisch voor waken dat de beginselen van de Rechtsstaat in dit land geëerbiedigd worden.

De jaarvergadering was gewijd aan «Richting, recrutering, selectie en toekomst van de jonge jurist».

Als inleiding tot de bespreking werden verslagen opgesteld door de heren H. Cammaer, A. Bonte, P. Huyse en H. Muller. Het verslag van dr. A. Bonte werd reeds gepubliceerd in het Rechtskundig Weekblad, nr. 34, van 23 april 1983. Hierna volgt de tekst van de rapporten van de heren Huyse, Cammaer en Muller.

Recrutering in de Belgische advocatuur

In de sociologie van de professies neemt men over het algemeen aan dat in de vrije, intellectuele beroepen naar een doeltreffende bewaking van de toegang tot het beroep gestreefd wordt. Dit streven is begrijpelijk, zegt de socioloog. Een professie moet, in de eerste plaats, haar numerieke ontwikkeling (en dus de *recrutering* van de nieuwkomers) onder controle houden, wil ze het risico van onder- of overbevolking vermijden. Onderbezetting veroorzaakt bloedarmoede; overbevolking kan de marktwaarde van het beroep bederven of de cohesie in de groep via belangentegenstellingen grondig verstoren. «Size control» of beheersing van de recrutering zou aldus een voortdurende opgave zijn voor elke professie. Zo'n beroepsgroep kan ook de *selectie* van nieuwkomers (wie mag tot het beroep toetreden?) niet aan het toeval overlaten, zegt de beroepsociologie. Efficiënte «kwaliteitscontrole» maakt het immers mogelijk de samenstelling van de groep naar herkomst en beroepsbeeld in de hand te houden.

In vrijwel alle professies mag, zo voorspelt de theorie, een drang naar het beheersen van recrutering en selectie verwacht worden. Of die controle ook werkelijk tot stand komt is een andere zaak. In dit verslag willen wij precies aantonen dat de controle van recrutering alvast in de Belgische advocatuur niet probleemloos verloopt*

Het advocatenbestand tussen 1950 en 1980: van schaars-te naar overvloed

Wie de numerieke ontwikkelingen in de Belgische advocatuur wil beschrijven merkt al gauw dat er weinig betrouwbare bronnen aanwezig zijn. De advocatuur zelf zet niet veel sporen uit die de wetenschappelijke waarnemer zouden kunnen helpen. Ook de overheid is niet erg bedrijvig in het verzamelen van statistische gegevens of beperkt in grote mate de toegankelijkheid ervan. De jaarboeken van

het Nationaal Instituut voor de Statistiek geven — zij het met aanzienlijke vertraging — enkele rudimentaire gegevens over de advocatuur.

Er is één bron, die méér gegevens bevat, namelijk het *Administratief Jaarboek* van de uitgeverij Bruylant, maar bij herhaling is gebleken dat de betrouwbaarheid ervan zwak is. In onze studie over de recrutering van advocaten is daarom hoofdzakelijk een beroep gedaan op de tableaux en de lijsten, waarop elke balie jaarlijks de ingeschreven advocaten en stagiairs bekend maakt. Het Ministerie van Justitie bezorgde ons dit materiaal. Bovendien zijn hier en daar gegevens uit de andere, pas geschreven, bronnen gebruikt.

Met behulp van de lijsten en tableaux is een reconstructie gemaakt van de loopbaan van alle juristen die na 1950 aan de Brusselse of een Vlaamse balie zijn gekomen. De methode was eenvoudig: van elke nieuwe lichting (startend met de eerstejaars stagiairs van 1951-1952) werd nagegaan wie aan de balie bleef en hoe lang, en wie verdween. Zo is ons nu de loopbaan van zo'n 5.500 advocaten bekend. De ontginning van de gegevens verliep, na ponsing, via het S.P.S.S.-programma.

A. Schommelingen

Het advocatenbestand in België kende de laatste dertig jaar een opmerkenswaardig verloop: tussen 1950 en 1955 nam het aantal advocaten toe (van 3.344¹ tot 3.702) tot het vooroorlogs peil (1940: 3.694) bereikt was. Dan volgt een periode van tien jaar waarin de advocatenpopulatie geleidelijk afneemt (3.658 in 1960, 3.471 in 1965) en eerst in 1970 opnieuw de omvang van 1940 en 1955 haalt. Na 1970 gaat het aantal dan pijlsnel de hoogte in (5.338 in 1975, 5.901 in 1977, ± 6.500 in 1980). Er zijn nogal wat cijfers voorhanden die deze schommelingen méér reliëf geven. In het volgende komen ze uitvoerig ter sprake.

1. Na 1950 slinkt het aantal gediplomeerden, dat jaarlijks de rechtsfaculteiten verlaat, in sterke mate: 535² in 1951, 511 in 1955, 306 (dieptepunt) in 1963, 496 in 1969. De terugval houdt, zeker wat de jaren 1963-1966 betreft, wellicht verband met de magere nataliteitscijfers uit de oorlogsperiode. Maar reeds in de jaren vijftig en ook in de tweede helft van de jaren zestig blijkt dat het aandeel van de rechtsfaculteiten in de output van de universitair gediplomeerden aanzienlijk daalt. Het is dus het juristenberoep in het algemeen, dat tussen 1950 en 1968 een flink stuk aantrekkingskracht verliest. *De malaise treft evenwel de advocatuur* het sterkst.* Uit een geslonken «primaire recrutingsveld» (het aantal juridisch-gediplomeerden) komen in 1955 jaarlijks verhoudingsgewijze minder mensen naar de balie. Op basis van de gegevens van ons loopbaanonderzoek, waarin alleen de leden van de Brusselse en Vlaamse balies betrokken zijn, weten we dat op elke 100 rechtsstudenten die dat jaar aan de Belgische rechtsfaculteiten afstuderen er zich in 1951 47,1 %, in 1955 41,1 %, in 1963, 33,6 %, in 1965 30,6 % aan de Brusselse of een Vlaamse

* Sinds 1978 loopt aan het Centrum voor Rechtsociologie van de K.U. Leuven een onderzoek naar de recrutering en selectie in de Belgische advocatuur. Dit hoofdstuk is te beschouwen als een interimverslag over één component van de studie. Naast de analyse van secundaire bronnen (t.b.v. het loopbaanonderzoek) is ook materiaal verzameld via een mail-enquête en een mondelinge bevraging van jonge advocaten. De onderzoeksraad van de K.U. Leuven verstrekke de nodige fondsen. De auteurs van dit artikel konden rekenen op de gewaardeerde medewerking van Jan Bergé, lic. rechtsgeleerdheid.

¹ Toestand op 31 december van het betrokken jaar. Bron: Jaarboek van het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

² Bron: Alle cijfers betreffende het aantal studenten en gediplomeerden van de rechtsfaculteiten komen uit de jaarverslagen van de Dienst voor Hogeschoolstatistiek.

balie inschrijven. Bovendien blijkt uit het volgende staatje dat in het begin van die periode ook minder jonge advocaten na het voltooien van hun stage in de advocatuur blijven.

Lichting	% dat na voltooide stage aan de balie blijft
1950-55 (gemiddelde)	51,6 %
1955-56	43,9 %
1956-57	40,7 %
1957-58	46,1 %
(1975-76)	(78,1 %)

Het gecombineerde effect van deze drie factoren (afgenomen aantal juridisch-gediplomeerden, verzwakte aanvoer van stagiairs, grotere uitval tijdens en kort na de stage) is goed waarneembaar in de evolutie van de jaarlijkse netto-aanvoer van nieuwe advocaten op de tableaux van de Brusselse en Vlaamse balies:

Gerechtelijk jaar	Brussel	Vlaamse balies
1954-55	55	71
1962-63	37	42
1967-68	25	36
(1977-78)	(125)	(186)

Dat de werfkracht van het advocatenberoep tussen 1955 en 1970 zo sterk verzwakt, is vermoedelijk te wijten aan wijzigingen in de marktpositie van de juristen in het algemeen, de advocaten in het bijzonder. Alleen is het niet duidelijk om welke wijzigingen het precies gaat. In baliëkringen proclameert men weliswaar omstreeks 1955 dat de advocatuur overbevolkt is. Hoogstwaarschijnlijk heeft deze alarmkreet nadien aan aantal doctors in de rechten op een ander spoor gezet. Het advocatenbestand neemt *meer dan tien jaar lang* in omvang af. Ondertussen was de Belgische bevolking gestegen, zodat er in 1970 minder advocaten per 100.000 inwoners waren dan in 1940 (29,7 tegen 35,0)³. Bovendien zijn er tal van redenen om aan te nemen dat de vraag naar rechtshulp in die periode nogal wat gegroeid is: de ontwikkeling van de verzorgingstaat «... with its innumerable complexities for the ordinary citizen», de stijgende produktie van wetten en koninklijke besluiten van algemene strekking (in totaal 1700 van 1950 tot 1959; bijna 10.000 van 1960 tot 1968)⁵, de toename van de *litigation rate*⁶

³ VAN HOUTTE, J., en LANGERWERF, E., *Sociografische gegevens voor een studie van het gerechtelijk systeem*, Antwerpen, Kluwer, 1977, 38.

⁴ ZANDER, M., *Lawyers and the Public Interest*, Londen, Weidenfeld, 1968, 17-18.

⁵ SENELLE, R., «Politieke, economische en sociale structuur van België» in *Teksten en documenten*, Ministerie van Buitenlandse Zaken, 1970, 17.

⁶ De «*Litigation rate*» is, in de termen van Van Houtte en Langerwerf, de verhouding tussen het jaarlijks aantal nieuw aanhangig gemaakte zaken en de populatie van het corresponderende jaar.

(voor strafzaken: van gemiddeld 271,62 in de periode 1955-64 naar 296,23 tussen 1965 en 1969; voor burgerlijke zaken: van 363,61 naar 382,89)⁷ wijzen in die richting. Een andere verklaring is dat er tussen 1960 en 1970 voor juristen nieuwe, aantrekkelijker jobs *buiten* de advocatuur zijn ontstaan waardoor een aantal afgestudeerden niet naar de balie zijn gegaan of hun loopbaan als advocaat vroegtijdig hebben afgebroken. Zekerheid daarover is er echter, bij gebrek aan onderzoek, niet.

2. Na 1970 slaan alle trends op een abrupte wijze om. De wervelwind van de universitaire expansie bereikt nu — zij het met enige vertraging — de rechtsfaculteiten, waardoor de studentenbevolking daar snel groeit. Het aantal jaarlijks afgeleverde rechtsdiploma's loopt op van 496 in 1969 tot 977 in 1974 om in 1976 een piek te bereiken: 1.188 diploma's (dit is dubbel zo hoog als de vorige piek in 1951).

Verhoudingsgewijze doen nu ook veel meer afgestudeerden hun intrede in de balie: 30,6 % in 1965, 40,8 % in 1970, 44,4 % in 1972, 43,2 % in 1974, 43,6 % in 1975. De nieuwkomers blijven trouwens in grotere mate na het voltooien van de stage:

Lichting	% dat na voltooide stage aan de balie blijft
1955-59 (gemiddelde)	47,5 %
1960-69 (gemiddelde)	61,7 %
1970-76 (gemiddelde)	72,9 %

Besluit: dit alles drijft de jaarlijkse netto-aanvoer van nieuwe advocaten die zich na hun stage op het tableau inschrijven, snel op:

Gerechtelijk jaar	Brussel		Vlaamse balies	
	a.c. ⁸	groeivoet	a.c.	groeivoet
1967-68	25	100,0	36	100,0
1972-73	79	316,0	78	216,7
1977-78	125	500,0	186	516,7

Het juristenberoep in het algemeen, de advocatuur in het bijzonder lijken weer aantrekkelijker te zijn geworden. Waaraan ligt de kentering in de jaren zeventig? Is de sprongsgewijze groei van het aantal gediplomeerden van de faculteit rechtsgeleerdheid een vertraagde reactie op marktontwikkelingen, die uit de jaren zestig dateren? Is de rush naar de advocatuur te wijten aan een positieve evolutie van haar marktpositie? Of is de balie een tijdelijke parkeerplaats voor juristen die wegens de economische crisis elders geen lucratief werk meer vinden?

Er zijn een paar cijfers die erop kunnen wijzen dat de numerieke ontwikkelingen van na 1970 wellicht minder marktgebonden zijn, dan men meestal denkt. Dat de studentenbevolking in de faculteiten rechtsgeleerdheid tussen

⁷ VAN HOUTTE, J., en LANGERWERF, E., *a.c.*, 83-85.

⁸ a.c.: absolute cijfers.

1968 en 1974 plotseling erg gaat groeien heeft nogal wat te maken met de felle stijging van het aantal meisjesstudenten:

Academiejaar	Aantal Belgische studenten in de rechten			
	mannen		vrouwen	
	a.c.	groei-voet	a.c.	groei-voet
1969-70	5066	100,0	1600	100,0
1974-75	5780	114,1	2836	177,3

Diezelfde trend komt ook tot uiting in de verdeling van afgeleverde juristendiploma's. In 1969 studeren 393 mannen en 103 vrouwen af (met 1951 als index = 100 is dit voor de mannen 82,9 voor de vrouwen 168,8); in 1976 is dat voor de mannen weliswaar opgelopen tot 768 (index 163,0), maar voor de vrouwen tot 420 (index 688,5). Hier is dus een meer algemene factor werkzaam, die slechts in zeer beperkte mate afhankelijk is van wijzigingen in de marktpositie van juristen, namelijk de onderwijsparticipatie van meisjes. Een zelfde conclusie is te trekken uit een geografische duiding van de trends. In de evolutie van het aantal juristen (en in tweede orde van het advocatenbestand) is een verschuiving waar te nemen in het relatieve aandeel van de grote regio's in België. Er studeren immers vanaf 1970 verhoudingsgewijze méér juristen af met een Nederlandstalig dan met een Franstalig diploma:

Academiejaar	Aantal afgeleverde rechtsdiploma's			
	Nederlandstalige		Franstalige	
	a.c.	groei-voet	a.c.	groei-voet
1955-56	218	100,0	277	100,0
1968-69	241	110,5	256	92,4
1973-74	513	252,3	464	167,5
1975-76	683	313,3	504	181,9

Ook hier speelt een exogene factor, namelijk de in alle universitaire studierichtingen voelbare opmars van Vlaamse jongeren. De groei van het aantal Vlaamse juristen zet zich trouwens na korte tijd eveneens om in een gewijzigd aandeel in de advocatenpopulatie:

Gerechtelijk Jaar	Aantal advocaten (stagiairs inbegrepen)		
	Waalse balies	Vlaamse balies	(Brussel) ⁹
1950-51	991 (29,6 %)	1166 (34,9 %)	1187 (35,6 %)
1960-61	1056	1346	1256
1970-71	994	1449	1370
1975-76	1306	2228	1804
1977-78	1397 (23,7 %)	2543 (43,1 %)	1961 (33,2 %)

⁹ Bron: Jaarboeken van het N.I.S.

Het aandeel van de Brusselse balie neemt slechts in geringere

B. Leuven uit cijfers

Binnen de advocatuur is bij het bekijken van de numerieke ontwikkelingen de aandacht hoofdzakelijk gegaan naar de opmerkenswaardige schommelingen in de omvang van het advocatenbestand. Dat is te begrijpen. Door de conjuncturele trends heen lopen echter een paar ontwikkelingen die *structurele veranderingen* in deze beroepsgroep veroorzaken. Een ervan betreft het groeiend aandeel van de Nederlandstaligen in de Belgische advocatuur. Het scherpst is dat waarneembaar bij het vergelijken van de groei-indexen van het bestand der Vlaamse en Waalse balies:

Gerechtelijk jaar	Waalse balies	Vlaamse balies
1950-51	100,0	100,0
1960-61	106,6	115,4
1970-71	100,3	124,3
1977-78	141,0	218,1

Men mag aannemen dat die ontwikkelingen wijzigingen hebben veroorzaakt in het beleid van de advocatuur. In de Nationale Orde van Advocaten, die na 1970 operationeel is geworden, en in het Verbond van Belgische advocaten is de laatste jaren het gewicht van de Vlaamse balies en van de Nederlandstaligen in de Brusselse balie geleidelijk toegenomen.

Een tweede constante in de evolutie van de Belgische advocatuur is de grotere aanwezigheid van vrouwen op de tableaux en lijsten:

Gerechtelijk jaar	Aantal vrouwelijke advocaten (stag. inbegrepen)	Op een totaal van	%
1935-36 ¹⁰	59	3379	1,7
1950-51 ¹⁰	168	3199	5,2
1960-61 ¹⁰	286	3617	8,0
1969-70 ¹⁰	370	3708	10,0
1977-78 ¹¹	1209	5901	20,5

Hoezeer deze ontwikkeling het optreden van de Belgische advocatuur zal veranderen, hangt uiteraard af van de mate waarin deze vrouwelijke advocaten hun beroep *feitelijk* uitoefenen. Gegevens daarover ontbreken vooralsnog. Wel weten we uit ons loopbaanonderzoek dat er de laatste jaren in het carrièrerelief van de vrouwelijke advocaten wijzigingen zijn opgetreden, die doen vermoeden dat velen onder hen aan de balie een continue loopbaan uitbouwen:

mate af omdat de kleinere aanvoer van Franstalige gecompenseerd wordt door de grotere input van Nederlandstalige advocaten in Brussel.

¹⁰ Bron: C.R.I.S.P., Le monde des avocats, *Courrier Hebdomadaire*, 1971, 507,3.

¹¹ MAHIEU, M. en BAUDREZ, J., *De Belgische advocatuur*, Kortrijk, Leieland 1980, 6-10.

Lichting	% dat na 8 jaar nog aan de balie verbleef (vrouwen)
1955-59 (gemiddelde)	32,3
1960-64 (gemiddelde)	39,6
1965-69 (gemiddelde)	49,7

Conjuncturele trends

In de jaren zestig neemt het advocatenbestand dus af. Dat brengt ook een geleidelijke veroudering van de beroepsgroep mee. Dat ziet men onder meer aan het stijgend aandeel van de advocaten met minstens tien jaar anciënniteit: 57,9 % in 1960, 62,9 % in 1962, 68,4 % in 1965, 68,0 % in 1967 (en maar 45,6 % in 1975). Ondertussen veranderde evenwel de vraag naar juridische dienstverlening op grondige wijze. De behoefte aan rechtshulp nam snel toe, maar ook de aard van de vraag veranderde aanzienlijk (méér vraag vanuit verzekeringsmaatschappijen, vakbonden, de overheid; méér ook m.b.t. administratiefrechtelijke en sociaal-verzekeringsrechtelijke kwesties). Er lag dus een heel nieuwe markt open voor juridische dienstverleners. Ook de advocaten konden die markt betreden, op voorwaarde evenwel dat zij bereid waren hun wijze van werken aan te passen. Men mag echter aannemen dat in vele gevallen de stimulans daartoe ontbrak. Er waren op het eind van de jaren zestig minder advocaten dan voorheen en dat betekende dat zelfs met een stagnerend marktaandeel de meesten onder hen een zeer behoorlijk inkomen hadden en dus niet de nood gevoelden om hun kantoor te reorganiseren. Bovendien had de hervorming van de gerechtelijke organisatie, die in 1967 was ingezet, een behoefte aan nogal wat nieuwe rechters geschapen zodat er voor de advocaten ruime uitwijkmogelijkheden naar de magistratuur waren ontstaan; in 1970 werden zo'n 300 nieuwe rechters benoemd. De afname en de veroudering van het advocatenbestand brachten dus mee dat de advocatuur omstreeks 1970 in een ongunstige uitgangspositie verkeerde om de wijzigingen in de vraag naar juridische bijstand op een soepele en dynamische wijze op te vangen.

De geringe instroom van nieuw bloed creëerde nog een ander probleem. Sinds jaar en dag draagt de advocatuur het verlenen van kosteloze rechtsbijstand aan minvermogens op aan haar jonge leden, meer precies: aan de stagiairs. De advocatuur in haar geheel ontleende gewoontegedrouw aan het «pro deo instituut» een gedeelte van haar maatschappelijke prestige. Zij heeft echter noodgedwongen (want het aantal stagiairs nam gestadig af) in de jaren zestig de rechtshulp aan onvermogens moeten verwaarlozen. Zo althans kon men de toenmalige daling in het aantal pro deo-gevallen interpreteren. Dit zou uiteindelijk vanaf 1972 leiden tot felle kritiek op de advocatuur en bijdragen tot het ontstaan van de wetswinkels.

Na 1970 is de meest directe bedreiging echter de invasie van honderden jonge advocaten. De leeftijdsopbouw verandert daarmee compleet. Tijdens het gerechtelijk jaar 1977-1978 had blijkens de gegevens van ons loopbaanonderzoek bijna 60 % van het totale advocatenbestand minder dan zeven jaar anciënniteit aan de balie. De concrete weerslag hiervan op de marktpositie van de individuele ad-

vocaat is ons — bij gebrek aan onderzoek — niet bekend. Wel blijkt uit tal van publieke uitspraken dat althans in het Verbond van Belgische Advocaten een zeker optimisme aanwezig blijft. De advocatuur groeit te snel, zegt men, maar aan de andere kant neemt de vraag naar juridische dienstverlening minstens even snel toe: «De advocatuur staat voor een paradoxale toestand. De toevloed van jonge advocaten gedurende de laatste jaren heeft het aantal advocaten in het land sprongsgewijs doen stijgen (...). Daarnaast groeit de overtuiging dat er grote leemten in de rechtshulp zijn, dat talrijke groepen van de bevolking veel te weinig op juridisch advies kunnen beroep doen, dat er een juridische onderconsumptie is»¹².

In diezelfde kringen ontstaat echter onrust over de toekomst van de stage. De toevloed van stagiairs, zo meent men, maakt het voor de balie en voor de individuele patroon steeds moeilijker om de nieuwkomers een volwaardige opleiding te geven. Onze loopbaangegevens bevestigen dat er aan de meeste balies een omkaderingsprobleem is ontstaan. In 1965 waren aan de Brusselse en Vlaamse balies zo'n 1.700 advocaten met minstens 10 jaar anciënniteit (die dus in de mogelijkheid verkeerden om stagemeeester te zijn) voor om en rond de 300 stagiairs. In 1977-78 was het aantal stagiairs opgelopen tot 1.600 en waren er maar 1.750 advocaten met 10 jaar of meer anciënniteit. Weliswaar hebben sommige balies de leeftijdsdrempel verlaagd tot 7 jaar anciënniteit waardoor het aantal potentiële stagemeeesters in 1977 ongeveer 2.100 bedroeg. Hier en daar echter, vooral in de middelgrote balies, blijft het omkaderingsprobleem erg groot.

Beheersing van de recrutering?

De laatste dertig jaar heeft de Belgische advocatuur tweemaal af te rekenen gehad met zware groeiproblemen. Eerst, in de jaren zestig, lag het aantal nieuwkomers te laag, zodat de beroepsgroep verouderd en verzwakt de confrontatie met een zich wijzigende juridische markt moest aangaan. Nadien sloeg de trend om waardoor het risico van overbevolking ontstond. Die gang van zaken suggereert dat de advocatuur niet in staat is om op een bevredigende wijze aan *size control* te doen. Er zijn te veel exogene factoren, die de advocatuur beletten om de numerieke ontwikkeling van de beroepsgroep sterk te bewaken. Bovendien is ook in België de advocatuur het slachtoffer van haar eigen rethoriek: het invoeren van *numerus clausus* of het openlijk werken met afstotingstechnieken is niet te verzoenen met de door de advocatuur zo luid beleden openheid van haar beroepsgemeenschap.

L. HUYSE

Gewoon hoogleraar K.U. Leuven

H. CAMMAER

Socioloog Leuven

¹² VAN WAEG, J., «Woord van de voorzitter van het Verbond van Belgische Advocaten», in *Omnia Fraterne*, 1976, 4.

HET BEROEP VAN BEDRIJFSJURIST EN ZIJN TOEKOMST¹

I. Ontwikkeling van het beroep van bedrijfsjurist

Sinds het vierde kwartaal van de 19e eeuw werden bedrijfsjuridische afdelingen (legal-department of law-department) gevormd in de door Amerikaanse Staten of door de federale regering, of concessionarissen van deze overheden opgerichte ondernemingen. Voorbeelden hiervan vond men vooral onder de spoorwegmaatschappijen, openbare nutsbedrijven, verzekeringsmaatschappijen en dergelijke.

Het is traditie geworden te verwijzen naar het Law Department van Standard Oil in New Jersey, gesticht in 1882.

In Europa werd een mijlpaal geplaatst door de stichting van het «Nederlands Genootschap van Bedrijfsjuristen». Dit genootschap werd opgericht als kleine club van bedrijfsjuristen uit de grootste Nederlandse ondernemingen. Enkele jaren geleden nog, kon bij de viering van het vijftigjarig bestaan ervan, vastgesteld worden welke hoge standing het heeft opgebouwd en welk groot vertrouwen het geniet van de gerechtelijke overheden in zijn land.

Sinds 1930 stelt men een snelle expansie vast van juridische afdelingen en bedrijfsjuristen in de bedrijfsweld. Deze expansie geldt zowel de dimensie als het aantal en de invloed van deze afdelingen.

Voor na WO I is de juridische functie in het bedrijf als gevolg van een wettelijke en reglementaire wildgroei een essentiële rol in de besluitvorming gaan spelen, zulks zowel in de Verenigde Staten als in Europa.

Een overzicht van het aantal bedrijfsjuristen in de verschillende landen werd door Kolvenbach in 1979 gepubliceerd in zijn «The Company Legal Department». Aan de hand hiervan en uit gegevens uit andere bronnen krijgen wij het volgende beeld:

— *Australië*: ongeveer 200 legal departments met 1.000 full-time gesalarieerde juristen.

— *België*: de Belgische Vereniging der Bedrijfsjuristen telt thans ongeveer 400 leden. Geschat wordt dat nog eens zoveel niet aangesloten bedrijfsjuristen actief zijn.

— *West-Duitsland*: een schatting van 1978 gewaagt van 10.000 juristen tewerkgesteld in handel, nijverheid en beroepsverenigingen.

— *Frankrijk*: de «Association Française des Juristes d'Entreprise» telt ongeveer 900 leden.

— *Italië*: schattingen gewagen van 250 bedrijfsjuristen.

— *Nederland*: uit een enquête uit 1972 resulteert het bestaan van circa 1.300 bedrijfsjuristen.

— *Zweden*: schattingen gewagen van 900 bedrijfsjuristen.

— *Verenigd Koninkrijk*: in 1978: 650 Barristers, lid van de Bar Association for Commerce, Finance and Industry; 2.500 Solicitors «in business».

— *Verenigde Staten*: recente schattingen vermelden 40.000 bedrijfsjuristen.

— *Canada*: recente schattingen vermelden 2.000 bedrijfsjuristen.

Deze gegevens duiden aan dat het beroep van bedrijfsjurist vooral gegroeid is met het bedrijfsleven in de Angelsaksische wereld en Noordwest-Europa.

In de landen met een sterke Latijnse traditie daarentegen, is het geven van juridisch advies — ook aan grote ondernemingen — pas veel later gezien als een functie die onderscheiden is van die van de balie-advocaten.

Deze traditionele «Latijnse» visie culmineerde zowel in Frankrijk als in België in pogingen om het geven van juridisch advies exclusief voor te behouden aan leden van de balie.

Deze traditionele visie zag juridische afdelingen als schrale «Services du Contentieux», die niets anders waren dan brievenbussen van advocaten binnen het bedrijf, zonder enige inbreng in de besluitvorming en helemaal gericht op het oplossen van litigieuze kwesties.

Hierna wordt gepoogd aan te tonen dat de functie van bedrijfsjurist in dit kader niet meer te vatten is.

II. Functie van de juridische afdeling (c.q. de bedrijfsjurist) binnen de onderneming

a. In elke onderneming, hoe groot of klein ze ook moge zijn, bestaat een behoefte aan juridische informatie: een juridische functie. In kleine ondernemingen die niet de budgettaire ruimte hebben om deze functie te laten vervullen door een jurist die full-time medewerker is, zal deze functie vervuld worden door extra-muros-medewerkers, zoals daar zijn notarissen, verzekeringsmakelaars, accountants, fiscale adviseurs, bankiers, advocaten, onroerend goedmakelaars en anderen.

In grotere bedrijven, wordt de functie belichaamd door een bedrijfsjurist en in nog grotere bedrijven door een juridische afdeling.

Van belang is dat het inzicht groeit dat elke ondernemer, dus ook de kleine, opereert in een stelsel van wetten en reglementeringen die hem verplichten zich te omringen met juridisch advies.

Vanuit dit inzicht groeit de definitie van de functie, van het beroep.

b. Van een sectie van de American Bar Association is de volgende omschrijving van de functie afkomstig: «De juri-

¹ Bij de redactie van dit rapport werd o.m. geraadpleegd:

1. W. KOLVENBACH, *The Company Legal Department*, Kluwer Deventer, 1979;

2. Commission de Droit et Vie des Affaires, *Le Juriste d'Entreprise*, Université de Liège, 1968;

3. JOHN STONE & D. HOPSON JR., *Lawyers and their work*, The Bobbs Merrill Cy Inc. N.Y., 1967;

4. Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen, *Colloquium 3-4 maart 1983 — Documentation File*;

5. *Jura Falconis*, XIX, 1982-83, nr. 1, Herfst 1982, «Beroepsuitwegen voor de jurist: Het bedrijfsleven», door J. CAEYMAEYX;

6. G. CARLE, «Syntheserapport Colloquium 3-4 maart 1983», *Newsletter BVBJ*, nr. 96, april 1983;

7. J.M. DELEUZE, «La formation du Juriste d'Entreprise», *CDVA-ABJE*, Spa Balmoral 8-10 september 1982;

8. J. VAN UYTVANCK, *Ces juristes d'entreprises, les aimez-vous?*;

9. G. CARLE, *Le statut du Juriste d'Entreprise*;

10. *Parl. St., Senaat*, 1981-82, nr. 65.

dische grenzen aangeven waarbinnen het management zijn vindingrijkheid vrije loop kan laten om een onderneming succesvol te leiden. Het is niet de rol van de juridische afdeling om onwettige handelingen te verbergen. Het is daarentegen wel haar taak om die oplossingen te vinden die een onderneming in staat stellen haar wettige doelstellingen te realiseren.»

c. Zelf stel ik voor de juridische functie te definiëren als volgt: «Het is de rol van de juridische functie om in het proces van besluitvorming en in de uitvoering van de besluiten, binnen de onderneming een zodanige inbreng te doen, dat deze onderneming: 1° opereert binnen een bepaald rechtsgebied met de zekerheid dat haar objectieven en de manier waarop ze nagestreefd worden, vanuit legaal en reglementair standpunt kunnen worden gerealiseerd zoals gepland; 2° waar mogelijk, door een preciezere kennis en interpretatie van de juridische omgeving, tegenover haar concurrenten een comparatief voordeel behaalt.»

d. In deze visie wordt er dan van uitgegaan dat een onderneming zich gedraagt als een law-abiding citizen; een burger die de wet respecteert. Deze voorwaarde is essentieel in het beroep van de bedrijfsjurist en voor zijn toekomst. Hierop wordt later teruggekomen.

e. De functie zal dus omvatten:

- een preventief aspect dat het geldend recht, maar ook de maatschappelijke opties die aan dit recht voorafgaan, in de bedrijfsstrategie implementeert;

- een operationeel aspect in het ten uitvoer leggen en realiseren van besluiten. Hierin zit ook besloten het bijsturen en oriënteren van bestaande procedures of acties wanneer een wetswijziging optreedt;

- een «curatief» aspect waar om een of andere reden een betwisting ontstaat, die voor de rechter moet worden gebracht.

In tegenstelling met de traditionele «Service du Contentieux», zal voor een volwaardige juridische afdeling dit laatste aspect waarschijnlijk minder aandacht vragen, en zal ter zake een beroep gedaan worden op specialisten in de procedure die de advocaten zijn.

Het inzicht is thans gegroeid dat het niet de taak is van een bedrijfsjurist om te pogen zijn onderneming te vertegenwoordigen voor de rechtbank.

Waar zulks vroeger door de wet werd toegelaten (bv. voor de vrederechter of de rechtbank van koophandel), of waar vroeger de theorie van het orgaan werd gebruikt (of misbruikt), om zulks mogelijk te maken, geloven we dat het enthousiasme van de kant van de bedrijfsjurist fel bekoeld is.

Nog afgezien van het feit dat een dergelijke «persoonlijke» verschijning van de onderneming veel tijdverlies meebrengt, zal de bedrijfsjurist gehinderd worden door een instelling die grondig verschilt van die van de advocaat.

Terwijl de laatste het recht hanteert om een tegenstrever «te verslaan» of «in het ongelijk te stellen», zal de eerste het recht hanteren als bouwsteen om met partners verhoudingen op te bouwen die een langdurige samenwerking mogelijk maken.

III. Juridisch statuut van de bedrijfsjurist in onderscheiden westerse landen

Bij de beoordeling van de juridische toestand van de bedrijfsjurist in verschillende landen dient vooraf herinnerd

te worden aan het feit dat als bedrijfsjurist alleen diegene erkend wordt die door een arbeidsovereenkomst gebonden is aan een onderneming. Tevens dient men ook duidelijk de bedrijfsjurist te onderscheiden van de «jurist in het bedrijf». Terwijl de eerste de juridische functie binnen de onderneming belichaamt, zal de tweede zich inzetten in een niet-juridische functie, zoals bv. de personeelsafdeling, de marketing, de administratie en dergelijke.

a. *Luxemburg*. Artikel 18 van het decreet van 1801 bepaalt dat het beroep van advocaat onverenigbaar is met een arbeidsovereenkomst.

b. *Nederland*². De Nederlandse bedrijfsjuristen kunnen in principe deel uitmaken van de balie hoewel hiervan in de praktijk geen gebruik gemaakt wordt.

c. *Engeland*. In Engeland dient men onderscheid te maken tussen: Barrister; het statuut van «employed lawyer» werd gedefinieerd door Lord Denning M.R. in de case *Alfred Crompton*: «They are regarded by the law as in every respect in the same position as those who practise on their own account»; Solicitor; de positie van een gesalarieerde is identiek aan die van een zelfstandige, zoals het geval is bij de barristers.

d. *Duitsland*. De bedrijfsjurist kan toegelaten worden tot de balie mits zijn onafhankelijkheid als «Rechtsanwalt» niet wordt aangetast. Hij is een «Organ der Rechtspflege» (cf. Artikel 1B Bundesrechtsanwaltsordnung). Op te merken valt dat met onafhankelijkheid hier niet bedoeld wordt de arbeidsrechtelijke onafhankelijkheid, maar een intellectuele onafhankelijkheid. Hij kan zijn werkgever niet vertegenwoordigen voor de rechtbank.

e. *Frankrijk*. Sinds de wet van 31 december 1971 wordt de bedrijfsjurist als dusdanig erkend, als deel uitmakend van de brede gerechtelijke organisatie. Hij kan echter geen lid zijn van de balie.

f. *Italië*. Bedrijfsjuristen kunnen geen lid zijn van de balie. Uitzondering wordt evenwel gemaakt voor diegenen die werken bij een openbare instelling of overheidsorganisatie.

g. *Zweden*. Bedrijfsjuristen kunnen geen lid zijn van de balie. De balie heeft echter geen pleitmonopolie.

h. *Denemarken*. Bedrijfsjuristen kunnen geen lid zijn van de balie.

i. *Verenigde Staten*. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen bedrijfsjuristen en andere juristen.

IV. De A.M. & S. CASE

Naar aanleiding van een onderzoek uitgevoerd door de Commissie van de Europese Gemeenschap naar het al of niet bestaan van een kartel, werd het Europese Hof van Justitie uitgenodigd zich uit te spreken over het confidentieel karakter van documenten die een juridisch advies bevatten, uitgebracht door o.a. bedrijfsjuristen (in-house lawyers) aan de onderneming.

In zijn arrest oordeelde het Hof o.a. dat de mededelingen tussen de jurist en de cliënt tegen openbaarmaking aan de commissie beschermd zijn mits: a. ze betrekking hebben op de «rechten van de verdediging» van de cliënt; b. de mede-

² Mededeling van de voorzitter van het N.G.B., de heer Schotvanger, op het colloquium van 3 en 4 maart 1983.

delingen uitgaan van of gericht zijn aan een jurist die «onafhankelijk» is en «gerechtigd» zijn beroep uit te oefenen in een lid-staat.

Meer bepaald wordt gezegd dat onafhankelijke juristen diegenen zijn die niet in loondienst werken van hun cliënten.

Deze uitspraak druist in tegen het recht van sommige lid-staten waaronder het Verenigd Koninkrijk en Ierland, waar ze grote opschudding heeft verwekt, evenals tegen eerder door ambtenaren van de Commissie ingenomen standpunten.

Ter zake wordt een mededeling van de Commissie verwacht in de loop van 1983.

Van een verdere bespreking van dit arrest wordt afgezien, wellicht krijgt de lezer de kans om nader kennis te nemen van dit arrest. Het is echter belangrijk te onthouden dat vanuit het Europees recht een ontwikkeling op gang werd gebracht die ertoe leidt dat het statuut van de bedrijfsjurist in alle lid-staten onder de loep wordt genomen.

Daartoe werd door de verenigingen van bedrijfsjuristen in de lid-staten van de E.G., een gemeenschappelijk orgaan opgericht dat onder andere als opdracht heeft de Commissie ter zake van advies te dienen.

V. Het juridisch statuut van de bedrijfsjurist in België

Allereerst dient de aandacht te worden gevestigd op artikel 437, § 1, 4°, Ger. W. dat luidt als volgt: «Het beroep van advocaat is onverenigbaar (...) 4° met alle bezoldigde betrekkingen of werkzaamheden, openbare of particuliere, tenzij ze noch de onafhankelijkheid van de advocaat, noch de waardigheid van de balie in gevaar brengen.»

In deze tekst is er geen sprake van een absoluut verbod voor advocaten om in loondienst te werken. Aan de balies wordt een ruime appreciatiebevoegdheid toegekend. De jongste jaren werden steeds meer gevallen vastgesteld met advocaten die met of zonder medeweten van hun balie-overheid in loondienst traden. Zulks gebeurt vaak op part-time basis, en wijst op een stuk verdoken werkloosheid onder — vooral jonge — advocaten.

Als regel echter dient in België de praktische onmogelijkheid vastgesteld te worden voor een bedrijfsjurist om lid te worden van de balie, en zulks als gevolg van een vaststaande traditie bij deze balie, veeleer dan als gevolg van de wettelijkheid.

Bovendien zijn van belang:

— Een resolutie van de Raad van de Orde van de Balie van Brussel van 25 november 1977, die in de mogelijkheid voorziet voor een advocaat-stagiair om, onder bepaalde voorwaarden, te werken onder een arbeidsovereenkomst. Hierdoor wordt ten overvloede bevestigd dat artikel 437, § 1, 4°, Ger. W. geen absoluut verbod inhoudt.

— Het wetsvoorstel Cooreman tot oprichting van een Instituut voor Bedrijfsjuristen (1982). Dit wetsvoorstel voorziet in de bescherming van de titel van bedrijfsjurist. Deze titel wordt voorbehouden aan diegenen die, houder van een diploma van doctor of licentiaat in de rechten of het notariaat, verbonden zijn aan een onderneming door een arbeidsovereenkomst of een statuut, aan deze laatste

studies en consultaties verstrekken, voor haar akten opstellen, haar advies en bijstand verlenen op alle juridische domeinen, en die in het kader van hun activiteiten hoofdzakelijk verantwoordelijkheid dragen op rechtskundig vlak. Bovendien moet degene die de titel van bedrijfsjurist wil voeren, ingeschreven zijn op de ledenlijst van het Instituut van Bedrijfsjuristen. Het lidmaatschap wordt op zijn beurt afhankelijk gemaakt van de onderwerping aan bepaalde gedragsregels, die door het Instituut worden opgesteld.

Besluit

A. Wat de toekomst van het beroep betreft, is men duidelijk beland op een punt waar de wegen uiteengaan.

Het inzicht groeit dat de bedrijfsjurist een dubbele loyaliteit moet opbrengen. Enerzijds de loyaliteit tegenover het bedrijf waarvoor hij werkt, anderzijds de loyaliteit aan de rechtsorde die hij de facto vertegenwoordigt bij de besluitvorming in de ondernemingen, in de raden van bestuur of in de onderscheiden directies. In deze laatste functie wordt van hem volledige onafhankelijkheid verwacht.

In de Latijnse landen heeft men deze «double appartenance» traditioneel gezien als een onmogelijkheid, ervan uitgaand dat men geen twee heren kan dienen, een broodheer en het recht. Voortdurend wordt de onafhankelijkheid van de jurist in dienstverband in twijfel getrokken.

In andere landen is men over deze paradox heengestapt. Net als de advocaat wordt de bedrijfsjurist gezien als een deel van de ruime gerechtelijke organisatie van een maatschappij. In Duitsland spreekt de wet over een «Organ der Rechtspflege»; in de Verenigde Staten spreekt professor Donnell van een «Officer of the Court». De onafhankelijkheid die meer als een intellectuele onafhankelijkheid wordt ervaren, wordt in deze visie verenigbaar geacht met een arbeidsovereenkomst.

Wellicht verdient het de voorkeur dat een oplossing voor een eventueel statuut van de bedrijfsjurist in België eerder gegrondvest wordt op de ideeën van deze intellectuele onafhankelijkheid, dan op het vooroordeel van een hypothetische materiële afhankelijkheid.

Deze intellectuele onafhankelijkheid zal allicht ondersteund moeten worden door een beroepsorganisatie waarop de bedrijfsjurist kan terugvallen in geval van conflict met zijn werkgever, of met collegae.

Afgezien van de ontwikkelingen op Europees vlak, dient het wetsvoorstel Cooreman in dit licht bekeken te worden, waar het in een «Instituut voor Bedrijfsjuristen» voorziet. Niets belet echter dat de balie deze beroepsorganisatie zou kunnen zijn.

Wij breken een lans voor een meer pragmatische oplossing, die kan gevonden worden in een vernieuwde interpretatie van artikel 437, § 1, 4°, Ger. W. waarbij de balies het begrip «onafhankelijkheid» van de advocaat zouden interpreteren in het licht van de Duitse, Nederlandse of Angelsaksische begrippen ter zake. De balies zijn toch meester van hun eigen tableau? Wellicht kunnen zij, onder voorwaarden, bedrijfsjuristen op dit tableau opnemen.

Bovendien wordt de materiële onafhankelijkheid ook voor de balies een uitdaging. Kan men nog over een echte materiële onafhankelijkheid spreken wanneer deze laatste door dure abonnementen of permanente aanwijzing als ad-

³ Hof E.G., 18 mei 1982; zie *R.W.*, 1982-83, 1080.

vocaat door verzekeringsmaatschappijen, banken of ministeriële administraties waargemaakt moet worden? Waarbij barmhartig gezwezen wordt over andere «arrangementen». Dwingt deze evolutie de balies niet tot een nieuwe visie op het begrip «onafhankelijkheid», indien men niet terug wil gaan naar een uitzonderlijk hoge financiële drempel tot het beroep?

B. Overigens dient vermeld te worden dat de ondernemingen als dusdanig geen enkel belang hebben bij een versterking van het statuut van bedrijfsjurist. Ze zijn wantrouwig geworden ten opzichte van dienstverlenende beroepen die langs omwegen monopolieposities proberen te verwerven (fiscale raadgevers, accountants, makelaars allerhande enz.), en zullen in het beste geval neutrale waarnemers zijn. Maar toch hebben ze een evident belang bij onafhankelijk juridisch advies.

C. De nationale rechtsorde van kleinere staten, daarenboven, is erbij gebaat dat de maatschappelijke opties waarop zij berust op faire wijze in de politiek van, vooral grote, ondernemingen maar ook van andere, wordt ingebouwd. Vanuit deze ondernemingen worden immers economische impulsen gegeven met verregaande gevolgen wat betreft bv. tewerkstelling, export, investeringen, fiscale en monetaire politiek enz. Hun financiële en economische macht kan dit van die kleine staten evenaren of overtreffen.

Het algemeen belang dat ten grondslag ligt aan de wens naar een goed statuut voor de bedrijfsjuristen, werd eveneens onderkend door senator Cooreman die het, weliswaar minder expliciet, vermeldt in de toelichting van zijn wetsvoorstel.

Dit algemeen belang ten slotte maakt het zoeken naar een aangepast statuut voor de bedrijfsjuristen tot een probleem van de gehele gerechtelijke wereld, en meer bepaald van de balies en van het Ministerie van Justitie.

D. Uit de sub A vermelde dubbele loyaliteit volgt de unieke positie die de bedrijfsjurist in de toekomst zal bekleden en die op een of andere manier tot een aangepast statuut zal leiden.

Het wetsvoorstel Cooreman is een element in deze groei naar maturiteit.

Deze korte bijdrage wil, naar aanleiding van de jongste vergadering van de Vlaamse Juristenvereniging, een tweede weg openen, waarbij Vlaamse juristen onder elkaar wellicht op pragmatische wijze en zonder ingrijpen van de wetgever een oplossing kunnen bereiken die alle partijen bevredigt.

H. MULLER

Hoofd Juridische en Fiscale Afdeling
C & A België

Bibliografie

Actes du XXème séminaire de la C.V.D.A., 13-16 décembre 1967 Fac. de Droit de l'U.L.G. repris dans *Le juriste d'entreprise*, Les congrès et les colloques de l'Université de Liège, 1968.

Actes de la Conférence de Sydney des 10-17 septembre 1976. International Bar Association — Section on General Practice — Committee on Corporate Law Departments.

R. Carton de Tournai, «Les responsabilités du juriste d'entreprise dans la Société», *J.T.*, 1968, 17; «L'avocat et le monde des affaires», *J.T.*, 1972, 66.

J.M. Deleuze, «Le juriste d'entreprise et la prise de décision du management», *Cahiers de droit de l'entreprise*, 2/1981, blz. 25, bijlage bij *Semaine juridique*, nr. 14 van 2 april 1981.

Ch. del Marmol en L. Dabin, *L'apport des juristes à la solution des problèmes de la gestion des affaires*, CDVA, Fac. de Droit de Liège, 1963.

Michel Dubisson, «La fonction juridique dans l'entreprise moderne ou l'émergence des «nouveaux juristes», *Cahier de droit de l'entreprise*, op. cit., blz. 1.

Pierre Harmel, «Rôle complémentaire et responsabilité du notaire et du juriste d'entreprise», XXVIème séminaire de la DVA.

John A. Jenkins, «Lowering the Boom» — «Business moves to cut legal fees blown sky-high by the corporate 'litigation boom'», *T.W.A. Ambassador*, oktober 1981, blz. 90.

Dr. Walter Kolvenbach, *The Company Legal Department: its role, function and organisation*, 1979, Kluwer, Deventer.

Dr. Walter Kolvenbach, «Company Lawyers and the Bar in the Federal Republic of Germany and the European Community», *International Legal Practitioner*, 1980, vol 5 (ii) blz. 62.

J.L. Runeau, «Le juriste d'entreprise», *Cahiers de droit de l'entreprise*, op. cit., blz. 10.

Detlev F. Vogts, «Chief executive officers and their lawyers: tension strains the link», *Harvard Business Review*, maart-april 1981, blz. 6.

«For Lawyers: an inside job», *Business Week*, september 1, 1980, blz. 70.

Marc Willemart, «Le juriste d'entreprise. Echos d'une conférence de mr. Paul van Reepingen», *J.T.*, 1966, 104.

KANTTEKENINGEN

Samenwerking tussen België en Nederland in de rechtswetenschap

In een recente aflevering van het Rechtskundig Weekblad (nr. 29 van de lopende jaargang, kolom 1897), publiceerden prof. J.M. Polak en prof. M. Storme een gemeenschappelijk «Rapport betreffende de contacten en de samenwerking tussen België en Nederland in de rechtswetenschap en de rechtspraktijk». Dit rapport van september 1981 werd gepubliceerd in «Neerlandia», 1981, nr. 5, p. 155.

Het is uiteraard zeer moeilijk een overzicht te hebben van al wat in de rechtswetenschap en in de rechtspraktijk omgaat tussen België en Nederland. Ik betreur toch dat er met geen woord werd gerept over de «Vereniging voor de Wijsbegeerte van het Recht», die als een voorbeeld mag gelden van rechtswetenschappelijke integratie tussen Noord en Zuid. Er bestaat in het Vlaamse taalgebied, waar verenigingen en genootschappen niet plegen te ontbreken, geen vereniging die Vlaamse rechtsfilosofen en rechtstheoretici groepeerd. Dat is geen toeval maar een bewust beleid. De Vlaamse rechtsfilosofische en rechtstheoretische wereld had natuurlijk een eigen vereniging kunnen oprichten met het oog op ontwikkeling van een eigen activiteit maar die oplossing leek vrij onredelijk en zij was daarenboven overbodig. Waarom immers zou men in Vlaanderen met een beperkt aantal belangstellenden in een nog steeds onvolgroeide ontwikkeling van de rechtsfilosofie en de rechtstheorie, een eigen juridische infrastructuur oprichten met al wat dat inhoudt, terwijl deze infrastructuur in Nederland bestaat,

waar Vlamingen uiterst welkom zijn en juist verkrijgen wat zij verwachten.

De integratie blijkt uit de volgende gegevens. De vereniging organiseert jaarlijks twee bijeenkomsten, een in het voorjaar en een in het najaar, waarop telkens een of twee preadviezen worden besproken. Sinds een paar jaar is de gewoonte gegroeid om twee vergaderingen te Utrecht en een vergadering te Antwerpen te organiseren, om duidelijk te maken dat de vereniging zich richt tot Noord en Zuid. In dezelfde geest nemen in het bestuur, dat uit acht leden bestaat, vanaf 1982 twee Vlaamse leden zitting. Tot dan was er slechts één Belgisch lid in het bestuur, achtereenvolgens prof. C.H. Perelman, prof. W. Van Gerven, prof. J. Van Houtte, prof. J. Gijssels. Heden maken prof. J. Van Houtte en de heer Van Bellingen deel uit van het bestuur. Vlamingen werken ook mee aan het door de vereniging uitgegeven tijdschrift «Rechtsfilosofie en Rechtstheorie», afgekort tot «R & R». De Vlaamse Gemeenschap subsidieert de vereniging en haar tijdschrift, wat logisch is.

Jan Gijssels
Afdeling Rechtstheorie
Universiteit Antwerpen (UFSIA)

BOEKEN

JURA FALCONIS, *Themanummer Sportrecht*, 1981-82, nr. 4 (afzonderlijk verkrijgbaar op het redactiesecretariaat, 370 BF)

Het laatste nummer van de jaargang 1981-82 van *Jura Falconis*, het juridisch studententijdschrift van de Leuvense Rechtsfaculteit, is een themanummer over «Sport en recht». Naast het voorwoord van prof. dr. M. Boes zijn in deze publikatie zes bijdragen van studenten opgenomen over een aantal aspecten betreffende de juridische ordening van het sportgebeuren in ons land.

In de eerste drie artikelen worden enkele institutionele, bestuurlijke en procesrechtelijke vraagstukken omtrent de voetbalsport behandeld. L. Coenen en P. De Coster schetsen de structuur van de Koninklijke Belgische Voetbalbond (K.B.V.B.), zowel tegen de achtergrond van het internationaal voetbal als op het nationale vlak. De K.B.V.B. is tegelijkertijd een V.Z.W. en een feitelijke vereniging, samengesteld door de clubs en de toetredende groeperingen. Deze vereniging beschikt over een sterk uitgebouwde structuur, met wetgevende, bestuurlijke en rechtsprekende organen, zowel op nationaal als op provinciaal niveau.

In de tweede bijdrage bespreekt M. Morren de interne geschillenbeslechting van de K.B.V.B. Na een overzicht van de verschillende bondsjurisdicties en hun kenmerken (disciplinaire instanties met een beperkte bevoegdheid), behandelt hij aan de hand van enkele concrete gevallen de omkoperijproblematiek in de voetbalsport en gaat hij na hoe de K.B.V.B. dit fenomeen heeft aangepakt. In het laatste deel van zijn artikel gaat hij nader in op het tuchtrecht *sensu stricto* ten opzichte van de voetballers en -clubs, de tuchtrechtelijke bevoegdheid van de clubs zelf, en het tuchtrecht ten opzichte van de scheidsrechters, waarbij telkens de meest voorkomende inbreuken en de toepasselijke sancties worden besproken.

Interessante juridische problemen komen aan bod in de bijdrage van K. Van Beylen over «De sportbeoefenaar en het verbod om beroep te doen op de rechtbank». Hierin onderzoekt de auteur de rechtsgeldigheid van het beding, dat in de reglementen van vele sportbonden is terug te vinden, en luidens hetwelk de leden van de vereniging zich ertoe verbinden hun geschillen van sportieve aard

aan de bondsjurisdicties voor te leggen, en ervan afzien deze geschillen door de staatsrechtbanken te laten beslechten. Meer in het bijzonder ten aanzien van de voetbalbond (art. 131 van het reglement van de K.B.V.B.) gaat hij na in hoever zulk een beding verenigbaar is met bestaande positiefrechtelijke bepalingen (art. 8 Grondwet; art. 6, § 1, E.V.R.M.; art. 10 van het decreet van 25 februari 1975 tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar, *B.S.*, 5 september 1975) en bespreekt hij de wijzen waarop de rechtscolleges toezicht kunnen uitoefenen op deze tuchtmaatregelen.

Een zeer overzichtelijk beeld van de civielrechtelijke aansprakelijkheid in de sport vindt men in de bijdrage van N. Geelhand. Aan de hand van een zorgvuldige analyse van de rechtspraak en de rechtsleer ter zake bespreekt de auteur achtereenvolgens de aansprakelijkheid van de organisatoren van sportwedstrijden en -manifestaties, van de spelers, de deelnemers en de toeschouwers. De aansprakelijkheid van de sportleraars komt eveneens aan bod. Ten slotte wordt ook aandacht besteed aan de aansprakelijkheid voor zaken en dieren in de sport.

In een zeer kort artikel geeft K. Segers enige toelichting over de subsidiëring van de gemeentelijke sportverenigingen. Op basis van het decreet van de Nederlandse Cultuurgemeenschap van 2 maart 1977 (*B.S.*, 10 mei 1977) kunnen sportverenigingen met structuur en werking in ten minste drie provincies van het Nederlandse taalgebied (zgn. landelijke sportverenigingen) onder bepaalde voorwaarden van de Vlaamse Gemeenschapsoverheid subsidies krijgen. De plaatselijke sportverenigingen zijn voor financiële steun aangewezen op de gemeentebesturen, waar de subsidiëring nog steeds een belangrijk instrument vormt van het plaatselijk socio-cultureel beleid.

In de laatste bijdrage van dit themanummer bespreken L. Coenen en P. De Coster de sociaalrechtelijke positie van de (beroeps)voetballers en trainers. Na een korte historische schets van de sociale wetgeving in dit domein behandelen zij eerst de situatie op het vlak van het arbeidsrecht. Van belang zijn hier de wet van 24 februari 1978 betreffende de arbeidsovereenkomst voor betaalde sportbeoefenaars (*B.S.*, 9 maart 1978) en het reeds vermelde decreet van de Cultuurraad van de Nederlandse Cultuurgemeenschap van 25 februari 1975 tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar. Vervolgens verschaffen de auteurs enige toelichting bij het sociale-zekerheidsstatuut van de beroepsvoetballers, zoals dit is neergelegd in de wet van 3 maart 1977 (*B.S.*, 17 maart 1977).

Uit dit zeer schetsmatig overzicht moge blijken dat in deze bundel vanuit verschillende gezichtshoeken een aantal interessante aspecten van het hedendaagse sportrecht worden belicht. Door de beperkte omvang en de aard van dit soort publikaties dienden de initiatiefnemers wellicht een aantal themata buiten beschouwing te laten. Zo blijft de strafrechtelijke aansprakelijkheid bij sportmanifestaties onbesproken (behoudens enkele verwijzingen bij N. Geelhand) en wordt slechts terloops enige aandacht besteed aan de verzekering van sportongevallen. Van een aantal andere aspecten had men een meer uitvoerige bespreking verwacht, bv. de bevoegdheidsverdeling tussen de nationale en gemeenschapsoverheden na de staatshervorming van 1980, het beleid inzake de subsidiëring van sportverenigingen, de sociaalrechtelijke positie van sportbeoefenaars (wat dit laatste betreft, zie de bijdragen van R. Blanpain, O. Vanachter en D. Simoens in *Het sociaalrechtelijk statuut van de sportbeoefenaar*, Antwerpen, Kluwer, 1979). Een andere schaduwzijde is dat de schijnwerpers vaak al te zeer op één bepaalde sporttak, namelijk het voetbal, worden gericht. Voorbeelden en toepassingsgevallen uit andere sporttakken hadden wellicht voor wat meer afwisseling kunnen zorgen.

Deze kritische aantekeningen ten spijt, blijft de grootste verdienste van deze publikatie erin bestaan dat studenten een aantal juridische problemen betreffende de inrichting en de beoefening van de sport kritisch hebben doorgelicht en naar wetenschappelijk verantwoorde oplossingen hiervoor hebben gezocht. De niet of onvoldoende uitgewerkte vraagpunten kunnen een aanzet vormen tot verdere studie. Gelet op het steeds groeiend belang van de sportbeoefening in onze samenleving, zal de hier behandelde problematiek nog wel geruime tijd actueel blijven en mettertijd aan belang toemen.

Alois Van Oevelen

F.H.J., MIJNSSSEN en G.H.A. SCHUT, **Bezit en levering volgens het B.W. en het N.B.W.**, Studiepockets Privaatrecht, Zwolle, Tjeenk Willink, 1982, 130 p.

In de onvolprezen reeks *Studiepockets privaatrecht* verscheen zopas het onderhavige werk van de professoren Mijnsen en Schut (V.U. Amsterdam). Op een heldere en overzichtelijke — maar daarom niet minder penetrante — wijze brengen de auteurs een overzicht van deze materie voor Nederland, zowel naar huidig als naar komend recht.

Zoals men weet, vindt eigendomsoverdracht naar Nederlands recht niet plaats *solo consensu*, zoals dit in de *Code civil*-landen het geval is. Bovendien een obligatoire overeenkomst (tot levering) is ook nog een zakelijke overeenkomst van levering nodig opdat eigendom op de verkrijger overgaat. Lange tijd heerste er bovendien een controverse over de vraag of deze zakelijke overeenkomst causaal, d.w.z. afhankelijk van de rechtsgeldigheid van de onderliggende verhouding (Scholten), dan wel abstract is, d.w.z. onafhankelijk van de geldigheid van de titel (Meijers). Deze controverse werd uiteindelijk in het voordeel van de *causale* leer beslecht. Naar komend recht zal dit niet anders zijn (artikel 3.4.2.2., lid 1, N.N.B.W.). Na een bespreking van de levering in het algemeen, komen achtereenvolgens de levering van onroerende zaken, de levering van roerende zaken en de levering van vorderingen op naam (cessie) aan bod.

Voor onroerende goederen geschiedt de levering door overschrijving van de notariële akte (transportakte). Voor roerende zaken vindt levering plaats door bezitsverschaffing, d.i. het in staat stellen van de verkrijger die macht uit te oefenen die de vervreemder zelf kan uitoefenen. Bezitsverschaffing kan dus zowel door een bezitter als door een houder gebeuren. Voor overdracht van schuldvorderingen is in Nederland, zowel naar huidig als naar komend recht, anders dan bij ons, een geschrift vereist. De vereisten voor tegenwerpelijheid aan derden worden in het N.N.B.W. sterk vereenvoudigd: de mededeling aan de schuldenaar door de vervreemder of de verkrijger volstaat (artikel 3.4.2.7, lid 1). Deze vereenvoudiging van de formaliteiten uit artikel 1690 B.W. is ook terug te vinden in artikel 2 van het *Benelux-Ontwerp* inzake cessie van vorderingen. De behandeling van dit ontwerp werd echter gestaakt (cf. *Raadplegende Interparlementaire Beneluxraad*, Stukken, 1982, nr. 233).

Wegens het belang van de bezitsverschaffing bij de overdracht van roerende zaken wordt in een inleidend hoofdstuk het begrip bezit nader onderzocht. Hieruit blijkt dat in Nederland het bezit wordt geobjectiveerd: niet de wil (subjectief), maar de verkeersopvatting is beslissend voor het antwoord op de vraag of iemand al dan niet voor zichzelf macht over de zaak uitoefent. De auteurs besteden ook ruime aandacht aan de functies van het bezit. In de eerste plaats beoogt het bezit de bescherming van de feitelijke toestand (*statische functie*). Hierbij kan het onderscheid worden gemaakt tussen 1) de processuele functie: wie de zaak heeft, neemt, m.n. voor de bewijslast, de sterkste positie in, 2) de politieke functie, die beschermt tegen eigen-richting en 3) de zakelijke functie waardoor het bezit als quasi-eigendom wordt beschermd tegen ieder met een zwakker recht dan de eigenaar. Daarnaast heeft bezit ook een *dynamische* functie die betrekking heeft op de vraag hoe men via bezit eigenaar wordt. Hier onderscheiden de auteurs 1) de verjaringsfunctie, 2) de occupatiefunctie: door inbezitneming van een *res nullius* en 3) de leveringsfunctie: door bezit van een roerende lichamelijke zaak te verschaffen aan een derde wordt deze eigenaar (cf. artikel 667 N.B.W.).

Eric Dirix

TIJDSCHRIFTEN

Journal du droit international, 1983

nr. 4

G.R. Delaume, Le centre international pour le règlement des différents relatifs aux investissements (CIRDI); Ph. Kahn, Con-

trats d'Etat et nationalisation, les apports de la sentence arbitrale du 24 mars 1982; J. Foyer, noot onder Rb. Créteil, 19 februari 1981 (erkenning van in overspel verwekt kind, toepasbare wet); G. Wiederkehr, noot onder Hof Aix-en-Provence, 24 november 1980 (huwelijksvermogensstelsel, huwelijk tussen twee personen van Turkse nationaliteit, verblijfplaats in Frankrijk, toepasbare wet); G. Wiederkehr, noot onder Cass. fr., 17 november 1981 (erfopvolging, woonplaats van de *de cuius*); B. Oppetit, noot onder Cass. fr., 13 oktober 1981, Hof Parijs, 12 juni 1980, Cass. fr., 9 december 1981, (arbitrage, buitenlandse arbitrale beslissing, dwaling, toepassing van de algemene beginselen inzake de internationale handel); J.M. Bischoff en A. Huet, *Chronique de jurisprudence de la Cour de Justice des Communautés Européennes*; Y. Derains, *Chronique de sentences arbitrales*, Cour d'arbitrage de la Chambre de Commerce Internationale.

S.E.W., 1983

nr. 1

M. De Pauw en K. Mortelmans, Belgische rechtspraak inzake Europees Economisch recht in de zeventiger jaren; K. Lenaerts, De eigenheid van de communautaire rechtsorde, noot onder H.v.J., 9 februari 1982; A.M., noot onder H.R., 16 februari 1982 en 13 oktober 1981 (indienen van schriftuur als bedoeld in art. 56 WED door advocaat die daartoe niet gemachtigd is); A.M. noot onder H.v.J., 1 juli 1981 (overtreding vangbeperking zeevissoorten, daderschap, rechtspersoon); A.M., noot onder H.R., 23 maart 1982 (ongeregeld vervoer zonder vergunning); J.J.O., noot onder College voor het bedrijfsleven, 19 juni 1981 en 18 december 1982 (Wet Assurantiebemiddeling).

Tijdschrift voor privaatrecht, 1982

nr. 4

E. Wymeersch, De quasi-jurisdictionele functie; J. Stuyck, De wet betreffende de handelspraktijken en de consument. Perspectieven voor een betere bescherming; F. Bouckaert, Handelszaak, Huwelijksvermogensrecht en echtscheiding; G. Baeteman, Ch. Engels, en J. Gerlo, Overzicht van rechtspraak 1976-81 (huwelijksvermogensrecht).

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie, 1983

nr. 5637, 22 januari

N. Nobel, De strijd van de Nederlandse fiscus tegen misbruik van buitenlandse rechtspersonen; J.A.E. Van der Does, Overheid en overeenkomst; A. Van Oven, Overzicht der Nederlandse rechtspraak (vennootschapsrecht).

nr. 5638, 29 januari

N. Nobel, De strijd van de Nederlandse fiscus tegen misbruik van buitenlandse rechtspersonen; P.A. Kottentzen-Edzes, Ontwikkelingen op het gebied van de voordeelsrekening; J.E.J. Th. Deelen, Overzicht der Nederlandse rechtspraak (internationaal privaatrecht).

nr. 5639, 5 februari

P. van Schilfgarde, Wijziging van boek 2 door de Invoeringswet boeken 3-6 NBW; P.A. Kottentzen-Edzes, Ontwikkelingen op het gebied van de voordeelsrekening; J.E.J. Th. Deelen, Overzicht der Nederlandse rechtspraak (internationaal privaatrecht).

nr. 5640, 12 februari

J.A. van Mourik, Aanpassing en herziening van Boek 1 B.W. ter gelegenheid van de invoering van de boeken 3-6 van het nieuw B.W.; P.A.M. Konijn en L.M. Ricksen-van Gerven, Die diuvelse echtgenoten; C.H. Kingma, Na dertien jaar nog eens: de positie van het notariaat; J.E.J. Th. Deelen, Overzicht van rechtspraak (internationaal privaatrecht).

nr. 5641, 16 februari

M.J.A. van Mourik, Aanpassing en herziening van boek I B.W. ter gelegenheid van de invoering van de boeken 3-6 van het nieuw B.W.; P.A.M. Konijn en J.M. Ricksen-van Gerven, Die diuvelse echtgenoten.

Administration publique (trimestrielle), 1982

nr. 4

A. Molitor, Le ministre et le pouvoir; F. Delpérée, Administration et médiation; F. Delpérée en A. Rasson-Roland, En route pour la Cour d'arbitrage; B. Jadot, Le sursis à exécution face aux prérogatives de l'administration; X., Table des matières 1982.

Jurisprudence de Liège, 1983

nr. 7, 18 februari

J.-P. Bours, Vers une «théorie des ensembles» en droit commercial (noot bij Kh. Luik, 2 december 1981); J.P. Jeunehomme, noot bij Kh. Luik, 3 juni 1982 (bewijswaarde van factuur in handelszaken — stilzwijgende aanvaarding van standaardvoorwaarden op keerzijde — geldigheid van boetebeding dat een verhoging van 10% stipuleert, evenals moratoire interesten van 12% per jaar, in geval van niet-betaling op de vervalddag).

nr. 9, 4 maart

G. De Leval, noot bij Beslagrechter Namen, 19 maart 1982 (uitvoerend beslag op onroerend goed — derde zitdag voor de verkoop vastgelegd door toedoen van en onder de verantwoordelijkheid van de verkoophoudende notaris — geldigheid — art. 1588 Ger. W. — niet op straffe van nietigheid voorgeschreven).

nr. 11, 18 maart

A. Fettweis, Requiem pour l'article 867 du Code judiciaire; G. De Leval, noot bij Rb. Verviers (kort ged.), 7 oktober 1982 (voorlopige maatregelen in echtscheidingsprocedure op grond van bepaalde feiten — vervallen verstekvonnis — nieuwe beslissing — beperking van de eis tot betaling van alimentatie voor een kind voor wie niet meer het hoederecht wordt gevraagd — heropening van de debatten); G. De Leval, noot bij Arrondr. Luik, 27 januari 1983 (uitdrukkelijke afstand van geding in echtscheidingsprocedure — bevoegdheid van de vrederechter om het aandeel van een ouder in het onderhoud en de opvoeding van een kind vast te stellen).

Nederlands Juristenblad, 1983

nr. 10, 5 maart

B.J. Engelen, D. Gidaly en L.C. Maters, Afdeling 8.2.6 N.B.W.: de reisovereenkomst. Door schade, schande en Schade wijs geworden; F. Bruinsma, Hollandse (en Vlaamse) Nieuwe in de rechtssociologie; D. Pessers, Dubbele inkomens en dubbele moraal; C.J.A. Koning, In memoriam mr. J.H. Van der Meide; B.J.J. Schwanebeck en L. Oranje, Een duidelijke richtlijn voor het beleid van het O.M.; C.F.J. De Jongh, Vakantie: een geldige reden voor overschrijding van de beroepstermijn? (met naschrift van J.M. Polak); M.V.C. Aalders, Congres van de Law and Society Association, Toronto, Canada, 3-6 juni 1982; W.J. Witteveen, Staatsrechtelijke hervormingen en het algemeen belang; F.J. Houwing, Wet Overeenkomst Wegvervoer (vervolg).

nr. 11, 12 maart

H. Cohen Jehoram, Actuele hoofdlijnen in het auteurs- en mediarecht en het recht van de industriële eigendom; J.R.A. Verwoerd, De rechtsverzorgingsstaat in discussie; A. Van Oven, «... Alsof er geen faillissement ware» (onderhandse verkoop van onroerende goederen bij faillissement); Th. W. Van den Bosch, Moeten persberichten tot in de kolommen van het N.J.B. kunnen doordringen (met naschrift van de redactie); D.J. Elzinga, Dient de noodverordenende bevoegdheid te worden beperkt? (met naschrift van L. Damen); G. Beydals, De Amsterdamse noodmaatregelen (met naschrift van L. Damen); P. Ippel, Verslag van het Symposium «Rechtsbescherming bij ontslag uit de arbeidsverhouding».

nr. 12, 19 maart

H. Th. J.F. Van Maarseveen, Kunst en recht; G.R. De Groot, Belgisch-Nederlands Taalunieverdrag. Een «verborgen» opdracht tot rechtsvergelijking en rechtsunificatie?; M. Storme en J.M. Polak, De contacten en de samenwerking tussen België en Nederland in de rechtswetenschap en de rechtspraktijk; F. Bruinsma, Paradox van juridische macht; C. Lindo en P. Hoefler-Van Dongen,

Recht en raciale verhoudingen. Verslag van een congres van 21 januari 1983; R.C.R. Siekmann, Het Nederlands buitenlands beleid t.a.v. de deelname aan vredesoperaties; X., Rechtspraak (Europese Commissie voor de Rechten van de Mens en Hoge Raad).

nr. 13, 26 maart

E.H. Hondius en E. Loeb, Naamrecht in beweging: het mag (nog) geen naam hebben; A.J.O. Van Wassenae van Catwijk, Naamrecht op de helling; H.A.F.J. Tilborghs, Vijftig jaar geleden: de ondergang van de Weimar-republiek; H. Van Maarseveen, De Kroon is weg, het Kroonberoep is afgeschaft; H. Niemijer, Verfoeid denken en handelen; S. Boas, De portretten moeten blijven; J.E.M. Akveld en J.A. Knobbout, Verslag zesde wereldcongres voor medisch recht, Gent, 22-26 augustus 1982; J. Th. Smalbraak, Verkrijging onder algemene en bijzondere titel N.B.W. 3.4.4.1 (noot bij H.R., 16 april 1982, N.J., 1982, 580, met noot W.M. Kleijn), met naschrift van W.M. Kleijn.

Recueil général de l'enregistrement et du notariat, 1983

maart

A.C., noot bij Rb. Brussel, 13 februari 1981 (registratierecht bij inbreng in vennootschap — inbreng in natura bij kapitaalverhoging — toepassing van de regel «non bis in idem»); X., noot bij het K.B. van 22 december 1982 waarbij de lonen van de hypotheekbewaarders worden verhoogd; X., noot bij Arrrb. Namen, 3 mei 1982 (vermindering van het conventioneel loon van de lasthebber indien het overdreven is in verhouding tot de werkelijk door hem verrichte prestaties).

Revue trimestrielle de droit familial, 1982

nr. 4

F. Tulkens, Lorsque l'enfant ne paraît pas. Analyse critique du délit de non-présentation d'enfant dans l'article 369bis du Code pénal; A. Kohl, noot bij Hof Brussel, 1 juni 1981 en Rb. Brussel (kort ged.), 12 maart 1980 (voorlopige maatregelen in kort geding tijdens de echtscheidingsprocedure op grond van bepaalde feiten — internationale bevoegdheid van de Belgische rechtbanken — Duits-Belgisch verdrag van 30 juni 1958 — exceptie van aanhangigheid); J.-L. Renchon, noot bij Rb. Brussel, 22 december 1981 (vermindering van alimentatie na echtscheiding bij gevoelige vermindering van de inkomsten van de uitkeringsplichtige, in de zin van artikel 301 B.W.); A.K., noot bij Rb. Doornik (Kort ged.), 20 februari 1981 (ouderlijk gezag — hoederecht — voorlopige maatregelen in kort geding — internationale bevoegdheid van de Belgische rechtbanken — Frans-Belgisch verdrag van 8 juli 1899 — exceptie van aanhangigheid); J.-L. Renchon, La loi du 2 décembre 1982 modifiant l'article 232 du Code civil et l'article 1270bis du Code judiciaire; X., Table des matières de l'année 1982.

Vlaams tijdschrift voor Gezondheidsrecht, 1983

nr. 4, maart-april

R. Dierkens, Openingsrede ter gelegenheid van het zesde Wereldcongres voor Medisch Recht te Gent; D. Simoens, Aansprakelijkheidsvragen omtrent herscholing na een ongeval; H. Nys en R.-M. T'Jonck, Kroniek van het gezondheidsrecht (Wetgeving, Rechtspraak, Rechtsleer, Parlementaire vragen en antwoorden, Feiten en Kronieken, Boekbesprekingen); P. Lemmens, Tuberculosepreventie en het recht op eerbiediging van het privé-leven (noot bij Cass., 8 september 1982); H. Nys, Artikel 10 Geneesmiddelenwet 1964 en het toestaan van risto's door apothekers (noot bij Kh. Gent (Kort. ged.), 14 december 1982); H.N., Vlaamse commissie voor ziekenhuisprogrammering; H.N., Vlaams comité van advies van de diensten voor geestelijke gezondheidszorg; A.P., Nieuw wetsontwerp betreffende het wegnemen en transplanteren van organen en weefsels; X., De wettelijke bepaling van de dood.

Ars Aequi, 1983

nr. 3, maart

S. Wintermans, Politieke partijen als verboden rechtspersonen; M. Gobbels, W.O.B. in werking; Jurisprudentie; Rechtsvragen; Ars Aequi Katern (in bijlage).